

T.C.
HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ GELENEKSEL EVLERİNDE AÇIK VE YARI
AÇIK MEKANLARIN İKLİME BAĞLI OLARAK İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

ÖZLEM HANOL

GAZİANTEP - 2018

T.C.
HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ GELENEKSEL EVLERİNDE AÇIK VE YARI
AÇIK MEKANLARIN İKLİME BAĞLI OLARAK İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

ÖZLEM HANOL

TEZ DANIŞMANI

Yrd. Doç. Dr. MUSTAFA İNCESAKAL

GAZİANTEP - 2018

T.C.

**HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
YÜKSEK LİSANS KABUL VE ONAY FORMU**

Mimarlık Anabilim Dalı **Mimarlık** Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi **Özlem HANOL** tarafından hazırlanan “Güneydoğu Anadolu Bölgesi Geleneksel Evlerinde Açık ve Yarı Açık Mekanların İklimle Bağlı Olarak İncelenmesi” başlıklı tez, 13/07/2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucu **başarılı** bulunarak jürimiz tarafından **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

Görevi

Unvanı, Adı ve Soyadı

İmzası:

Kurumu/Üniversitesi

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa İNCESAKAL

Hasan Kalyoncu Üniversitesi Mimarlık

Jüri Başkanı

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa İNCESAKAL

Hasan Kalyoncu Üniversitesi Mimarlık

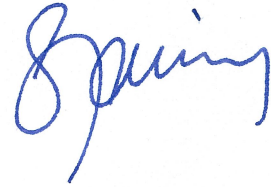
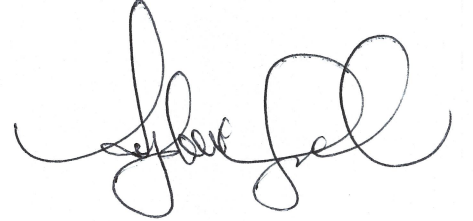
Jüri Üyesi

Dr. Öğr. Üyesi Aydanur YENER

Ankara Gazi Üniversitesi Mimarlık

Doç. Dr. Serhat YENİCE

Hasan Kalyoncu Üniversitesi Mimarlık

Bu tez Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen yukarıdaki jüri üyeleri tarafından uygun görülmüş ve Enstitü Yönetim Kurulu kararı ile onaylanmıştır.

Prof. Dr. Mehmet KARPUZCU
Enstitü Müdürü

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Güneydoğu Anadolu Bölgesi Geleneksel Evlerinde Açık Ve Yarı Açık Mekanların İklima Bağlı Olarak İncelenmesi ” başlıklı çalışmanın tarafımca, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve onurumla doğrularım.
13.07.2018

Özlem HANOL

ÖNSÖZ

Teknolojik gelişmelerle birlikte yaşam koşulları değişmiştir. Artan nüfusla ve değişen hayat şartlarıyla birlikte çok katlı yapılaşma artmıştır. Türkiye'nin bütün bölgelerinde yapılan toplu konutlarla tek tip yapılaşma yaygınlaşmıştır. Fakat her bölgenin kendine ait iklim yapısı bulunmaktadır. Yapılan konutların da ona göre şekillenmesi gerekmektedir. Geleneksel evler incelendiğinde bu evlerin iklimle uyumlu bir şekilde biçimlendiği görülür. Bu çalışmada Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin geleneksel evlerinin açık ve yarı açık mekanları bölgenin sıcak kuru iklimiyle uyumu açıklanmıştır. Bu çalışmayı sonuçlandırmamda görüşleri ile katkıda bulunan değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Mustafa İncesakal'a çok teşekkür eder, çalışmanın tüm ilgililere yararlı olmasını dilerim.

Gaziantep, 2018

ÖZET

Güneydoğu Anadolu Bölgesi geleneksel evleri, insanoğlunun çevreye uyum sağlama yöntemlerinin örnekleri olan ve gelecek konut tasarımlarına kaynak olmaları açısından önem taşımaktadır. Bu sebeple bölgenin geleneksel evlerinin açık ve yarı açık mekanları iklime bağlı olarak çalışma kapsamında incelenmiştir. Gelecek kuşaklara ilham kaynağı olabilecek önemli fikirleri içeren ve kıymetli bir miras olan bölgenin geleneksel evlerinin sıcak kuru iklime uygun olarak nasıl biçimlendiği açıklanmıştır.

Tasarım yöntemleri ve yapım geleneği açısından yüzyıllar boyu deneyimlere göre gelişen Güneydoğu Anadolu Bölgesi geleneksel evleri, Anadolu'nun geleneksel ev mimarlığı içinde önemlidir. Sıcak kuru iklim, bitişik ve mekânsal eklemeye imkân veren avlulu konutların yapılmasına ve organik sokak dokusunun meydana gelmesini sağlamıştır. Bu bakımdan Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde hakim olan sıcak kuru iklim sonucunda oluşturulan açık ve yarı açık mekan çözümlenmeleri, pasif enerji kullanımının nasıl oluşturulacağına dair gelecekteki yapılara ışık tutacaktır.

Anahtar kelimeler: Güneydoğu Anadolu Bölgesi, iklim, açık ve yarı açık mekanlar.

ABSTRACT

The traditional houses of the Southeastern Anatolia Region are important in terms of being a source of future housing designs, which are examples of the ways in which human beings adapt to their surroundings. For this reason, the open and semi open spaces of the traditional houses of the region have been studied within the scope of the study. It is explained how the traditional houses of the region, which is a precious inheritance with important ideas that might inspire future generations, are shaped in accordance with the hot dry climate.

Traditional houses of the Southeastern Anatolia Region, which are developed according to their design methods and tradition in terms of centuries of experience, are important in Anatolia's traditional house architecture. The warm dry climate has made it possible to build courtyard houses that allow adjoining and spatial joining, and to organize organic street fashions. In this respect, the open and semi-open space solutions created in the hot dry climate prevailing in the Southeastern Anatolia region will shed light on the future construction of passive energy use.

Key words: Southeastern Anatolia Region, climate, open and semi open spaces.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖNSÖZ.....	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
TABLolar LİSTESİ.....	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xiii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xx
BİRİNCİ BÖLÜM	
1.GİRİŞ.....	1
1.1. Problem Durumu.....	1
1.2. Literatür Özeti.....	2
1.3. Araştırmanın Amacı.....	4
1.4. Araştırmanın Önemi.....	4
1.5. Araştırmanın Varsayımları.....	5
1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	5
1.7. Araştırmanın Yöntemi.....	5
1.8. Tanımlar.....	5
İKİNCİ BÖLÜM	
2. İKLİMLE UYUMLU YAPI TASARIMI.....	7
2.1. Yapı Tasarımında Etkili Olan Çevresel Faktörler.....	7
2.1.1. Doğal ve Yapma Çevreye Bağlı Faktörler.....	7
2.2. İklim ve İklim Ögeleri.....	8
2.2.1. Dış Hava Sıcaklığı.....	9
2.2.2. Nem.....	9
2.2.3. Güneş Işınımaları.....	9
2.2.4. Rüzgar.....	11
2.2.5. Yağış.....	11
2.3. İklim Ögeleri ve Tasarım İlişkisi.....	12

2.4. İklimle Dengeli Tasarım Kriterleri.....	13
2.4.1. Yer ve Topografyaya Uygunluk.....	13
2.4.2. Yapı Aralıkları.....	15
2.4.3. Yapının Yönlendirilmesi.....	16
2.4.4. Yapının Biçimi (Formu).....	17
2.4.5. Yapı Kabuğu.....	18
2.5. Sıcak Kuru İklim Bölgesi'nde İklimle Dengeli Tasarım Kriterlerinin Değerlendirilmesi.....	19
2.6. Yapı Tasarımının İklim Bölgeleri Yönünden Değerlendirilmesi.....	22

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ GELENEKSEL EVLERİNDE İKLİMİN

KONUTA YANSIMASINDA AÇIK VE YARI AÇIK MEKANLAR.....	27
3.1. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin İklim Elemanları Bakımından Değerlendirilmesi.....	27
3.2. Güneydoğu Anadolu Bölgesi Geleneksel Mimarisi.....	29
3.3. Güneydoğu Anadolu Bölgesi Geleneksel Evlerinde İklim Etmeni.....	30
3.4. Güneydoğu Anadolu Bölgesi Geleneksel Evlerinde Açık ve Yarı Açık mekanlar.....	31
3.4.1. Avlu.....	36
3.4.2. Eyvan.....	97
3.4.3.Revak.....	115
3.4.4. Gezenek-Gezemek (Açık teras).....	119
3.4.5. Dam.....	123
3.4.6. Teras.....	129
3.4.7. Balkon.....	130
3.4.8. Köşk.....	132

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. SONUÇLAR VE ÖNERİLER.....133

4.1. Değerlendirme.....133

4.2. Sonuçlar ve Öneriler.....150

KAYNAKÇA.....153

EKLER.....157

Ek 1. Evliya Çelebi'nin "Seyahatname" Adlı Eserinde Bölgeye Ait Anlatımları.....157

Ek 2. Adıyaman Geleneksel Evi (Değirmen Evi- Keleş Konağı Restorasyon Projesi.....162

Ek 3. Adıyaman Geleneksel Evi (Eski Değirmen Evi) Keleş Konağı Restorasyon Aşaması.....167

Ek 4. Adıyaman Geleneksel Evi (Eski Değirmen Evi) Keleş Konağı Restorasyon Sonrası İç Mekanları, 2018.....	168
Ek 5. Kilis Belediye Konuk Evi Restorasyon Projesi (Kilis Belediyesi).....	171
Ek 6. Kilis Geleneksel Evi-Belediye Konuk Evi Restorasyon Sonrası İç Mekanları.....	179
Ek 7. Gaziantep Atatürk Anı Müzesi (Gaziantep Geleneksel Evi-Konukoğlu Evi) Restorasyon Projesi.....	180

TABLULAR LİSTESİ

Sayfa No.

Tablo 1: Farklı iklim bölgelerine göre binalar arası açık mekan boyutlarının seçilebilecek uygun değerler.....	15
Tablo 2: Geleneksel Kilis Evi (Belediye Konukevi)' nde açık ve yarı açık mekan oranları; avlu duvarı yüksekliği- bina yüksekliği ilişkisi.....	73
Tablo 3: Yapıların parsele yerleşimi.....	77
Tablo 4: Geleneksel Gaziantep Evi (Atatürk Anı Müzesi)' nde açık ve yarı açık mekan oranları; avlu duvarı yüksekliği ve bina yüksekliği ilişkisi.....	86
Tablo 5: Geleneksel Adıyaman Evi (Keleş Konağı- Değirmen Evi)' nde açık ve yarı açık mekan oranları; avlu duvarı yüksekliği ve bina yüksekliği ilişkisi.....	96
Tablo 6: Tipoloji Açısından Bölgedeki Avlu Konumu.....	134
Tablo 7: Bölgedeki avlu büyüklükleri.....	135
Tablo 8: Bölge'deki Avlu Sayısı, Yönlenmesi ve Geometrik Biçimi.....	136
Tablo 9: Avludaki Eylemler.....	137
Tablo 10: Avlu duvar yüksekliği/ bina yüksekliği ilişkisi.....	137
Tablo 11: Bölgedeki eyvan konumu.....	138
Tablo 12: Bölgedeki Geleneksel Evlerde Eyvan Yönlenmesi, Sayısı ve Geometrik Şekli...139	
Tablo 13: Bölgedeki Geleneksel Evlerde Eyvan Büyüklüğü.....	140
Tablo 14: Bölgedeki Geleneksel Evlerdeki Eyvandaki Eylemler.....	140
Tablo 15: Bölgedeki Geleneksel Evlerdeki Revak Konumu.....	141
Tablo 16: Bölgedeki Geleneksel Evlerdeki Revak Büyüklüğü, Yönlenmesi ve Revaktaki Eylemler.....	142
Tablo 17: Gezenek Konumu.....	143
Tablo 18: Gezenek Büyüklüğü.....	144
Tablo 19: Gezenek Sayısı ve Yönlenmesi.....	145
Tablo 20: Teras Konumu.....	145
Tablo 21: Teras Büyüklüğü.....	146
Tablo 22: Teras Yönlenmesi ve Geometrik Biçimi ve Terastaki Eylemler.....	147
Tablo 23: Balkon Konumu ve Balkon Büyüklüğü.....	148
Tablo 24: Köşkteki eylemler.....	148

Tablo 25: Köşk Konumu.....149

Tablo 26: Damdaki eylemler.....149

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa No.

Şekil 1: İklim sisteminin temel elementleri.....	8
Şekil 2: Güneş ışınımının atmosferde dağılımı.....	9
Şekil 3: 40° kuzey enleminde kış ve yaz güneş yükseklikleri.....	10
Şekil 4: İklim tiplerine göre arazide konumlandırma.....	14
Şekil 5: Rüzgardan yararlanmak amaçlı yapı yerleşim önerisi.....	16
Şekil 6: Rüzgardan korunmak amaçlı yapı yerleşim önerisi.....	16
Şekil 7: Farklı iklim bölgeleri için ideal yönlendiriliş durumları.....	17
Şekil 8: Yapı formu/ısı kayıpları ilişkisi.....	18
Şekil 9: Hakim rüzgar çatı eğimi ve yön ilişkisi.....	19
Şekil 10: Sıcak-kuru iklimde farklı sokak dokusu örnekleri.....	20
Şekil 11: Sıcak kuru iklim tipine sahip yörelerde önerilen optimal yapı biçimi.....	21
Şekil 12: Sıcak-kuru iklim bölgesinde kullanılması gereken kabuk özellikleri.....	22
Şekil 13: Dünya İklim Sınıflaması.....	23
Şekil 14: Türkiye'yi etkileyen hava kütleleri.....	23
Şekil 15: Türkiye İklim Bölgeler.....	24
Şekil 16: Türkiye Coğrafi Bölgeleri.....	24
Şekil 17: Şanlıurfa sokaklarından görüntüler, 2018.....	32
Şekil 18: Siirt sokaklarından görüntüler, 2018.....	33
Şekil 19: Gaziantep geleneksel sokak dokusu, 2018.....	34
Şekil 20: Gaziantep geleneksel sokaklarından görüntüler, 2018.....	34
Şekil 21: Diyarbakır geleneksel sokakları.....	35
Şekil 22: Kabaltı olarak anılan geçit örneği, 2018 (Yaprak mah. Canoğlu sokağı, Gaziantep)	35
Şekil 23: Rüzgar dolaşımı.....	38
Şekil 24: Doğal havalandırma.....	38
Şekil 25: Buharlaşıma ile kazanılan nem.....	38
Şekil 26: Kışın güneş yansımaları.....	39
Şekil 27: Yaz Dönemi Avluda Gündüz (Solda) ve Gece (Sağda) Hava Hareketleri.....	40
Şekil 28: Avlulu evlerde mevsimlere göre güneşin etkileri.....	40
Şekil 29: Mevsimlik kitlelerin uygun yönlendiriliş şekilleri.....	41

Şekil 30: Yazlık kitlenin havalandırılması.....	42
Şekil 31: Sokak-avlu ilişkisi.....	42
Şekil 32: Cevat Paşa Mah. Kozlu Sok. 17 no’lu evde avlu.....	43
Şekil 33: Cahit Sıtkı Tarancı Evi avlusu.....	43
Şekil 34: Diyarbakır Geleneksel evlerinin plan tipleri.....	44
Şekil 35: Diyarbakır Geleneksel evlerinden dış avlulu ‘L’ plan tipinde bir ev.....	44
Şekil 36: Diyarbakır Geleneksel evlerinden dış avlulu ‘U’ plan tipinde bir ev.....	45
Şekil 37: Diyarbakır Geleneksel evlerinden iç avlulu plan tipinde bir ev.....	46
Şekil 38: Diyarbakır Geleneksel evlerinden orta avlulu plan tipinde bir ev (Cahit Sıtkı Tarancı Evi).....	47
Şekil 39: İki avlulu Diyarbakır Evi örneği: Gökalp Evi.....	48
Şekil 40: Avlunun soğutma etkisi.....	48
Şekil 41: Behram Paşa Konağı zemin kat ve birinci kat planı, Diyarbakır.....	49
Şekil 42: Döner dolap, Diyarbakır.....	49
Şekil 43: Küçük havuz, su kanalı, kuyular, Diyarbakır.....	50
Şekil 44: Geleneksel hayatta avludaki eylemler, Diyarbakır.....	50
Şekil 45: 1923 yılında iç kaleden Şanlıurfa.....	51
Şekil 46: 1987 yılında iç kaleden Şanlıurfa.....	51
Şekil 47: Mahmut Canpolat evinde haremlik selamlık bölümleri.....	52
Şekil 48: Dış sofalı-avlulu plan örneği- Şanlıurfa, Bedri Pınarbaşı konutu.....	53
Şekil 49: Karaçizmeciler Evi zemin kat planı.....	53
Şekil 50: Şanlıurfa geleneksel evinde avlu, 2018.....	54
Şekil 51: Şanlıurfa avlusu, 2018.....	54
Şekil 52: Geleneksel Şanlıurfa konutlarda açık, yarı açık ve kapalı alanlar.....	55
Şekil 53: Muharrem Zebur Evi zemin kat planı.....	55
Şekil 54: Ali Kılıç Konutu.....	56
Şekil 55: Ali Kılıç Konutu planları.....	56
Şekil 56: Ali Kılıç Konutu Kesitleri.....	56
Şekil 57: Şanlıurfa’da avlulu konak.....	57
Şekil 58: Avluda düğün.....	57
Şekil 59: Savur Kalesi ve kentsel doku.....	57
Şekil 60: Mardin kent dokusu.....	58
Şekil 61: Mardin geleneksel kent dokusu.....	58
Şekil 62: Mardin kenti kesiti.....	58

Şekil 63: Yamaca oturan Mardin Evi kesiti.....	59
Şekil 64: Midyat Çevre Kültür Evi, Mardin.....	59
Şekil 65: Mardin Evi tek avlulu plan tipleri.....	60
Şekil 66: Mardin Evi iki avlulu plan tipleri.....	60
Şekil 67: Mardin Evi avlusundan görünüş.....	61
Şekil 68: Mardin Evi avlusundan görünüş.....	61
Şekil 69: Geleneksel Kilis Evi avlusu, 2018.....	62
Şekil 70: Geleneksel Kilis Evinde avlu - sokak ilişkisi, 2018.....	62
Şekil 71: Belli Yükseltiden Sonra Sokak Duvarlarının Delikli Yapılışı (Berbah), 2018.....	63
Şekil 72: Belli Yükseltiden Sonra Sokak Duvarlarının Delikli Yapılışı (Berbah), 2018.....	64
Şekil 73: Kilis Sokak Sistemleri Haritası.....	64
Şekil 74: Saat 09: 00'da avludaki farklı gölge durumları.....	65
Şekil 75: Saat 10: 00'da avludaki farklı gölge durumları.....	66
Şekil 76: Saat 11: 00'da avludaki farklı gölge durumları.....	66
Şekil 77: Saat 12: 00'da avludaki farklı gölge durumları.....	67
Şekil 78: Saat 13: 00'da avludaki farklı gölge durumları.....	68
Şekil 79: Saat 14:00 'da avludaki farklı gölge durumları.....	68
Şekil 80: Saat 15:00 'da avludaki farklı gölge durumları.....	69
Şekil 81: Saat 16: 00' da avludaki farklı gölge durumları.....	70
Şekil 82: Saat 17: 00' da avludaki farklı gölge durumları.....	70
Şekil 83: Hydro Termometre.....	71
Şekil 84: Kilis Belediye Konukevi Zemin Kat Planı.....	73
Şekil 85: Gaziantep geleneksel konut dokusu Türktepe Mahallesi.....	74
Şekil 86: Gaziantep Avlusundan gane örneği, 2018.....	75
Şekil 87: Avlu, Gaziantep, 2018.....	75
Şekil 88: Gaziantep Geleneksel Evi'nde avlu (hayat).....	76
Şekil 89: Avlu döşemesi.....	76
Şekil 90: Saat 09: 00 ' da avludaki farklı gölge durumları.....	78
Şekil 91: Saat 10:00 ' da avludaki farklı gölge durumları.....	79
Şekil 92: Saat 11: 00' da avludaki farklı gölge durumları.....	80
Şekil 93: Saat 12: 00' da avludaki farklı gölge durumları.....	81
Şekil 94: Saat 13: 00' da avludaki farklı gölge durumları.....	82
Şekil 95: Saat 14: 00' da avludaki farklı gölge durumları.....	83
Şekil 96: Saat 15: 00' da avludaki farklı gölge durumları.....	84

Şekil 97: Saat 16:00' da avludaki farklı gölge durumları.....	85
Şekil 98: Saat 17: 00' da avludaki farklı gölge durumları.....	85
Şekil 99: Geleneksel Gaziantep Evi (Atatürk Anı Müzesi) zemin kat planı.....	87
Şekil 100: Gaziantep Atatürk Anı Müzesi'nin avlusundaki havuz ve delikli avlu duvarı, 2018.	87
Şekil 101: Gaziantep Atatürk Anı Müzesi'nin avlusundaki çeşme ve kuyu öğeleri, 2018.....	88
Şekil 102: Metin Sözen Evi avlusu (ÇEKÜL Evi- Geleneksel Antep Evi), 2018.....	88
Şekil 103: Gaziantep Medusa Cam Müzesi Avlusu ve avludaki havuz, 2018.....	89
Şekil 104: Gaziantep Medusa Cam Müzesi Avlusu (Geleneksel Antep Evi), 2018.....	89
Şekil 105: Restorasyondan önceki hali.....	90
Şekil 106: Restorasyon Aşamasından görüntü.....	90
Şekil 107: Saat 9: 00 'da avludaki farklı gölge durumları.....	91
Şekil 108: Saat 10: 00 'da avludaki farklı gölge durumları.....	92
Şekil 109: Saat 11: 00' da avludaki farklı gölge durumları.....	92
Şekil 110: Saat 12: 00' da avludaki farklı gölge durumları.....	93
Şekil 111: Saat 13: 00' da avlu.....	94
Şekil 112: Saat 14: 00'da avludaki farklı gölge durumları.....	94
Şekil 113: Saat 15: 00'da avludaki farklı gölge durumları.....	95
Şekil 114: Saat 16: 00'da avludaki farklı gölge durumları.....	96
Şekil 115: Tek kemerli Eyvan.....	97
Şekil 116: Çift Kemerli Eyvan.....	98
Şekil 117: Üç Kemerli Eyvan.....	98
Şekil 118: Geleneksel Diyarbakır evlerinden eyvan örneği.....	98
Şekil 119: Geleneksel Diyarbakır evlerinde havuz örnekleri.....	99
Şekil 120: Geleneksel Diyarbakır evlerinden eyvan iç düzeni örneği.....	99
Şekil 121: Geleneksel Diyarbakır evlerinden eyvan örneği-Abdaldede Mah. Behram Paşa sok. 16 No'lu ev.....	100
Şekil 122: Geleneksel Diyarbakır evlerinden eyvan örneği-Özdemir Mah. Bıyıklı Mehmet Paşa sok. 156 No' lu ev.....	100
Şekil 123: Geleneksel Şanlıurfa evlerinden eyvan örneği.....	101
Şekil 124: Geleneksel Şanlıurfa evlerinden güney eyvan örneği.....	101
Şekil 125: Geleneksel Şanlıurfa evlerinden kuzeye yönlenmiş eyvan örneği (Melekler Evi)	102
Şekil 126: Havalandırma Nişi (Eyvanın Arka Yüzeyi).....	102

Şekil 127: Eyvan Havalandırma bacaları.....	102
Şekil 128: Eyvandaki nişler Melekler Evi 1. Kat Planı (sağda), Şanlıurfa.....	103
Şekil 129: Şurkav Kültür Evi Eyvanı.....	103
Şekil 130: Geleneksel Şanlıurfa evlerinden eyvan.....	103
Şekil 131: Şanlıurfa evlerinden eyvan örnekleri (Alan Sok. No:20, Orta Sok No:16).....	104
Şekil 132: Geleneksel Şanlıurfa evlerinden yazlık kullanım için yapılan kuzey eyvan örneği	104
Şekil 133: Geleneksel Şanlıurfa evlerinden (Narlı Ev) eyvan örneği, 2018.....	105
Şekil 134: Geleneksel Şanlıurfa evlerinin plan gelişimi.....	105
Şekil 135: Tek Eyvanlı Ev Şeması.....	106
Şekil 136: Tek Eyvanlı Ev.....	106
Şekil 137: Eyvanın İki Adet Olduğu Ve Karşılıklı Planlandığı Plan Şeması.....	106
Şekil 138: Eyvanın İki Adet Olduğu Ve Karşılıklı Planlandığı ev örneği.....	106
Şekil 139: Eyvanların Aynı Cephede ve Farklı Katlarda Planlanan İki Eyvanlı Ev Tipi.....	107
Şekil 140: Eyvanları Yan Yana Planlanan İki Eyvanlı Ev Tipi.....	107
Şekil 141: Eyvanların Birbirine Dik Cephelerde Yer Aldığı İki Eyvanlı Ev Tipi.....	107
Şekil 142: Üç Eyvanlı Ev Şeması.....	108
Şekil 143: Üç Eyvanlı Ev Planı.....	108
Şekil 144: Dört Eyvanlı Ev Planı Örneği (Mehmet Demirkol Evi.....	108
Şekil 145: Eyvansız Ev Planı Örneği (Ali Kılıç Evi Zemin Kat Planı).....	109
Şekil 146: Eyvan cephesi örneği, Mardin.....	110
Şekil 147: Mardin Evleri Plan Örnekleri.....	110
Şekil 148: Geleneksel Mardin Evi.....	111
Şekil 149: Kilis Geleneksel Evi (ÇATOM Evi) Eyvanın (Livan)' dan Görünüm, 2018.....	112
Şekil 150: Kilis Belediye Konuk Evi'nin orta eyvanı ve eyvandaki havalandırma nişleri, 2018	113
Şekil 151: Kilis Belediye Konukevi'nin orta eyvanındaki havalandırma bacası, 2018.....	113
Şekil 152: Açık eyvan.....	114
Şekil 153: Kapalı eyvan.....	114
Şekil 154: Behram Paşa Konağı.....	115
Şekil 155: Ali Kılıç Evi.....	115
Şekil 156: Revak Örneği.....	115
Şekil 157: Revak örneği, Mardin.....	116

Şekil 158: Bir avlunun merkezinde u şeklinde dizilmiş revaklar, odalar ve eyvanlardan oluşan bir yapı, Mardin.....	116
Şekil 159: Revaktan bir görünüş, Mardin.....	117
Şekil 160: Geleneksel Mardin Evi.....	117
Şekil 161: Üst Katlardaki Revak Biçimleri.....	118
Şekil 162: Geleneksel Mardin Evi giriş katındaki mekânsal ilişkiler.....	118
Şekil 163: Geleneksel Mardin Evi üst katlardaki mekânsal ilişkiler.....	119
Şekil 164: Gezenek.....	119
Şekil 165: Gezenek (açık koridor) – Mekan ilişkileri (Urfa).....	120
Şekil 166: Gezenek (açık koridor) ve Havuz. Mehmet Parmaksız Evi. Karakoyunlu Mah. Veli sok. no:9 (Şanlıurfa).....	120
Şekil 167: Abdulkadir Hakkari Evinde Gezenek (Urfa).....	121
Şekil 168: Merdiven ve Gezenek. Abdülkadir Hakkari Evi. Camii Kebir Mah. Yorgancı sok. No:16-18 (Urfa).....	121
Şekil 169: Merdivenler ve Gezenek. Ahmet Siverekli Evi. Yusuf Paşa Mah. Zincirli sok. No:24.....	121
Şekil 170: Ömer Göncü evi gezeneği.....	122
Şekil 171: Hacı Bekir Pabuçcu Evi gezeneği, Şanlıurfa.....	122
Şekil 172: Mahmut Canpolat Evi gezeneği, Şanlıurfa.....	122
Şekil 173: Kilis'te gezenek örneği, 2018.....	123
Şekil 174: Diyarbakır Geleneksel Evi sistem kesiti.....	124
Şekil 175: Cemil Paşa Konağı'nda Toprak Dam Örtüsü Diyarbakır Geleneksel evi.....	124
Şekil 176: Toprak örtülü düz damlar.....	124
Şekil 177: Toprak örtülü düz dam ve loğ taşı.....	125
Şekil 178: Şanlıurfa'da bir geleneksel konutun damı.....	125
Şekil 179: Mardin Geleneksel Evleri.....	126
Şekil 180: Mardin Geleneksel Evleri.....	127
Şekil 181: Kilis Çatı Örtüsü Görüntüsü.....	127
Şekil 182: Çatı arası.....	128
Şekil 183: Çatı detayı (Dayı Ahmet Ağa Konağı).....	128
Şekil 184: Gaziantep geleneksel mimaride dam.....	129
Şekil 185: Osmanlı'da Gaziantep genel görüntüsü.....	129
Şekil 186: Mardin Şehir Dokusundan Kesitler.....	129
Şekil 187: Teras ve damlarda yer alan taht.....	130

Şekil 188: Balkonlar.....	131
Şekil 189: Az rastlanan bir özellik olan “balkon” örneği.....	131
Şekil 190: Balkon (tescilsiz yapı).....	132
Şekil 191: Nadir rastlanan bir özellik olan “köşk” ve avlu ile ilişkisi.....	132
Şekil 192: Mardin Geleneksel Evlerinde Köşklü Plan Tipi Örneği.....	132
Şekil 193: Zemin kat planı.....	162
Şekil 194: Birinci kat planı.....	163
Şekil 195: Ön cephe.....	163
Şekil 196: Avlu cephesi.....	164
Şekil 197: Yan cephe.....	164
Şekil 198: Arka cephe.....	165
Şekil 199: Kesitler.....	166
Şekil 200: Adıyaman Geleneksel Evi (Eski Değirmen Evi) Keleş Konağı Restorasyon Aşaması.....	167
Şekil 201: Vaziyet planı.....	171
Şekil 202: Zemin kat planı.....	172
Şekil 203: Birinci kat planı.....	173
Şekil 204: Çatı planı.....	174
Şekil 205: IV-IV kesiti.....	175
Şekil 206: III-III kesiti.....	176
Şekil 207: VI-VI kesiti.....	177
Şekil 208: VI-VI kesiti.....	178
Şekil 209: Zemin kat ve birinci kat planı.....	180
Şekil 210: İkinci kat ve çatı planı.....	181
Şekil 211: A-A, B-B kesitleri.....	182
Şekil 212: C-C, D-D kesitleri.....	183
Şekil 213: Cepheler.....	184
Şekil 214: Cepheler.....	185
Şekil 215: Batı cephesi.....	186

KISALTMALAR LİSTESİ

KUDEB : Koruma Uygulama ve Denetim Bürosu

ÇEKÜL : Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı

M. Ö. : Milattan önce

vb. : Ve benzeri

cm : Santimetre

m : Metre

m² : Metrekare

m³ : Metreküp

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

1.1. Problem Tanımı

Konut tasarımına etki eden etmenler temelde doğal, sosyo -ekonomik ve kültürel olmak üzere üç boyutta ele alınmaktadır. Çevresel veriler olarak topografya iklim, manzara ve bitki örtüsü –toprak yapısı olarak yer alır. İklim, insanoğlunun var oluşundan beri tasarımda etkili en önemli faktör olarak görülmüştür.

İklim, tarih öncesi dönemlerden günümüze kadar insanların en temel ihtiyaçlarını sağlarken göz önünde bulundurulması gereken temel bir nicelik olmuştur. Barınma, çalışma, beslenme ve fiziksel sağlığın korunmasının bireylerin en temel ihtiyaçları olarak belirtilebilir. İnsanlar, çok eski dönemlerde iklim şartlarına göre hayatını şekillendirmiştir. Geleneksel evlere bakıldığında birçoğunun güneşten en etkin şekilde yararlanmak üzere planlandığı görülmektedir. Fakat günümüzde farklı bir yaşam kültürü egemendir. Pasif sistemler yerine aktif sistemler kullanılmaya başlanması ile bu farklılıklar görülmeye başlanmıştır. Bu süreç sanayi devrimi sonrası gelişen teknoloji ile birlikte hızlanmıştır.

Ülkemizin 36-42° Kuzey enlemleri arasında yer alması, onun güneş enerjisi potansiyeli açısından büyük bir avantaja sahip olduğunu gösterir (Salur, 2016). Doğal kaynakların verimli kullanılması gelecek nesillere yaşanılabilir bir yer bırakmayı sağlar. Günümüzdeki mimari yapılara baktığımızda bunların bulunduğu bölgenin iklim özelliklerine göre tasarlanmadığı görülmektedir. Fakat geleneksel yapılar incelendiğinde iklime göre tasarlandığı ortaya çıkmaktadır. Doğru plan şeması, kapalı, açık ve yarı açık mekânların kullanımı mekânsal konfor bakımından etkili bir şekilde kullanıldığı görülür. Geleneksel evlerde iklime dayalı olarak yazlık kışlık bölümler ve bölümlerin farklı kotlarda yer alması, konut içerisindeki mevsimlik yer değiştirmeler, terasların, damların kullanılması yine geleneksel konutların iklime uygun olarak biçimlendiğini göstermektedir. Geleneksel konutlardaki iklimle dengeli tasarımın günümüz konutlarına taşınılamadığı açıkça ortadadır. Binaların, bölgenin iklimine uygun olarak tasarlanmasının yanı sıra, yaşanan mekânların, insanların hem psikolojik hem de fizyolojik olarak ihtiyaçlarına cevap vermesi gerekir. Ne yazık ki günümüz konutlarında tek tip yapılaşma ayrıca bölge iklimini göz ardı ederek konutun tasarlandığı görülmektedir. Bununla birlikte hâkim rüzgâr yönüne yapılan binalar şehrin havasını kesmekte, yüzyıllardır kullanılmış olan doğal klima özelliklerini önlemeye başlamıştır. Daha sağlıklı ve konforlu

yaşam için çevre şartlarının kontrol altına alınması gerekir. Bu konuda iklim değerleri büyük önem taşır. Ülkemizde geleneksel evlere ait çalışmalar vardır. Fakat iklimin yarı açık ve açık mekânlara etkisiyle ilgili çalışma yeteri kadar bulunmamaktadır. İklimin açık ve yarı açık mekânlar üzerindeki etkilerinin çalışma konusu olarak seçilmesi bu eksikliğin giderilmesine yardımcı olacaktır. Çalışma konusunun seçilmesinde bölgeyle ilgi bilgi birikimine katkıda bulunulmasıyla sorunların çözümlenmesine fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

Günümüz konutlarının oluşabilmesi için geçmiş, bugün ve yarın birlikte ele alınıp değerlendirilmelidir. Eski değerler düşünülüp günümüz konutlarına uyarlanmalıdır. Bilinmelidir ki geleneksel evler yılların tecrübesiyle oluşmuş iklime dayalı mekan konforu bulunan pasif sistemleri kullanan yapılardır. Bunların bilinmesi tasarımcılar için büyük önem taşır.

Tasarımcılar iklim- mekan tasarımı konusunda yeteri kadar bilgiye sahip değildir. Bu çalışmayla birlikte farkındalık sağlanacak, tasarımcılar aydınlatılacak ve bölgenin iklimine uygun açık ve yarı açık mekan tasarımlarının nasıl olabileceği konusuna ışık tutulacaktır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi denizden uzak olduğu için sıcaklık bakımından bölgede karasal iklim özellikleri görülür. Kışlar oldukça soğuk olup, en çok yağış bu mevsimde düşer. Yaz mevsimi ise enlemin, karasallığın ve güneyden esen çöl rüzgârlarının etkisiyle çok sıcak ve kurak geçer. Buharlaştırma şiddeti çok fazla olduğundan yaz mevsiminin en kurak geçtiği bölgedir. Ayrıca batıdaki Gaziantep Yöresi'nde belirgin olarak Akdeniz ikliminin etkileri görülür.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi yazları sıcak ve kurak olması itibariyle konutlarda açık ve yarı açık mekânlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bölgede geleneksel konutlar buna göre inşa edilmiştir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki geleneksel evlerin açık ve yarı açık alanların oluşumunda iklimin etkili olduğu tasarımcılar tarafından bilinmemektedir. Bu çalışmayla birlikte mimarlar aydınlatılmaya çalışılacaktır.

1.2. Literatür Özeti

İklimin geleneksel evler üzerindeki etkisini içeren ‘ Geleneksel Türk Evi Planlamasında İklim Faktörü: Edirne Evleri ve Mardin Evleri İle İlgili Bir Karşılaştırma (Apak, 2004) adlı yüksek lisans tezinden yararlanılacaktır. Bu çalışma geleneksel Türk evlerini oluşturan doğal etkenleri ve farklı iklim bölgelerindeki geleneksel evleri içermektedir. İklimle dengeli yapı tasarımını ve geleneksel konut yerleşiminin Safranbolu konutlarında açıklayan ‘Geleneksel Konutların Biçimlenişinde İklim Ögesinin Etkinliği: Safranbolu Örneği (Gürel, 2010) isimli

yüksek lisans tezi çalışma için yararlı olacak kaynaklardan biridir. ‘Sıcak-Kuru İklim Bölgelerinde Enerji Korunumu-Yerleşme Dokusu-Form Etkileşimi: Geleneksel Diyarbakır Evleri Örneği’ (Erdemir, 2014) konulu yüksek lisans tezi araştırma için önemli bir kaynaktır. Çevresel etmenler ve tasarım ilişkisini Diyarbakır ilindeki eski yapılarda ele alan ‘Eski Diyarbakır Sur İçi Konutlarında İklimin Tasarıma Etkisi Üzerine Bir Araştırma’ (Sis, 1993) adlı yüksek lisans tezi çalışmaya katkı sağlayacaktır. Mimarlıkta ekolojiyi, Türkiye iklim bölgelerine ilişkin fiziksel çevre etmenlerinin genel özellikleri ve yapılı çevre organizasyonuna yansımaları içeren ‘ Türkiye İklim Bölgeleri Bağlamında Ekolojik Tasarım Ölçütleri Sistematiğinin Oluşturulması “Kayaköy Yerleşmesinde Örneklenmesi” (Ovalı, 2009) konulu doktora tezi yararlanılacak kaynaklardan biridir. ‘17.-19.yy Burdur Evlerinde Açık ve Yarı açık Mekânların Zaman İçindeki Gelişiminin Araştırılması’ (2000) adlı yüksek lisans tezi faydalanılacak kaynaklardan bir diğeridir. Enes Yaşa’ ya ait ‘Avlulu Bina Biçiminin Farklı İklim Bölgelerinde İklimsel Performansa Göre Optimizasyonu İçin Geliştirilen Bir Yöntem’ (2010) adlı doktora tezinden yararlanılacaktır. Geleneksel avlulu Türk Evi örneklerini ve güncel avlu yorumlamalarını anlatan ‘Türk Evinde Yaşam Alanı: Avlu’ (Ekim, 2012) başlıklı yüksek lisans tezi çalışmaya yarar sağlayacaktır. Şanlıurfa ve Yazd geleneksel konutlarını analiz eden ‘Mekânsal Kurgu Özellikleri Açısından İran, Yazd-Türkiye, Şanlıurfa Geleneksel Konutları Üzerine Bir Araştırma’ (Parvaresh, 2013) konulu yüksek lisans tezi araştırmaya katkıda bulunacaktır. ‘Avlulu Yapılarda Termal Konfor Analizi: Kayseri Köşk Medrese Örneği’ (Salur, 2016) isimli yüksek lisans tezinden faydalanılacaktır. Can Karagülle’ye ait ‘Yerel Verilerin Konut Tasarım Sürecinde Değerlendirilmesi: Mardin Örneği’ (2009) konulu doktora tezi önemlidir. Mardin’in eski yerleşim alanlarındaki geleneksel konutlarını inceleyen ‘Geleneksel Mardin Evlerinin Tasarım ve Ergonomi İlişkisi Bağlamında İncelenmesi’ (Kaya, 2012) konulu yüksek lisans tezi çalışmaya fayda sağlayacaktır.

Türk evi plan tiplerini anlatan ana kaynaklardan biri Sedad H.Eldem’in ‘Türk Evi Plan Tipleri’ (1954) kitabıdır. Bu kitap Türk evi konusunun ele alınmasında bir başlangıçtır. Mevcut plan kategorileri ve tipik örnekler gösterilmiştir. Türk Evi’nin geçmişten günümüze tarihsel süreci anlatan kitap Cengiz Bektaş’ın ‘Türk Evi’ (1996) kitabıdır.

Geleneksel konut mimarisinin anlatıldığı ‘Türk Halk Mimarisi Sempozyumu Bildirileri’ (1990) kitabından yararlanılacaktır. Anadolu konutunun tarihi konuta etki eden ölçüleri, bölgesel olarak geleneksel evleri inceleyen Metin Sözen’in ‘Gelenekten Geleceğe Anadolu’da Yaşama Kültürü’ (2006) isimli kitabı geleneksel konutların biçimlenmesine etki eden

faktörleri içermektedir. Gaziantep Ticaret Odası'nın yayınlamış olduğu 'Güneydoğu Anadolu Rehberi' (2007) dir. Bu kitapta Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin genel olarak özellikleri, illeri, tarihi, mimarisi ve kültürü anlatılmıştır. Anadolu'nun kültür mirasını anlatan, Tepe Mimarlık Kültürü Merkezi'nin yayınlamış olduğu 'Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme' (1996) adlı kitaptan faydalanılacaktır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne ait Mardin ilinin yapılarının anlatıldığı Ara Altun'un 'Mardin'de Türk Devri Mimarisi' (2011) isimli kitap yararlanılacak kaynaklardan biridir. Ayrıca bölgeye ait illerden biri olan Diyarbakır mimarisini konu edinen İrfan Yıldız'a ait olan 'Medeniyetler Mirası Diyarbakır Mimarisi' (2011) adlı kitap faydalanılacak diğer kaynaktır. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nde yer alan 'İklimin Konut Kültürü Üzerine Yansımaları: Tarihi Kilis Evleri Örneği' (2016) isimli çalışmadan yararlanılacaktır.

1.3. Araştırmanın Amacı

Güneydoğu Anadolu Bölgesi geleneksel evlerin tasarımında iklime uygun olarak zaman içinde deneyimlenerek geliştirilen ve biçimlenen açık ve yarı açık mekânlar şekillenmiştir. Bu mekânların detaylı olarak incelenmesi yeni yapılacak binaların açık ve yarı açık mekânlarının iklimle uyumlu olması için ilgililere ipuçları verecektir. Çalışmanın amacı, iklimle uyumlu tasarım için tasarımcılara yol göstermektir.

Çalışmada geleneksel evlerde insanların oluşturmuş olduğu açık ve yarı açık mekânların iklimle uyumlulukları değerlendirilecek, bu mekânların nasıl doğal iklim şartlarına uygun olduğu açıklanacaktır. Böylelikle tasarımcılar yeni yapılacak binalarda iklimin ne denli etkili olduğunu görüp açık ve yarı açık mekânlarda iklim etkisinin nasıl kullanabileceği yönünde bilgi sahibi olacaktır.

1.4. Araştırmanın Önemi

Konut anlayışı teknolojik gelişmelerle, hızlı nüfus artışıyla birlikte bugün farklı bir yer almıştır. Geleneksel evler yerini değişen yaşam biçimiyle birlikte sadece ihtiyacı karşılayan çok katlı yapılara bırakmıştır. Geleneksel evler toplumun hayat biçimini, bulunduğu bölgenin iklim yapısını gösterir. Günlük işlerin yapıldığı, mevsimlik dönemlere göre farklı bölümlerin kullanıldığı geleneksel evler avlu, eyvan, revak, teras gibi açık ve yarı açık mekanlarıyla kendine özgün bir kullanım karakterine sahiptir.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki geleneksel evler iklime göre şekillendiğini göstermektedir. Bu bölgedeki geleneksel evlere ilişkin bilgi birikimine katkıda bulunulmaya

çalışılacaktır. Geleneksel evlerdeki iklime karşı olan duyarlılık günümüz yapılarında ne yazık ki mevcut değildir. Gelecekte konutların açık ve yarı açık mekânlarının iklime dayalı olarak nasıl tasarlanabileceğine dair tasarımcılara yol gösterici bir çalışma olacağından ve enerji tasarrufuyla birlikte ekonomiye katkı sağlayacak bilgiler taşıyacağından önemlidir.

1.5. Araştırmanın Varsayımları

Anadolu Bölgesi geleneksel evlerinin açık ve yarı açık mekânlarının tasarımında en önemli etmen iklim koşullarıdır. İklim etmeninin az ve çok katlı yapılara uygulanabileceği varsayımına dayanmaktadır.

1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışma; Güneydoğu Anadolu Bölgesi geleneksel evleri açık ve yarı açık mekanları ve iklimle sınırlandırılmaktadır.

1.7. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada bilgi toplama tekniği olarak literatür taraması, yerinde gözlem ve inceleme yapılacaktır. Termometreyle yapılan ölçümlerle çalışma desteklenecektir. Açık ve yarı açık mekanlarda yapılacak sıcaklık ve nem ölçümleri geleneksel evlerdeki iklim etkisini gösterecektir.

Araştırma yöntemi olarak tarihsel yöntem ve hipotetik dedüktif yöntemi (tekten tüme-tümden teke varım yöntemi) kullanılacaktır. Araştırma konusunun ve problemin tanımlandığı birinci bölümde; çalışma içinde nasıl bir yol izlendiği ile tezin amacı, önemi, kapsamı açıklanmakta, incelemelerde kullanılan yöntemlerle ilgili bilgiler verilecektir. İkinci bölümde iklimin tasarıma etkisiyle ilgili literatür taraması yapıp konut tasarımına etki eden faktörler incelenecektir. Ayrıca iklim etkisinin geleneksel evlerdeki etkisi anlatılacaktır. Üçüncü bölümde Güneydoğu Anadolu Bölgesi genel olarak ele alınıp, coğrafi konumu, fiziki yapısı ve iklim yönüyle incelenecektir. Dördüncü bölümde Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne ait geleneksel evlerinin açık ve yarı açık mekânların iklime bağlı olarak nasıl şekillendiği plan ve fotoğraflarla anlatılacaktır. Sonuç ve öneriler bölümünde incelenen evlerdeki iklimle ilgili çözümler bundan sonra yapılacak konutlarda ne şekilde uygulanabileceği hakkında öneriler verilecektir.

1.8. Tanımlar

Gezenek: Üst katlarda üzeri açık, avluya bakan yüzü korkuluklu altları konsollu geçiş yeri (Akkoyunlu,1989).

Gedemeç: Odaların girişinde, dar kenar boyunca ve kapı genişliğinde uzanan, ayakkabı çıkarılan yer (Akkoyunlu, 1989).

Hayat: Avlu

Kabaltı: Sokaklarda üzeri örtülmüş bölüm.

Nahit: Düzgün kesme taş.

Nahit hayat: Zemini düzgün kesme taş kaplanmış avlu

Tutya: Çinko levha (Akkoyunlu, 1989).

Zerzembe: Zeminden daha aşağıda bulunan avludan merdivenle inilen kiler (Akkoyunlu, 1989).

Taht: Yaz aylarında kurulan ahşap ya da demir karyola (Yıldız, 2011).

Sıtara: Gizlilik sağlamak için tahtların etrafını çevreleyen ince bez (Yıldız, 2011).

Berbah: Belli yükseltiden sonra sokak duvarlarının delikli yapılışı (İncili, Akdemir, 2016).

İKİNCİ BÖLÜM

2. İKLİMLE UYUMLU YAPI TASARIMI

2.1. Yapı Tasarımında Etkili Olan Çevresel Faktörler

Yapı tasarımında etkili olan faktörleri ele aldığımızda, yapı bulunduğu yerin bir parçası olarak düşünüldüğünde bu faktörler doğal ve kültürel olarak incelenebilir. Yapı ait olduğu bölgenin iklimi ve çevresindeki yerel malzemeyle biçimlenir bu sebepten ötürü bulunduğu yerin yansımada önemlidir. Konut tasarımı; insanların fiziksel, ruhsal ihtiyaçlarıyla ortaya konur. Konut ise insanların ihtiyaçlarıyla meydana gelen bir yapma çevredir ve insanlara konforlu bir yaşama alanı sunmalıdır. Bu da insanların ihtiyaçlarının tespit edilip ona göre tasarımın şekillendirilmesini gerektirir. Tasarımda insanların ihtiyaçları çevresel faktörler neticesinde meydana gelir. Çevresel faktörler beş bölüm olarak karşımıza çıkmaktadır: Doğal ve yapma çevreye bağlı faktörler, kullanıcı ihtiyaçlarına bağlı faktörler; siyasal, yasa ve kurumlara bağlı faktörler, kaynak sistemine bağlı faktörler ve finansmana bağlı faktörlerdir (Sis, 1993). Çevresel faktörlerin içinde bulunan iklim, kullanıcı ihtiyaçları ve doğal ve yapma çevreye bağlı faktörler tasarımı etkilemiştir (Sis, 1993). Karagülle (1980) çalışmasında bir konutun oluşumunda çevresel ve sosyo-ekonomik faktörler, kültür bileşenleri ile bina biçimi arasında ilişki olduğundan söz etmektedir. Rapoport'a göre (1969) konut biçimi sadece fiziksel etkilerle değil sosyo-kültürel etkilerin sonucu olduğunu söylemektedir. Konut formu iklimin, yapım yönteminin, kullanılan malzemenin ve teknolojinin sonucudur.

2.1.1. Doğal ve Yapma Çevreye Bağlı Faktörler

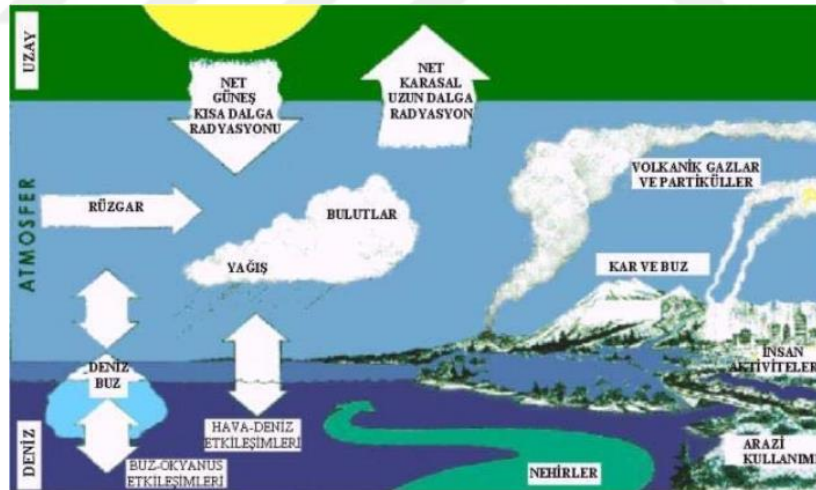
İlk çağlardan günümüze kadar insanlar konfor koşullarını sağlamak amacıyla iklim etkilerini kontrol altına almak için yapma çevrelere ihtiyaç duymuşlardır. Sosyal yaşamdaki ihtiyaçlara göre barınak yapımında ilk önce iklimsel etkileri ele almışlardır. Tasarım aşamasında doğal ve yapma çevreye bağlı etmenler şunlardır:

- Isı ile ilgili etmenler: güneş ısı, dış sıcaklık, iç sıcaklık ve eylemler için gerekli ısıdır.
- Ses ile ilgili etmenler: Darbe sesi, havadan yayılan ses, gürültü ve ses düzenlemedir.
- Su, nem ve diğer sıvılar ile ilgili etmenler: Yağmur, kar, dolu, Hava nemi, diğer sıvılar ve temiz su-pis sudur.
- Gazlar ile ilgili etmenler: Hava, gaz, koku ve havalandırmadır.
- Işık ile ilgili etmenler: Gün ışığı, yapay ışık, renk, parlaklık ve morötesi ışıktır.
- Elektrik ile ilgili etmenler: Elektrik akımı, statik elektrik, yüksek gerilim, elektrik aygıt ve araçlardır.

- Yangın ile ilgili etmenler: Yapı dışında yangın, yapı içinde yangın, patlama ve sıcak gazdır.
- Hayvanlar, bitkiler ve mikroorganizmalar ile ilgili etmenler: Evcil hayvanlar – saldırgan hayvanlar, böcekler, mikroorganizmalar ve bitkilerdir.
- Katı zararlılar ile ilgili etmenler: Toz, kum, çamur, kimyasal maddeler ve katı atıktır.
- Yükler ve kuvvetler ile ilgili etmenler: Yapının kendi yükü, kullanma yükü, yatay yükler / deprem, rüzgâr ve deformasyon yüküdür.
- Yerleşme ile ilgili etmenler: Bölge, şehir, yapı adası ve parsel (Balanlı, 1997) ve topografik durum (Sis, 1993).
- İklimle bağlı etmenler: Güneş etkisi (Güneşlenme süresi, doğal ışıklandırma, yapay ışıklandırma, renk, parlaklık, radyasyon), ısı ve sıcaklık (doğal ısı, ısıtmadan doğan ısı, eylemler için gerekli ısı, kimyasal olaylardan doğan ısı) su, nem ve yağış (hava nemi, yağış durumu, kuraklık durumu) (Sis, 1993).

2.2. İklim ve İklim Öğeleri

İklim tasarımı etkili olan önemli bir etmendir. İklim, geniş bölgelerde ve çok uzun zaman için aynı kalan ortalama hava şartlarıdır. İklimin temel elemanları sıcaklık, yağış, nem, güneş etkisi ve rüzgâr etkileridir (Ovalı, 2009).

Şekil 1: İklim sisteminin temel elementleri (URL-1)

İklim öğelerinin etkileşimleri; kara-deniz, deniz-buz, deniz-hava etkileşimleri, volkanik gazlar, insan aktiviteleri, arazi kullanımı, gelen ve yansıyan ışınlar vb.dir (Şekil 1). Bu öğeler tek başlarına ve birbirleriyle ilişki halinde atmosferi etkilemekte; kısa sürede hava olaylarını, uzun sürede ise dünyada çok farklı iklim tiplerini oluştururlar (URL-1).

Yerleşim ve yapı tasarımı etkileyen etmenlerin başında gelen iklim elemanları: Dış hava sıcaklığı, nem, güneş ışınımı, rüzgâr ve yağışlardır.

2.2.1. Dış Hava Sıcaklığı

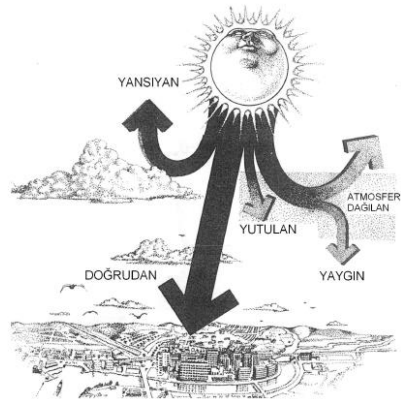
Dış hava sıcaklığı güneşin yükseliş açısına göre, periyodik olarak değişen ve yirmi dört saatlik dilimlerle tekrarlanan bir iklim elemanıdır. Sıcaklık, enlem, mevsim, gün içindeki saat, bakı, yükseklik ve topografik yapıya göre değişmektedir. Ekvatora yaklaştıkça ve yaz mevsiminde sıcaklık artar. Rüzgâr ve nem elemanları sıcaklığı etkiler. Güney yönlü rüzgârlar sıcaklığı artırır, kuzey yönlü rüzgârlar sıcaklığı azaltır. Nem ise bir yerin fazla ısınıp ya da soğumasını engelleyerek günlük ve yıllık sıcaklık farkını azaltır. Hava sıcaklıkları meteoroloji istasyonları aracılığıyla düzenli olarak ölçülür (Ovalı, 2009).

2.2.2. Nem

Nem havadaki su buharı miktarına denir. Mutlak nem ve bağıl nem olarak ikiye ayrılır: Mutlak nem; birim havadaki nem değeridir. Bağıl nem ise aynı sıcaklıkta doymuş havadaki mutlak nemin yüzde kaçını teşkil ettiğini ifade eden değere denir. Nemli iç mekanda hava akım hızı hissedilen sıcaklığı etkiler. Sıcaklığın yüksek olduğu yerde nem bunalma hissine, düşük olduğu yerlerde ise üşümeye sebep olur. Hava sıcaklığı ile bağıl nem arasındaki ters orantıdan ötürü sıcaklık arttıkça nem miktarı belirli oranda düşmelidir (Hisarlıgil, 2016).

2.2.3. Güneş Işınımları

Dünyanın en önemli ve en büyük enerji kaynağı güneştir. Madde ve enerji akışları güneş enerjisi sayesinde olabilmektedir. Yapı yüzeyini etkileyen güneş ışınımı; doğrudan, yaygın ve yansayan ışınımdır (Şekil 2). Doğrudan ışınım, güneş ışınlarının hiçbir yere çarpmadan bina yüzeyine doğrudan gelmesidir. Güneşli bir günde bir bina düzlemine gelen toplam ışınımın % 80'ini doğrudan ışınım oluşturur. Yaygın ışınım (dağılmış radyasyon), her yönden gelen ışınımlardır ve bulutlu bir günde bina yüzeyine gelen güneş ışınımlarının % 100'ünü yaygın ışınım oluşturur. Yansayan ışınım, parlak yüzeylerle yansayan ışını anlatır. Binaya gelen doğrudan ve yaygın ışınımın yansıtılmasıyla oluşur ve miktarı yüzeyin mat-parlak ya da açık-koyu olmasına göre değişiklik gösterir (Ovalı, 2009).

Şekil 2: Güneş ışınımının atmosferde dağılımı (Ovalı, 2009)

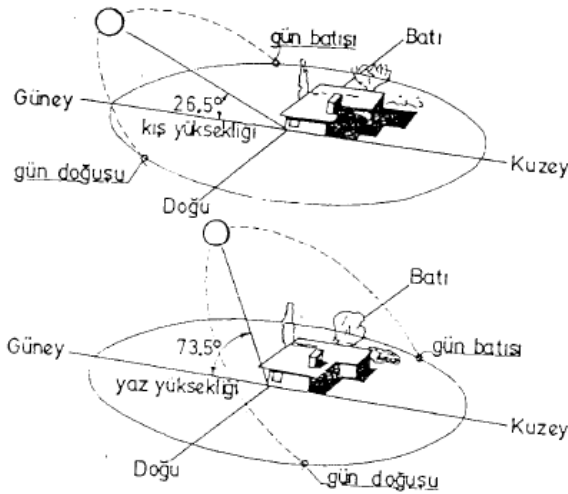
Işınımın şiddeti ve süresi bina yüzeyinin kazandığı ısı miktarı üzerinde direkt etkilidir. Işınım şiddeti ve süresi artıkça bina yüzeylerindeki ısı kazanımı artar, bu değer azaldıkça ısı kazanımı azalır (Ovalı, 2009).

Bir bina yüzeyine gelen ışınımın şiddeti;

- Atmosfer koşulları,
- Bulunulan yerin denizden yüksekliği,
- Güneşin yükseliş açısı,
- Güneşin azimut açısı,

gibi etkenlere bağlı olarak değişir.

Atmosfer koşullarının temizliği, bulutluluğun ve kirliliğin azlığı ışınımın miktarını artırır. Bulunulan yerin yüksekliği artıkça ışınımın kat ettiği mesafe kısalmakta, böylece ışınımın şiddeti artmaktadır. Güneşin yükseliş açısı bulunulan yerin enlemine ve mevsimlere göre değişir (Şekil 3). Güneşin azimut açısı ise bulunulan yerin enlemiyle birlikte bina cephelerinin baktığı yön ve zamana göre değişkenlik gösterir (Ovalı, 2009).

Şekil 3: 40° kuzey enleminde kış ve yaz güneş yükseklikleri (Ovalı, 2009)

Güneş ışınımından elde edilen ısı enerjisi miktarı, iç mekân konfor koşullarının oluşturulmasında mekân organizasyonu, kütle oluşumu, saydamlık oranı ve kabuk malzemesi seçimini belirleyen en önemli etmendir. Saydam yüzeylerin geçirgenlik oranının yüksekliği ışınımın iç mekâna ulaşmasını sağlar. Özellikle güney yönlü saydam yüzeyler ısıtma enerjisi kazancı üzerinde etkilidir. Bu anlamda, güneş ışınımı iklimsel konforu etkileyen en önemli iklim öğesidir. Kuzey yarımküre için ısıtma gereksinimi öncelikli bölgelerde, güneş ışınımının ısıtıcı etkisinden yararlanabilmek için güney yönlü saydam yüzey alanının artırılması gerekir. Daha sonra doğu veya batı yönleri değerlendirilebilir. Kuzey yönde ise

saydam yüzey ve açıklık oranı azaltılmalıdır. Soğutma öncelikli bölgelerde ise güney yönlü saydam yüzey alanı optimize edilmeli ve en sıcak devre için gölgeleme unsuru dikkate alınmalıdır (Ovalı, 2009).

2.2.4. Rüzgar

Güneşin dünyamızı ısıtması ile meydana gelen farklı basınç bölgelerinden, yüksek basınç bölgesinin alçak basınç bölgesine doğru kayması ile hava hareketi oluşur. Kısacası yüksek basınçtan alçak basınç merkezlerine doğru olan hava akımlarına rüzgar denir. Sıcak ve rutubetin yüksek olduğu devrelerde bir kurtarıcı, soğuk devrelerde ise korunulması gereken bir iklim elemanıdır.

Rüzgarın bulunduğu yere doğru geldiği yöne rüzgar yönü denir. Rüzgar yönleri zaman zaman değişir ve bu değişimler hava koşulları üzerinde önemli etkiler yapar. Bu nedenle rüzgarın hangi yönden ne kadar süreyle ve ne kadar sık estiğinin bilinmesi önemlidir. Çünkü rüzgarlar kendilerini oluşturan hava kütlelerinin özelliklerine göre sıcaklık veya soğukluk, ya nem getirirler ya da çevreyi kuruturlar. Böylece belirli bir rüzgârın esiş sıklığına o rüzgarın frekansı denir. Rüzgarın hızı kütlelerinin hareket hızıdır. Bu hız saniyede metre (m/sn.) veya saatte kilometre (km/saat) olarak ifade olunur. Rüzgarın hızı Anemometre denilen gereçlerle ölçülmektedir (Erçin, 2005).

Kuzey Yarım Küre’de güneyden, Güney Yarım Küre’de de kuzeyden esen rüzgârlar, Ekvator yönünden geldikleri için sıcaklığı artırır. Kutup yönünden gelen rüzgârlar ise, sıcaklığı düşürürler. Bu durum enlem – sıcaklık ilişkisine örnektir. Denizden karaya doğru esen rüzgârlar kışın ılıtıcı, yazın ise serinletici etki yapar. Karadan denize doğru esen rüzgârlar ise, kışın sıcaklığı düşürücü, yazın ise sıcaklığı yükseltir.

2.2.5. Yağış

Havadaki nemin yoğunlaşarak katı veya sıvı halde yeryüzüne düşmesi olayına yağış denir. Bir yere düşen yağış miktarını ölçen alete plüviyometre denir. Yağış biçimleri şunlardır:

A) Yerde Yoğunlaşma Biçimindeki Yağışlar

- Çiğ : Havadaki su buharının soğuk zeminlere çarpıp su damlacıkları şeklinde yoğunlaşmasıdır.
- Kırağı : Çok soğuk zeminler üzerinde su buharının buz kristalleri şeklinde yoğunlaşmasıdır.
- Kırç : Çok soğuk zeminler üzerinde yoğunlaşma sonucunda oluşan buz kristalleridir.

B) Havada Yoğunlaşma Biçimindeki Yağışlar

- Yağmur : Bulutlardaki su zerreciklerinin birleşip su damlaları halinde yeryüzüne düşmesidir.
- Kar : Eksi derecelerdeki bulutlardan buz kristallerinin yer yüzüne düşmesidir.

• Dolu : Kümüls bulutları içerisindeki su damlacıklarının donup buz taneleri halini almasıdır. Yağışların niteliği bölgeden bölgeye farklılık gösterir (Erçin, 2005).

2.3. İklim Öğeleri ve Tasarım İlişkisi

Dış hava sıcaklığı, nem, güneş ışınımları, rüzgar ve yağış olan iklim öğeleri tasarımda istenen şartları sağlamak için bina ve yerleşmede tasarım parametrelerine yönelik önlemler alınır. Bunun için de iklim öğelerine ait verilerin elde edilmesi ve kullanılabilir duruma gelmesi gerekir. Tasarımda bölgenin iklim verileri büyük önem taşır. Öncelikle bu değerler elde edilmelidir.

İklim öğeleri tasarımın düzgün biçimde olması için iklim verilerinin en az on yıllık zaman içinde ölçülmesi lazımdır. Eğer detaylı veriler elde edilemiyorsa beş yıllık ve üç yıllık veriler de on yıllık verilerini alabilir. Tasarımda genellikle aylık hatta saatlik veriler kullanılır, yıllık veriler yeterli olmamaktadır (Gürel, 2010).

Yapı tasarımında iklim elemanlarından biri olan dış hava sıcaklığının değerlendirme durumundaki etkisinde kullanılan veriler şunlardır: Aylık ortalama sıcaklık, günlük maksimum ve minimum sıcaklıkların aylık ortalaması, günlük maksimum ve minimum sıcaklık farkı ortalaması, yıllara göre aylık maksimum ve minimum sıcaklık ortalaması, aylık maksimum ve minimum sıcaklık verileridir.

Nem (bağıl nem) için meteoroloji istasyonlarında her gün saat 7:00 ya da 8:00, 15:00 ve 20:00 de günde üç defa ölçüm yapılır. Sabah saatlerinde yapılan ölçüm günlük maksimum bağıl nemdir. Saat 15:00'daki değer minimum, saat 20:00'daki değer ise günlük ortalama bağıl nem değerini verir. Tasarım yapılırken de ilgili bölgenin bu şekilde değerlerine bakılarak sağlıklı tasarım yapılabilir.

İklimle dengeli tasarım yapılırken toplam güneş ışınımı değerleri dikkate alınır. Yatay düzleme gelen aylık ortalama günlük küresel güneş ışınımına bağlı olarak gerçek atmosfer şartlarında düşey yüzeyi etkileyen aylık ortalama saatlik doğrudan güneş ışınımı şiddeti değerleri hesaplanır. Doğrudan güneş ışınımı yeğinlikleri, yöreye, zamana ve yönere göre değişim gösterir (Berköz vd.,1995). Güneş ışınımları dört şekilde yapılır: Dolaysız güneş ışınımı ölçümleri, yatay düzleme gelen toplam (dolaysız-yayınık) güneş ışınımı ölçümleri, atmosfer ışınımı ölçümleri, yer ve yüzeylerden yayımlanan ve yansıtılan ışınım ölçümleridir.

Güneşlenme süresi ölçümleriyle tasarımın yapılacağı yerin kaç saat güneş aldığı anlaşılabilir. Diğer bir iklim elemanı olan rüzgar, meteoroloji istasyonlarında ölçümlerle yönere göre ortalama aylık rüzgar hızı, esme sayıları toplamı, en hızlı esen rüzgar yönü ve hızı, ortalama fırtınalı gün sayıları, sakin gün sayıları verilerine ulaşılır. Yapılan hesaplamalarla yirmi yıllık

gözlem periyoduna göre elde edilen verilerle aylık rüzgar gülleri çizilir (Gürel, 2010).

2.4. İklimle Dengeli Tasarım Kriterleri

İklimle dengeli bir tasarım için gerekli kriterler:

- Yerleşme ölçeğinde; yer seçimi ve bina aralıkları,
- Bina ölçeğinde bina formu ve hacim organizasyonu
- Yapı elemanı ölçeğinde ise bina kabuğu şeklindedir (Manioğlu, 2007).

Gürel (2010) çalışmasında iklimle dengeli tasarım kriterlerini şu şekilde ele almıştır;

- Yer seçimi ve topografyaya uyum,
- Yönlendirme,
- Yapı aralıkları
- Yapı biçimi
- Yapı kabuğu

Bir konut yapısını (tek yapı ölçeğinde etkili olan ve çoğu kez de sadece iklimsel koşullarla ilgili olan ölçütler yönüyle değerlendirmek), yapının bulunduğu fiziksel çevreyi değerlendirmekte yeterli olmayabilir. Yerleşim dokusu ve bina ölçeğinde iklim açısından etkili olan ölçütlerin yanında, yapının yer aldığı arsa ile ilgili olan (yer şekli yönüyle uyumu, konumu ve yönlendiği gibi) ilişkileri ve içindeki mekanlarda hissedilen gürültü düzeyi, aydınlatma seviyesi ve hava kalitesi gibi diğer yapı fiziği açısından önemli olan kriterler de fiziksel konfor için çok etkili olabilmektedir. Bu nedenle, fiziksel çevre konforu açısından etkili olan kriterleri üç bölümde incelemek mümkündür: (Karagülle, 2009)

a. İklimle İlişkin Kriterler: Yerleşim dokusu ölçeği, bina ölçeği (bina formu ve mekan düzeni; bina yönü ve bina kabuğu; yapı malzemesi)

b. Yer Şekline Göre (topografya) Tasarım Kriterleri (arazinin eğimi, yönü ve binanın konumu)

c. Yapı Fiziği Yönüyle Diğer Tasarım Kriterleri: Ses, aydınlatma, hava kalitesidir.

2.4.1. Yer ve Topografyaya Uygunluk

Yörenin iklimsel değerleri iklimle dengeli tasarım için çok önemlidir. İklim elemanı doğru bir şekilde analiz edilip tasarım iklim bölgesine göre yapılmalıdır.

Yer, iklim kontrolünde ve hava kirliliğini önlemede etkilidir. Alt ölçütleri ise şunlardır: Arsanın baktığı yön, arsanın eğimi, arsanın konumu ve arazi örtüsü (veya güneş ışınımı yansıtma özelliği) dır. Bu ölçütlere uygun değerler bölgelerde geçerli olan iklimsel koşullar ve insanın iklimsel ihtiyaçlarına göre belirlenirler ve yerleşmeler için en uygun olan bölgeleri

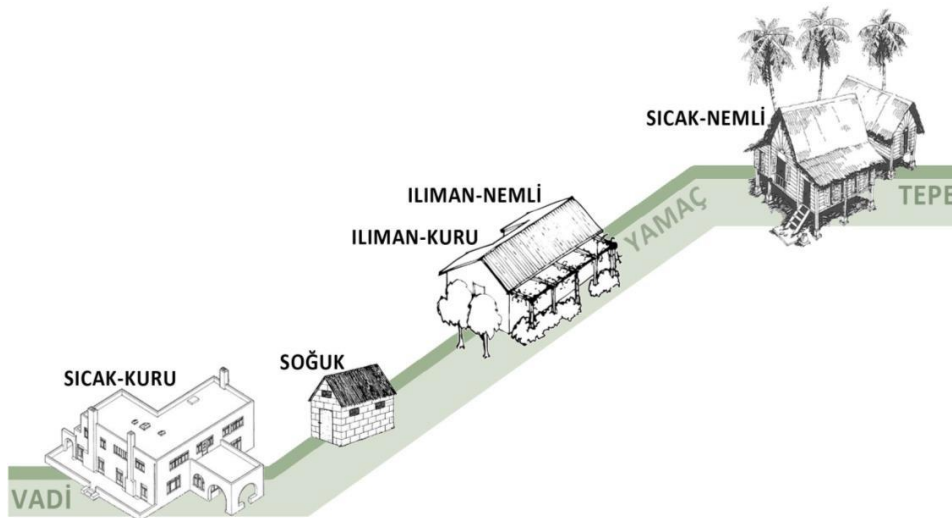
tanımlarlar. Yerleşme bölgeleri için iklimsel etkilerin optimizasyonunu hedefleyerek yapılan doğru bir yer seçimi olumlu sonuçlar sağlar. Bunlardan bazıları:

- Enerji harcamalarının en az seviyeye indirilmesi ve böylece hava kirliliğinin önlenmesi.
- Kirletici niteliğe sahip yerleşme birimlerinin (endüstriyel) kirletici etkilerinin önlenmesi.
- Maksimum bina yoğunluğunun insan sağlığından ödün vermeden gerçekleştirilmesiyle arazinin rasyonel kullanımının sağlanması,

Bahçe-şehir anlayışı çerçevesinde sağlıklı ve konforlu açık mekanların oluşturulması, gibi olanakları vardır (Erçin, 2005).

Yer seçimi yapma olanağının bulunduğu durumlarda, bölgesel iklimsel ihtiyaçları karşılamak ve böylece iklimsel konfor durumuna ulaşmak amacıyla binaların optimum şekilde yönlendirilmelerini sağlayacak özelliklere (arsa eğimli olduğu takdirde baktığı yön, arsadaki engebelerin belirli yönlerden gelecek istenilen iklimsel etkileri engellememeleri vb. gibi) sahip arsanın seçimine gidilir. Böylece yer seçimini gerçekleştirebilmek için, bina için optimum yönlendiriliş durumunun önceden belirlenmesi gereklidir (Erçin, 2005).

Farklı iklim bölgelerinde iklim elemanlarına göre (dış hava sıcaklığı, nem, rüzgar) arazide uygun yer seçimi olmalıdır (Şekil 4). Konuma göre nemli iklimlerde hissedilen nem oranını azaltmak için binalar rüzgar alabilecek şekilde yüksek yerde konumlanmalıdır. Kuru iklim etkisinde olan yerlerde ise rüzgarın etkisini azaltmak için daha korunaklı ve düşük rakımlarda yer alan araziler tercih edilmelidir. Sıcaklık açısından ise; soğuk iklimlerde güneş ışınımının pasif ısıtma etkisinden faydalanabilmek için yamaca, sıcak iklimlerde ise güneş etkisini azaltmak amacıyla düzlük alanlara konumlandırılmalıdır (Erdemir, 2014).

Şekil 4: İklim tiplerine göre arazide konumlandırma (Zeren ve diğerleri, 1987).

2.4.2. Yapı Aralıkları

Yapı aralıkları ısıtma, görsel konfor korunumu, rüzgardan faydalanma-korunma ve güneş ışınımı etkilerinde dikkat edilmesi gereken bir ölçüttür. Yapılar birbirlerinin güneş ışınımını ve yararlı rüzgar etkilerini kesmeyecek şekilde konumlandırılmalıdır. Güneş ışınımından kaçınma ihtiyacının gerektiği iklim bölgelerinde binalar birbirine gölge sağlayacak şekilde konumlandırılmalıdır. Güneş ışınımından faydalanılması istenildiği kış şartlarının ön planda olduğu iklim bölgelerinde ise bina aralıkları çevre binaların oluşturduğu en uzun gölgeli alan derinliğinden büyük ya da eşit olacak şekilde tasarlanmalıdır (Koca, 2006).

Güneşli zamanlarda doğrudan güneş ışınımından en fazla olacak şekilde faydalanmak için, yapı aralıklarının, yapıların birbirinin güneş engelini oluşturmaması için gerekli sınır değerlerin belirlenmesi gerekir. Yapı aralıklarında şu adımlar takip edilir;

- Isıtma ihtiyacı olan dönemin karakteristik günü belirlenir.
- Profil açıları belirlenir: Bölge enlemine ve yapıların yönlendiriliş durumuna ya da binaların cephelerinin baktıkları yönler göre, ele alınan karakteristik güne ait saatlerde geçerli olan profil açıları her yöne bakan cephe için belirlenir.
- Yapının önündeki gölgeli alan derinliği arazinin eğimine göre hesaplanır (Koca, 2006).

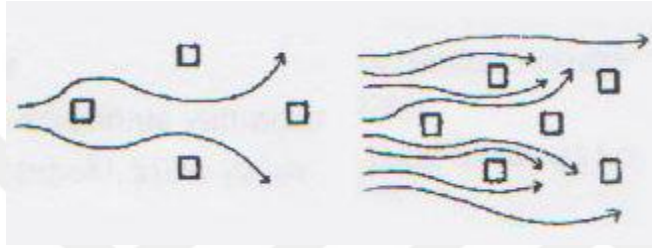
Bölgenin iklimsel verilerine göre, bina yüzeylerinin egemen rüzgardan faydalanma-korunma gibi durumlarında bina aralıklarının belirlenmesi farklı şekilde olur. Rüzgarın hızına göre bina yüzeyinden elde edilecek ısı kazancını ters orantılı olarak etkilediğinden, bu durumdan yararlanmak ya da korunmak için bu engelin arkasındaki iz bölgesindeki hız dağılımı dikkate alınarak hakim rüzgar doğrultusundaki yapı aralıklarının belirlenmesi gereklidir. Farklı iklim bölgelerine göre binalar arası açık mekan boyutlarının seçilebilecek uygun değerler Tablo 1'deki gibidir.

Tablo 1: Farklı iklim bölgelerine göre binalar arası açık mekan boyutlarının seçilebilecek uygun değerler (Koca, 2006).

Sıcak nemli	Sıcak kuru	Ilımlı kuru	Ilımlı nemli	Serin
Rüzgara göre (Hakim rüzgar doğrultusunda)				
5-7H<DX	1 1/2-2H	H-5H	H-5H	H-5H
Güneşe göre (N-S doğrultusunda)				
1 1/2-2 1/2H	1 1/2-2 1/2H	2-3H	2-3H	1 1/2-2 1/2H
H= Engel binanın yüksekliği				

Sıcak nemli ve ılıman nemli iklimlerde rüzgardan yararlanılmak istenir. Sıcak nemli iklim tipinde güneşten korunma ve rüzgardan faydalanma ihtiyacı ve gölgeleme önemlidir. Yapıların ayrıık olarak yerleştirilmesi ayrıca birbirlerinin rüzgarını kesmeden gölgeleme yapmaları gerekir. İlıman iklim tipinde güneşten ve rüzgardan yararlanma ve korunma ihtiyacı olduğundan binaların birbirlerinin güneşini ve rüzgarını kesmeyecek şekilde, yani birbirlerinin rüzgar gölgesinde olmayacak biçimde yerleşmeleri gerekir (Gürel, 2010).

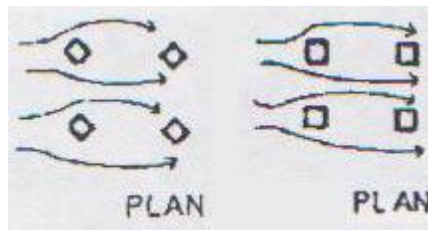
Sıcak nemli ve ılıman iklim bölgelerinde baskın rüzgar doğrultusunda bina aralıkları yapıların yükseklik ve boyutlarıyla orantılı olarak belirlenir. Binaların daha fazla rüzgar etkisinden faydalanabilmeleri için kaydırarak yerleştirmek, hatta yapay ve doğal engellerle rüzgarı yapıya yönlendirmek gereklidir (Şekil 5).

Şekil 5: Rüzgardan yararlanmak amaçlı yapı yerleşim önerisi (Gürel, 2010)

Sıcak kuru iklimlerde rüzgar toz ve kum taşır, soğuk iklim bölgelerinde ise soğutucu etki yapar bu sebeplerden dolayı istenmez. Soğuk iklim bölgelerinde güneşten faydalanmak ve rüzgardan korunulmalıdır. Bu yüzden binalar bitişik, yoğun ve güney cephelerinin güneşten faydalanmasını engellemeyecek şekilde arka arkaya sıralanmalı, bu sayede rüzgarın soğutucu etkisi en aza indirilmiş olmaktadır. Sıcak kuru iklim bölgelerinde ise binaların birbirlerini gölgelemeleri büyük önem taşımaktadır (Gürel, 2010).

Sıcak kuru ve soğuk iklim tiplerinde binaların arka arkaya yerleşmeleri, bitişik ve yoğun olarak konumlandırılmaları, doğal ve yapay engellerle rüzgarı engellemeleri gerekir (Şekil 6).

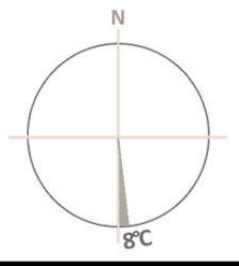
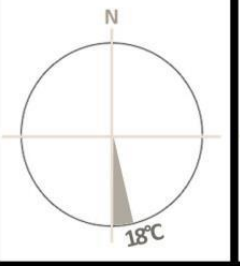
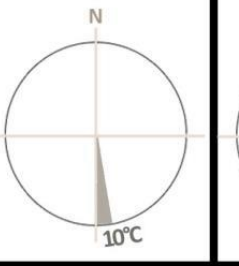
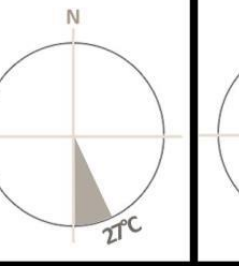

Şekil 6: Rüzgardan korunmak amaçlı yapı yerleşim önerisi (Gürel, 2010)

2.4.3. Yapının Yönlendirilmesi

Yapının yönlendirilmesinde güneşten ve rüzgardan faydalanma ya da korunmaya göre tasarım yapılır. Uygun şartları sağlamak için iklim bölgesine göre ısı kaybı ve doğal havalandırma

verileri değerlendirilmelidir. Farklı yönlere bakan yüzeyleri etkileyen güneş ışınım etkisi de değişiklik gösterir. Mekanların güneş ışınımından sağlamış olduğu ısı miktarı mekanın dış duvarının baktığı yönün bir fonksiyonudur ve mekandaki iklimsel konforu etkileyen en önemli yapma çevrelerden biridir (Koca, 2006). Güneş ışınımına göre iklim bölgelerinin uygun yönleri Şekil 7'deki gibidir.

OPTİMUM BİNA YÖNLENDİRİLİŞİ				
SICAK-NEMLİ PİLOT ŞEHİR: ANTALYA	SICAK-KURU PİLOT ŞEHİR: DİYARBAKIR	ILIMAN-NEMLİ PİLOT ŞEHİR: İSTANBUL	ILIMAN-KURU PİLOT ŞEHİR: ANKARA	SOĞUK PİLOT ŞEHİR: ERZURUM
				

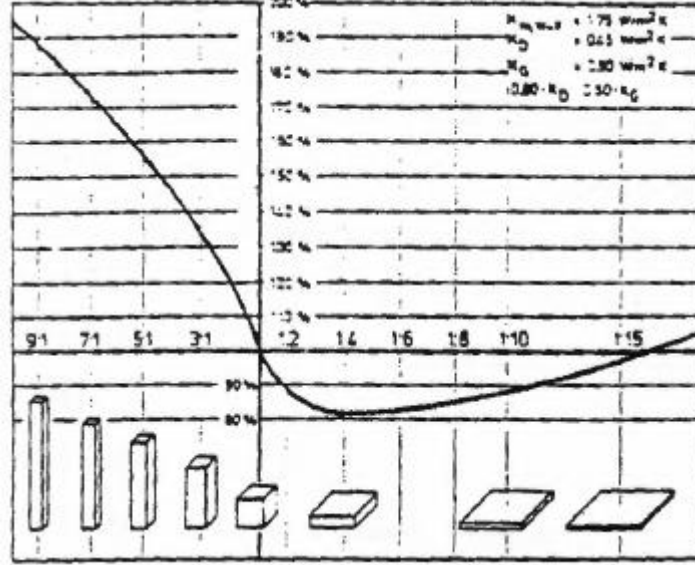
Şekil 7: Farklı iklim bölgeleri için ideal yönlendiriliş durumları (Zeren ve diğerleri, 1987).

Bina yönlendirilmesinde rüzgarın öncelikli olduğu iklim bölgelerinde hakim rüzgar yönünü dikkate almak gerekir. Binanın uzun cephesinin bu yöne bakacak şekilde konumlandırılması gerekir. Şayet hakim rüzgar yönü ve güneş ışınimleri yönüyle çatıştığı durumlarda, ilgili yerin dış ortam tasarım koşullarına göre uygun yönlenme kararları verilmelidir. Diğer faktörün olumsuz etkilerini indirmek için mimari kontrol unsurları göz önüne alınır. Rüzgardan faydalanırken güneş ışınımına karşı önlem almak için güneş kontrol elemanları kullanmak gibi (Koca, 2006).

2.4.4. Yapının Biçimi (Formu)

Yapı kabuğunun formuna bağlı olarak; binanın toplam dış yüzey alanı, farklı yönlere bakan ve farklı eylemlere sahip cephe ve yüzey alanları ve cephe- çatı yüzeyleri arasındaki oranlar, çatı türü, çatı eğimi gibi yapıya ilişkin şekiller farklı iklim bölgelerine göre değişiklik gösterir. En sıcak devrede minimum, en az sıcak devrede maksimum ısı kazancını sağlayan formlar incelenirken bina cephelerinin ve çatı yüzeylerinin baktığı yönleri bilmek gereklidir (Berköz, 1973). Yapı formu kabuk alanı büyüklüğünü etkilediğinden ısı kayıplarıyla dolaysız olarak ilişkili olduğu görülür. Kabuk alanı arttıkça; ısı kayıpları çoğaldığından aynı hacmi kaplayan en basit geometrik şekillerde ısı kaybı en azdır, şekil karmaşık hale geldiğinde yüzey/ hacim oranı arttığından ısı kayıplarının da arttığı görülür. Hacimlerin tek tek yapılmaları yerine yan yana ve üst üste dizilmeleri yüzey/ hacim oranını azaltır (Akin, 2001).

Optimum yapı formu araştırılırken yapılan farklı teorik ve deneysel çalışmalar sonucunda, kare tabanlı ve aynı hacim miktarına fakat değişik kütle oranlarına sahip binalar için yükseklik arttıkça ısı kayıplarının da artabildiği de araştırmacılar tarafından neticelendirilmiştir (Erçin, 2005) (Şekil 8).

Şekil 8: Yapı formu/ısı kayıpları ilişkisi (Erçin, 2005)

2.4.5. Yapı Kabuğu

Yapı kabuğu binayı dış çevreden ayıran yatay, düşey ve eğimli tüm yapı bileşenlerinin oluşturduğu yapı ögesidir. İklimsel değerlendirmeye göre yapı kabuğunun güneş ışınımına ilişkin yutuculuk, yansıtıcılık ve geçirgenlik gibi optik ve toplam ısı geçirme katsayısı, zaman geciktirmesi, genlik küçültme faktörü ve saydamlık oranı gibi termofiziksel nitelikleri güneş ışınım şiddeti, dış hava sıcaklığı gibi iklimsel faktörlerle ilişkilidir (Akın, 2001).

İklimsel etmenleri geçirme açısından kabuğa kazandırılacak fiziksel özelliklerin irdelenmesi kabuk dış yüzeyini etkileyen iklim elemanlarının ulaştığı değerlerin (ya da iklimsel etkenlerin şiddetlerinin) bilindiği durumlarda geçerlidir. Kabuk dış yüzeyini etkileyen solar sıcaklıklar ve rüzgarlar gibi iklimsel etkenler yönlere göre değişiklik gösterdiğinden optimum yönlendiriliş durumu konusunda bilgi sahibi olduktan sonra kabuğun fiziksel özelliklerinin araştırılması gerekir. Bu sayede iç çevrede istenilen koşullara ulaşılması bakımından iklim etkilerinin kontrolüne yalnız kabuk yapısı yönünden değişme, optimum kabuğun teşkili yapı malzemesinin daha ekonomik bir şekilde kullanılmasıyla sağlanmış olur (Berköz, 1973).

Çatı düzleminin yatay ya da eğimli olarak önde olması ile meydana gelen çatı saçakları, iklim şartlarının yapı yüzeyine etkisini kontrol altında tutar ve yapının cephesinde etkili bir mimari eleman olurlar. Yağışların fazla olduğu sıcak iklim bölgelerinde yapıyı yağış etkisinden

korumak için yapı yüzeyi boyunca kesintisiz olarak inşa edilmeleri, dış yüzey boşlukları yanında dolulukların da doğrudan ışınlardan korunmasını sağlar (Akın, 2001).

Çatı yapısının da eğimli ya da düz olması yağış çeşidi ve miktarına bağlıdır. Güneş açısından bakıldığında güneşten korunma ve yararlanma açısından önem taşır. Güneşten faydalanılmak istendiğinde güneş geliş açısıyla eğim açılarının eşitliği ya da paralellliği gerekir. Yani çatı yüksekliği ve eğimi komşu binalara güneş etkisini kırmayacak şekilde olmalıdır. Çatı eğim yönünün belirlenmesinde güneş ışınlımlıyla birlikte hakim rüzgar yönü de düşünölmelidir (Şekil 9) (Akın, 2001).

Şekil 9: Hakim rüzgar çatı eğimi ve yön ilişkisi (Akın, 2001)

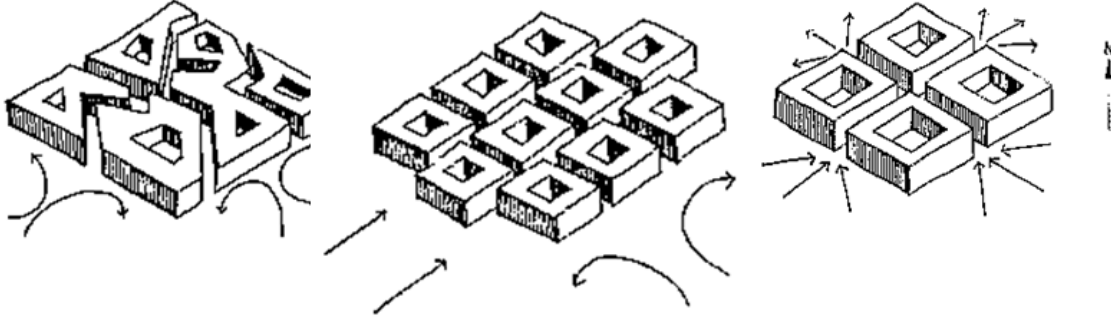
Güneşten yararlanmak için bölgesel iklim şartlarının optimum zaman aralığı belirlendikten sonra çatı eğiminin ona göre dizaynı gerekir. Çatı eğimlerinde hakim rüzgar yönü özellikle soğuk iklim bölgelerinde büyük önem taşır. Kış aylarında eğimin yönünün yanlış seçilmesi çatıda birikecek kar negatif etkiye sebep olacaktır (Akın, 2001).

2.5. Sıcak Kuru İklim Bölgesi'nde İklimle Dengeli Tasarım Kriterlerinin Değerlendirilmesi

Sıcak kuru iklim tipinde en sıcak devre için nem oranını ve gölgelemeyi artırıcı ve kuru karakterli hava hareketlerinden korunmaya yönelik çözümler üretilmelidir. Eğer hava hareketinin karakteri nemli ise bundan faydalanılmaya çalışılmalıdır. En az sıcak devrede güneş ışınlımlının ısıtıcı etkisini artırmaya yönelik tasarımlar önem taşır (Erdemir, 2014).

- Yer ve Topografyaya Uygunluk: Sıcak kuru iklim tipinde güneşin ısıtıcı etkisinden, toz ve kum taşıyan rüzgardan korunmak önemlidir. Bu yüzden rüzgardan koruyan yerler tercih edilmelidir. Yapıların birbirlerini gölgede bırakacak vadilere yerleştirilmeleri rüzgardan korunmak ve gölgeleme yoluyla serinletme yönünden uygundur. Rüzgârın taşıdığı kum ve tozdan korunmak için en az yirmi metre genişliğinde bitki bantları yapmak ve yüksek yapılaşmaya engel olmak gerekir (Gürel, 2010).
- Yapı Aralıkları: Yapıların konumu ve yükseklikleri binaların güneş ışınlımlı ve rüzgardan korunma gereksinimini belirler. Rüzgarın istenmediği durumlarda birbirinin rüzgar gölgesinde kalacak şekilde veya bitişik ve yoğun olarak yerleştirilmelidir. Gölgeyi yollar

oluşturacak şekilde tasarlanmalıdır. Sokak aralıklarının yapıların alınması istenen rüzgar doğrultusuna göre yerleşmesiyle mümkündür (Şekil 10). Hakim rüzgar yönüne dik olan sokaklar rüzgarı yerleşmenin içine alır, şaşırtmalı olarak yapılan sokak dokusu ise rüzgarın iç kısımlara girmesini engeller. Sokak genişlikleri rüzgar hızı ve şiddetini de etkiler (Erdemir, 2014).

Şekil 10: Sıcak-kuru iklimde farklı sokak dokusu örnekleri (Erdemir, 2014). Bitişik olarak yerleşen yapılar birbirlerinin duvarlarına yaslanarak bu yönlerden alacak güneş ışınımını azaltırlar. Dar ve organik sokaklar hem binalar arasında gölgeli alanlar oluşturur hem de yapı cephelerine doğrudan güneş ışınımının azaltılmasını sağlar.

- Yapının Yönlendirilmesi: Yapıların yönlendirilmesinde güneş, rüzgar, manzara, topografik özellikler etkilidir. Yönlendirmede iklim koşulları (hava sıcaklığı ve nem oranları) ve yapıda alınacak önlemler incelenip uygulanmalıdır (Zorer, 1992).

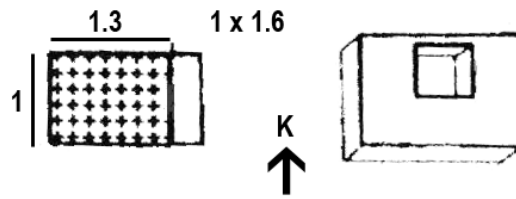
Kuzey yarım kürede güneşlenme süresinin en uzun olduğu, buna karşılık gerektiğinde önlem alınabilecek yön güneydir. Sıcak iklim tiplerinde, rüzgarın soğutucu etkisinden faydalanıp hakim rüzgar yönüne açık tasarımlar gereklidir. Sıcak dönemlerde güneş ışınımının ısıtıcı etkisinden korunmaya yönelik çözümler olmalıdır. Sabah saatlerinde hava sıcaklığı düşüktür ve yüzeyler tam olarak ısınmamıştır. Ama öğleden sonra güneşin batıya yaklaştığı zamanlar, güneş ışınımının en şiddetli olduğu, yüzeylerin ısındığı zamanlardır. Bu sebepten dolayı sıcak bölgelerde batı yönü tercih edilmez (Gürel, 2010).

Kuzey yarım kürede bulunan yapıların güney yüzleri, güneş ışınımının geliş doğrultusuna ve güneşlenme süresine göre kışın doğu ve batı yüzlerine oranla üç kat daha fazla güneş ışınımı almaktadır. Yapı yüzlerinin güneşlenme süresi açısından güney yüzü tüm sene süresince en uzun süre güneş gören yapı yüzüdür. Doğu ve batı yüzleri güney yüzüne oranla kışın daha soğuk ve yaz mevsiminde daha sıcaktır (Gürel, 2010). Sıcak iklime sahip bölgelerde yapı yüzünün rengi açık seçilmelidir çünkü güneş ışınımı yansıtılır ve yüzeylerin ısınması engellenmiş olur.

- Yapının Biçimi (Formu): Sıcak iklim bölgelerinde yapıların geç ısınması istenildiğinden hacmin yüzey alanına oranının büyük olması gerekir. Sıcak iklimlerde gün içinde kazanılan ısının büyük kısmı güneş ışınımlarıdır.

Sıcak kuru iklim bölgelerinde güneşin ısıtıcı etkisi azaltılmalı, sert rüzgarlardan korunulmalıdır. Bu nedenle kareye yakın formlar tercih edilmelidir. Avlularla gölgeli alanlar ve cepheler oluşturularak serinletme olmalıdır. Sıcak kuru iklim tipindeki yapı boyutları arasındaki oran 1x 1.3 kabul edilebilir sınır oran ise 1 x 1.6' dır (Şekil 11) (Gürel, 2010).

Şekil 11: Sıcak kuru iklim tipine sahip yörelerde önerilen optimal yapı biçimi (Gürel, 2010)

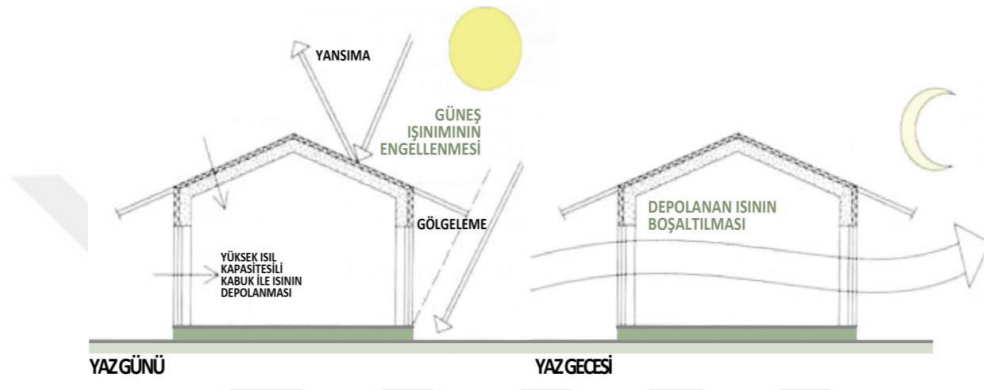
Sıcak kuru iklim bölgelerinde çok yüksek yapılar fazla güneş ışınımına ve rüzgar etkisinde olacağından tercih edilmemelidir. Az katlı batı cephesi yıl içinde en sıcak dönemler süresince en fazla güneş ışınımından etkileneceği için sağır veya az açıklıklı yapılar uygun olur (Gürel, 2010).

Yapılarda tavan yüksekliği de iklimle ilişkilendirilmiştir. Özellikle sıcak iklim tiplerinde geleneksel konutlarda yüksek tavanlar göze çarpmaktadır. Yüksek tavanlı mekanların hem hacmi hem de yüzey alanları genişlediğinden ısı kazancındaki artış daha azdır. Ayrıca ısınarak yükselen hava yüksek tavanlı bir mekanda kullanıcıyı daha az etkiler. Sıcak iklimler için önerilen yüksek tavanlı mekanlar inşaat maliyeti ve süresi yönünden daha pahalıdır. Bu sebeple yüksek ve alçak tavanların kullanıcıya etkisiyle ilgili çalışmalar yapılmıştır. Sonuç olarak ise sıcak iklim bölgelerinde tavan yüksekliğinin 3.5 m veya daha yüksek, soğuk bölgelerde ise 2.5 m'den az olmasının ısısal konfor açısından belirgin bir konfor farkını sağladığı, yüksek tavanlı çözüme gidilmektense döşeme ve çatılarda yalıtım yapılmasının daha ucuz bir yöntem olacağı gibi sonuçlar elde edilmiştir (Gürel, 2010).

- Yapı Kabuğu: Yapı kabuğu, enerjinin en az düzeyde kullanımıyla çevresel sorunları önleyen ve ısısal konfor düzeyini artıran önemli elemanlardandır. Soğuk dönemde ısınan havanın dışarı çıkması, sıcak dönemde ise sıcak havanın iç ortama girmesinin önüne geçilmelidir. Bu sebeple iklimin gereklilikleri göz önüne alınarak yapı kabuğu tasarımı yapılmalıdır. Sıcak kuru iklim tipinde, iklimin özelliği olan yüksek sıcaklık ve düşük nem etkisi kullanıcılar tarafından hissedilmemesi gerekir. Bu iklim bölgesinde ısı kapasitesi

yüksek olan çatı ve duvarlar sıcaklıkların daha düşük değerlerde hissedilmesini sağlar (Gürel, 2010).

Sıcak kuru iklim tipinde günlük sıcaklık farkları çok fazla olduğundan bina kabuğunda ısı depolama kapasitesi yüksek ve geciktirme süresi uzun malzemeler tercih edilerek, iç mekan sıcaklıkları dengede tutulmalıdır. Kullanılan malzemeler yüksek ısı kapasiteleri sayesinde gündüz dış yüzeylerden güneş ışınımıyla kazanılan ısı enerjisini depolayabilen ve uzun geciktirmeyele depolanan ısıyı gün boyunca tutarak yüksek sıcaklıkların iç mekana iletilmesini serin gece saatlerine kadar erteleyen malzemeler seçilmelidir (Şekil 12).

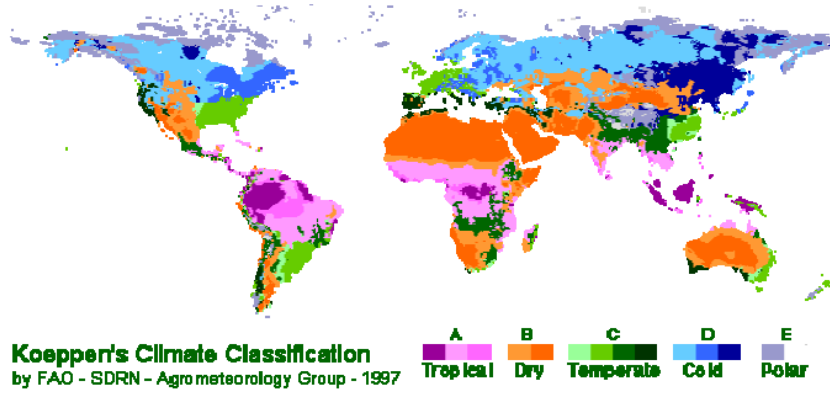
Şekil 12: Sıcak-kuru iklim bölgesinde kullanılması gereken kabuk özellikleri (Erdemir, 2014).

Sıcak kuru iklim tipinde binaların saydamlık oranı olabildiğince düşük tutulmalı ve saydam bileşenlerin geçirgenlik özellikleri sayesinde kazanılacak ısı kazançlar en aza indirgenmelidir. Zemin kat düzeyinde pencere kullanımından kaçınılarak yerden yansıyan güneş ışınımının iç mekana gelmesi yönünde önlem alınmalıdır. Ayrıca güneş enerjisinden korunmak için koyu renkli bina yüzeyinden sakınılmalıdır (Erdemir, 2014).

2.6. Yapı Tasarımının İklim Bölgeleri Yönünden Değerlendirilmesi

Çevre şartları ve iklim yapı biçimlerinde farklılaşmaya neden olmaktadır. Farklılaşma yere, zamana ve yaşam şeklinden de etkilenmektedir. Dünyamızda etkili olan iklimsel bölgeler beş ayrı gruba ayrılabilir (Şekil 13):

- Sıcak-nemli
- Sıcak-kuru
- Ilıman
- Soğuk
- Çok soğuk-kutup bölgeleri (Gürler, 1977)

Şekil 13: Dünya İklim Sınıflaması (Karagülle, 2009)

Türkiye'nin bulunduğu alanda ve yakın çevresinde belli hava kütleleri vardır. İklim şartlarında bu hava kütlelerinin etkisi bulunur. Türkiye kış aylarında kutupsal, yazın ise tropikal hava kütlelerinin etkisindedir.

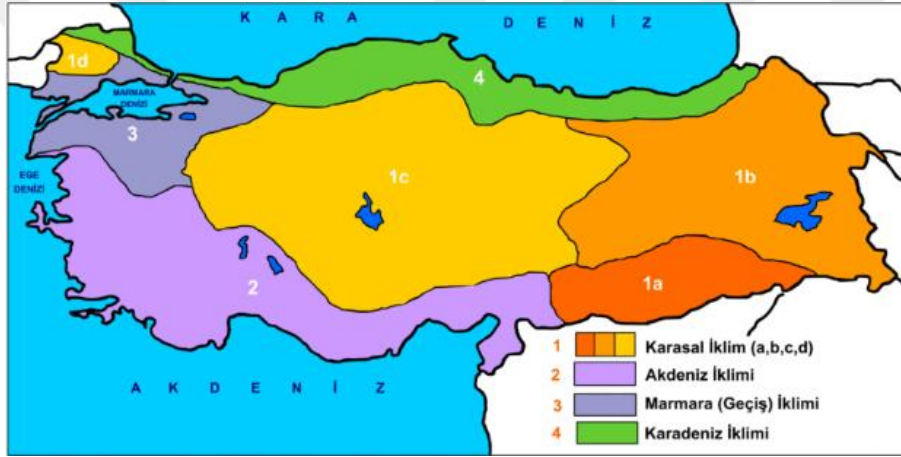
- Sibiryadan Cp hava kütlesi karasal karakterli soğuk ve kurudur. Kış aylarında sis ve ayaza neden olur, bazen Karadeniz'i geçerken nem kazanır orografik yağışlar yapar.
- Atlas Okyanusundan mP hava kütlesi ise Avrupa ülkeleri ve Balkanları geçerek ülkemizi etkiler. Yerde belirgin olmayan A.B. Sistemleri ile gelmedikleri için kararsızlık yağışları yapar. Yağış olarak Karadeniz sahilinde yağmur, iç kesimlerde ise kar bırakabilir. Akdeniz üzerinden geldiğinde ise her türlü yağışı bırakabilir.
- mT hava kütlesi sıcak ve nemlidir ve batı bölgelerde fazla yağış bırakır.
- Ct hava kütlesi ise Kuzey Afrika üzerinden gelir karasal sıcak ve kurudur. Kuzey sistemlerle karşılaşırsa Akdeniz cephelerini oluşturup yağış bırakabilir. Ayrıca Akdeniz'den geçerken yeteri kadar nem kazanırsa yine yağış yapar. Çamur yağışları bu hava külesinin ülkemizi etkilemesindedir (Şekil 14).

Şekil 14: Türkiye'yi etkileyen hava kütleleri (Yayvan M., Deniz A., 2000)

Türkiye ılıman kuşakla subtropikal kuşak arasındadır. Üç tarafının denizlerle çevrili olması, dağların uzanışı ve yeryüzü şekillerinin çeşitliliği, değişik özellikte iklim tiplerini oluşturmuştur. Yurdumuzun kıyı kesimlerinde deniz etkisiyle daha ılıman iklim özellikleri görülür. Kuzey Anadolu Dağları ve Toros sıradağları deniz etkilerinin iç kesimlere girmesine engel olur. Bu yüzden yurdumuzun iç kesimlerinde karasal iklim özellikleri görülür. Dünya ölçüsünde yapılan iklim tasniflerinde kullanılan ölçütlere göre yurdumuzda şu iklim tipleri ayırt edilebilir (Atalay, İ., 1997) (Şekil 15):

- Karasal İklim (a,b,c,d)
- Akdeniz İklimi
- Marmara (geçiş) İklimi
- Karadeniz İklimi

Şekil 15: Türkiye İklim Bölgeleri (Atalay, İ., 1997)

Türkiye'yi yedi coğrafi bölgeye ayrılmaktadır: Marmara Bölgesi, Karadeniz Bölgesi, Doğu Anadolu Bölgesi ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi (Şekil 16).

Şekil 16: Türkiye Coğrafi Bölgeleri (URL-2)

Türkiye iklimini Zeren (1978) sıcak- kuru iklim, soğuk iklim, ılıman iklim ve sıcak kuru iklim olarak dört ana grupta incelemiştir. Sıcak kuru iklim Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde

görülür. Yazları sıcak ve kurak, kış aylarında ise serin, nem oranı düşük, yaz-kış, gece-gündüz sıcaklık farkı fazladır. Doğu ve İç Anadolu'nun doğusu, soğuk iklim koşulları görülür. Marmara Bölgesi, Doğu Karadeniz ve Akdeniz bölgelerinin iç kısımlarında ılıman iklim şartları görülür. Ege Bölgesi'nin çoğunluğu ile İç Anadolu'nun batı kesiminde ve Akdeniz Bölgesi'nde, Torosların güneye bakan kesimlerinde sıcak-nemli iklime rastlanır İklimsel özelliklerle yapı tasarımına bakıldığında farklı biçimde dört bölge görülür (Zeren, 1978):

Sıcak-kuru iklim: Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde iklim şartlarının olumsuz etkilerinden korunmak ve olanaklarından faydalanmaya yönelik geleneksel mimari yapılarda, farklı yöntemlere başvurulmuştur. Bu durum yapıların planında farklı mekan şekillenmesinde etkisi olmuştur. Yapıyı dış iklim elemanı olan güneşten korumak için, yerleşimler birbirine yakın yapılmıştır. Yüksek duvarlı, dar sokaklar vesilesiyle binalar, güneşin geldiği yüzey alanını azaltıp birbirini gölgelemiştir. Açık avlular, yarı açık eyvanlar ve revaklarıyla dışa kapalı bir yerleşim görülür. Nemin azlığını gidermek için ise avlu ve yer yer eyvanlarda su ögesi bulunur. Ayrıca yazlık-kışlık bölümler yer alır. Ülkemizde bu iklim tipine Güneydoğu Anadolu Bölgesinde bulunan Şanlıurfa, Diyarbakır, Mardin illeri örnek verilebilir.

Soğuk İklim: Doğu Anadolu ve İç Anadolu'nun bir bölümüne ait mimari özellikleri, rüzgardan korunmayı sağlamak, birbirine yakın, ısı kaybını azaltan ve iç içe geçmeli, kademeli iç mekanlar, mümkün mertebe güneşten yararlanan yapılar görülür. Bu iklim bölgelerinde yaygın olarak iç sofalı plan tipidir. Kış mevsiminde kullanılan kış katı şayet konut büyük değilse kış odası yaygındır. Kış odası alçak tavanlı, az açıklıklı ve kalın duvarlıdır.

İlman İklim: Yıllık sıcaklık farkı fazla değildir. Dağınık ve doğaya açık bir yerleşme görülür. Marmara, Batı Karadeniz, Akdeniz Bölgesi'nin bir kısmında yaz mevsiminin serinletici rüzgarlarından yararlanmak ve kış mevsiminde ise korunmak gerekmektedir. Güneş ışınlarının, kış aylarında duvar ve çatı tarafından iç mekanlara geçişi sağlanır. Yaz aylarında ise güneş ışınlarından korunmak için binaların gölgelenmesi gerekir. Bu iklimde dış sofalı ve iç sofalı mekan organizasyonlarına rastlanır.

Sıcak-Nemli İklim: Ege kıyı kesimleri, İç Anadolu'nun Batısı, Akdeniz Kıyı kesimlerinde yüksek duvarlı dar sokaklar güneşin geldiği yüzey alanını azaltır. Sokaklar ve binaların yerleşim ve konumu rüzgârın estiği yöne bağlıdır. Nemi azaltmak amacıyla karşılıklı açıklıklar vardır. Genel olarak dış sofalı plan tipi görülür. Günlük yaşantının çoğu hayat denilen dış mekânlarda geçer (Parvaresh, 2013). Bu bölgelerde rahatsız edici sıcaklık ve fazla nemdir. Bazı sıcak nemli bölgelerde şemsiye formu yapıyı dik güneş ışınlarından ve yağıştan

korur ve bu iklim tipine uygun yapı formu olur. Bu iklim tipinde gece gündüz arasındaki ısı değişim azlığından dolayı hava dolaşımına ihtiyaç duyulur. Düşey yapı elemanları hava akımı sağlamak amacıyla açılır. Ülkemizde bu iklim tipini taşıyan illerden bazıları şunlardır; Antalya, Adana, Mersin (Sis, 1993).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ GELENEKSEL EVLERİNDE İKLİMİN KONUTA YANSIMASINDA AÇIK VE YARI AÇIK MEKANLAR

3.1. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin İklim Elemanları Bakımından Değerlendirilmesi

Ülkemizin güney doğusunda yer bulunan bölge; Akdeniz, Doğu Anadolu Bölgeleriyle, Suriye ve Irak Devletleriyle komşudur. Gerçek yüz ölçümü 59.176 km²'dir. Alan bakımından ülkemizin % 7,5' ini kaplar (Aksoy, 2009). Güneydoğu Anadolu Bölgesi; Diyarbakır, Mardin, Gaziantep, Siirt, Şanlıurfa, Adıyaman, Batman, Kilis ve Şırnak illerini kapsamaktadır.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi iklim elemanları (Sıcaklık, nem, güneş ışınımı, rüzgar ve yağış) bakımından şu şekilde değerlendirilmektedir:

- **Sıcaklık:** Güneydoğu Anadolu Bölgesi, kuzeyde Güneydoğu Toros Dağları'ndan güneye doğru alçalarak uzanan platolarla kaplıdır. Fazla engebe olmadığından bölgedeki istasyonlar arasında yükselti farkı fazla değildir. Sadece Şırnak ve Mardin'de yükseltiler diğer yerlerden biraz fazladır. Ayrıca batıdan doğuya doğru deniz etkisi azaldığından karasallık artar. Bölgede 500 m'nin altında olana plato ve ovalar, Türkiye'nin en sıcak kesimini oluşturur. Buraların yıllık sıcaklık ortalamaları 18° C'nin üzerindedir. (Keskin, 2004). Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaz mevsimi çok sıcaktır. Yükseltinin az ve karasallığın etkili olduğu bölge, yaz mevsiminde Türkiye'nin en yüksek sıcaklık değerleri olan bölgedir (Koçman, 1993). Yıl içindeki en sıcak ay Temmuz ayıdır. Türkiye'de Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Kış mevsimindeki Ocak ayı ortalamaları, ülkenin iç bölgelerine göre yüksektir (Koçman, 1993). Bunun nedeni coğrafi enlem ve yükseltinin az olmasıdır (Keskin, 2004).
- **Nem:** Sıcak ve karasal yani bağıl nem yönüyle düşük olan Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yıllık bağıl nem %50 civarındadır. Türkiye'nin en yüksek yıllık buharlaşma miktarı görülmüştür ve bölgedeki yıllık ortalama buharlaşma 2000 mm civarındadır (Keskin, 2004). Güneydoğu Anadolu Bölgesi nem bakımından Türkiye'nin en düşük değerli alanıdır. Bölgede bağıl nemliliğin yıllık farklılığı kış mevsiminde yüksek, yaz mevsiminde ise çok düşüktür. Sıcaklığın fazla olduğu, zeminin kuru ve bulutluluğun çok az olduğu yaz mevsimidir. Yüksek nemlilik oranı ancak kış mevsiminde olur. Sıcaklığın en az olduğu Ocak ayında bağıl nem en yüksek miktardadır. En düşük nem oranı yaz mevsiminde olur. Sıcaklık yükseldikçe nem azalmaktadır (Keskin, 2004).

- **Güneş Işınımı:** Yeryüzü ve atmosferin ısınmasını sağlayan güneştir. Diğer etkilerin önemi yoktur. Çünkü güneşten gelen enerji yanında diğerleri çok zayıf kalırlar. Güneş enerjisi (radyasyon), değişik şekillerde değişerek yeryüzündeki iklim şartlarını oluştururlar. İkinci bölümde de bahsedildiği gibi yeryüzüne gelen enerji miktarı, süresi ve ışınlarının geliş açısı ile önem kazanır. Yani güneş enerjisi, atmosferik aktivitenin kaynağıdır. Ayrıca atmosferdeki termik faktör sadece radyasyon olmamakla kalmayıp enerji kaynağından doğan hava kütlelerinin yıllık hareketi de etki olur. Özellikle Orta Kuşak 'ın ılıman bölgeleri, kuzey ve güneyden gelen hava kütlelerinin etkilerinde kalır (Alpaydın, 1989).

Radyasyon Özellikleri: Bir yere düşen güneş enerjisi miktarı, güneşlenme süresine bağlıdır. Bu durum havanın açık ve bulutlu oluşuna göre değişir. Havanın açık olduğu günlerde güneşlenme bütün gün devam eder (Keskin, 2004).

Güneydoğu Anadolu Bölgesi yıllık ortalama güneşlenme toplamı, 2975 saat 25 dakika ile 2405 saat 35 dakika arasında değişmektedir. Güneşlenme süreleri kış aylarında yaklaşık 4 saat civarındayken yaz mevsiminde bu süre 12-13 saate kadar uzamaktadır. Kış aylarında en az güneşlenme süresi Aralık ayında 3- 4 saat, yaz aylarında ise en uzun güneşlenme süresi ise Temmuz ayında 12-13 saattir. Kış aylarında bölgede bulutluluk oranı fazla olduğundan güneşlenme süresi az olurken yaz aylarında bulutluluk oranının düşük olduğundan güneşlenme süresi uzun olur. Ortalama güneşlenme süresinin astronomik güneşlenme süresine oranı kış aylarında ancak %35'ler civarında iken yaz mevsiminde %90 civarlarında olmaktadır Güneş ışınlarının geliş açısı bölgede güneyden kuzeye doğru biraz azalır (Keskin, 2004).

- **Rüzgar:** Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde esen rüzgârların yönünü ve sektörel etkinliğini genellikle basınç dağılımı belirler. Fazla engebeli olmadığından, düzlük alanlar geniş yer tutar. Bu sebepten ötürü rüzgârların yönünde yer şekillerinin etkisi bulunmaz. Bölgede genellikle yıl içindeki kuzeyden esen rüzgarlar daha egemendir. Kuzeyden sonra bölgede yıl içinde genellikle batı yönüdür. Doğu ve güneyden esen rüzgarların etkisi azdır. Kilis, Gaziantep, Batman ve Şanlıurfa'da yıllık batı rüzgar hakimdir. Diyarbakır, Mardin, ve Adıyaman için mevcut olan yıllık ortalama kuzey rüzgarlardır. Siirt'te yıllık doğu sektörlü rüzgarlar etkilidir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde egemen olan rüzgarlar kuzey ve batı sektörlüdür (Keskin, 2004).
- **Yağış:** Güneydoğu Toroslarından güneye doğru gidildikçe, denizle bağlantısı olmayan ve Suriye çölünün kuzey uzantısındaki Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yağışlar azalır. Az

yağışlı alanın nedeni, nemli hava kütlelerinin yüksek dağ engellerini tırmanmaları ve geçişleri esnasında içerdikleri nemi yağış olarak bırakmalarının yanında dağların rüzgar altı yamaçlarına alçaldıklarında ve havza ortalarına yöneldiklerinde ısınmaları ve kurumaları da etkili olur (Keskin, 2004).

Kilis ve Gaziantep'in bölge içinde Akdeniz iklimi etkilerini en fazla gösteren yerlerdir. Akdeniz ikliminden farkı kışın sıcaklığın düşük yazın da fazla yüksek olmasıdır. Bu sebeple yaz kuraklığı görülür. Şanlıurfa ve bölgeye ait bazı ilçeler ülkemizin en sıcak ve kurak yerleridir. Yağışın çoğunluğu kışın olur, yazın ise yağış olmadığından ve çok sıcak olduğundan kuraktır. Diyarbakır, Siirt, Şırnak ve Batman'da karasallık sebebiyle yılın en yağışlı mevsimi kıştan sonra ilkbahar gelir. Bazı yerlerde en yağışlı mevsim ilkbahardır. Kış sıcaklıkları bölgenin batısına oranla biraz daha azdır (Keskin, 2004).

3.2. Güneydoğu Anadolu Bölgesi Geleneksel Mimarisi

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin mimarisi Anadolu'nun diğer bölgelerindeki gibi, geleneksel ve bölgesel etkenlerle biçimlenir. Güneydoğu Anadolu mimarisinde yöre insanının yaşam tarzının ve toplumsal yapısının etkisi açıkça görülmektedir. Mimari tarih, prehistorik döneme kadar uzanır. Bölge sırasıyla Hitit, Asur, Pers, Roma, Bizans, Erken Türk Beylikleri, Selçuklu ve Osmanlı dönemi uygarlıklarına beşiklik etmiş bir yerleşmeler bütünüdür (Sözen, 2006).

Erken dönemlerden itibaren İslam ve Hristiyan kültürlerinin sentezinden oluşan konut geleneği, önemli bir kültürel birikime sahip Mezopotamya geleneğinin devamı niteliğindedir. M.Ö. 8000'lerden beri yerleşim merkezi olan bölge konutlarının merkez düzenini, genellikle büyükçe bir avlu etrafında yer alan eyvanlı mekânlar oluşturur (Sözen, 2006). Yerleşim dokuları dışı kapalı, içe dönük yapıdadır. Bu bölgedeki yapılarda yalın ve doğal biçimler etkilidir. Taş konut mimarisi yaygındır. Ahşap malzeme kapılarda, dolaplarda kullanılır. Bazen bir çeşme ya da dinsel merkezin bulunduğu meydanı çevreleyen sokaklardan oluşan mahalleler yerleşmelerin özelliğini yansıtır. Sokaklar genelde insanla beraber yüklü bir hayvanın geçebileceği ölçekte. Sokakları bölgesel özelliklere göre bazen ahşap payandalı, taş konsollu çıkmalar, bazen de yüksek bahçe veya avlu duvarları sınırlamaktadır.

Bölgede, genelde yağma sistemle yapılan taş evler görülür. Güneydoğu Anadolu evleri kapı, pencere ve dam haricinde tümüyle taş malzeme kullanılarak yapılmıştır. Kent evlerinde, odaların tavanının bile taş tonozlarla örtüldüğü örnekler vardır. Özellikle Mardin evleri bu hususta en iyi örnek olarak gösterilebilir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde özellikle Mardin, Şanlıurfa, Midyat evlerinde kullanılan taşlar ocaktan çıkarıldığında yumuşak olduklarından

kolay işlenebilmektedir. Mardin evlerinde geçmişin uzun birikimleri duvarlarda gözlemlenebilir. Diğer bölgelerdeki ahşap evlerin tavanındaki bezeme, Güneydoğu Anadolu Bölgesi evlerinin taş duvarlarına da yansımaktadır. Taşın yanında kiremit ve tuğla çok az yer tutmaktadır. Tuğla genellikle kubbe, tonoz yapımında ve döşeme kaplamalarında, kiremit ise saçak kenarlarında, çatılarda görülmektedir. Anıtsal yapılardaki çatılara karşın evler düz damlı ve toprakla örtülüdür (Sözen, 2006).

Sıklıkla rastlanan üst tepe pencereleri ışıklandırmayı sağlar. Evler iklime mevsimlere göre planlanmıştır. Güneye bakan pencereler tercih edilmiştir. Üst katlar çıkmalarla sokağa açılır. Evler yaşamın yoğun olarak geçtiği bahçe veya avluya yönelir. Şanlıurfa geleneksel evleri bitişik nizamda, karmaşık düzendedir. Genellikle iki katlıdır. Burada ağırlığını gösteren bir ana kapıdan önce avluya ulaşılır. Avlunun daha serin kalması için havuz mevcuttur. Yer katında hizmet odaları, üst katta ise dar ve uzunca dış sofaya bağlı köşede bulunan başoda ve diğer odalar vardır (Sözen, 2006). Gaziantep evleri yüksek avlu duvarları ve dışa kapalı cephelerden oluşur. Evler sokaklardan kopuktur. Yüksek duvarlar sokağa gölge sağlar. “Hayat” adı verilen avlular dikkat çeker. Diyarbakır’da da avlusuz ev yoktur. Siirt’te küçük pencere, düz camlı “cas evleri” vardır. Mardin evleri yer aldıkları arazinin eğimine göre yapılmış, alttakinin damı, üsttekinin terası olacak şekilde inşa edilmiştir (Üçok, 2007). Şanlıurfa, Diyarbakır, Mardin gibi illerini içeren Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde dam üst kat mekanlarının tonozlarına taşıtılmıştır. Taş binalarda üst kat döşemeleri, alt katın tonozlu tavanına oturtularak yine taştan yapılmıştır. Kalın taş duvarların tanıdığı imkânlarla oluşturulan pencere boşlukları, eyvanlar ve taş çıkmalar yöreye özgü mimarlık üslubunun özellikleridir(Sözen,2006).

3.3. Güneydoğu Anadolu Bölgesi Geleneksel Evlerinde İklim Etmeni

Ülkemizin Güneydoğu Anadolu Bölgesi evlerinin tasarımında en çok etkili olan etmen yazları 40-45 dereceye varan sıcaklar ve kuru iklim şartları olmuştur. Köklü Kuzey Mezopotamya geleneği ve İslam kültürünün etkisiyle gelişen serin avlulu, içe dönük ev tipleri, yörede yüzlerce yıl uygulanmıştır. Düz damlar, kalın duvarlar, tonoz ve kemer sistemi İran etkisi gösterirken, avlu ve avluya bakan üst kattaki dış sofa sistemiyle oda iç düzeni, Osmanlı dönemindeki köklü oluşumun etkisini göstermektedir (Sözen, 2006). Bölge evlerinin plan tiplerindeki avlu etrafında çevrelenen odalar, aynı yöredeki eski Anadolu konut tiplerinde de görülebilir (Alioğlu, 1992). Kazılardan elde edilen bulgular, mekanların avlunun etrafına L biçiminde dizildiklerini göstermektedir (Sözen, 2006).

Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde genel olarak ‘en yüksek sıcaklığı 47.77 derece, en düşük sıcaklık ise -8.88 derece olarak ölçülmüştür. Bu değerlere göre yaz için alınabilecek tasarım

sıcaklığı 41.11 derece, kış mevsimi için ise sıfır derecedir. Sıcak-kuru iklim bölgelerinde doğrudan gelen güneş ışınımları sebebiyle yaz aylarında yer yüzeyinin sıcaklığı öğle saatinde 70 derece kadar yükselebilir. Gece saatlerinde ise (uzun dalga ısınım yolu ile) sıcaklığın hızla azalması neticesiyle yüzey sıcaklığı 15 dereceye kadar düşmektedir. Sıcak-kuru iklim şartlarının söz konusu olduğu bölgelerde hava sıcaklıklarında olduğu gibi güneş ışınım değerleri de yüksek seyrederek. En yüksek güneşlenme faktörü yaz mevsimi için % 93, iken kış mevsiminde bu değer % 75 ve yıllık ortalaması % 84'tür. Sıcak-kuru iklim bölgelerinde egemen rüzgar doğu-batı doğrultusundan eserirken, rüzgar hızı gün içinde değişim gösterir. Sabahları genel olarak düşük olan rüzgar hızı, öğleye doğru yükselir ve öğleden sonra en üst seviyeye ulaşır. Gündüz esen rüzgar yönleri güney, güneydoğu ve güneybatı iken öğleden sonra görülen rüzgar batıdan gelir (Buldurur, 1983).

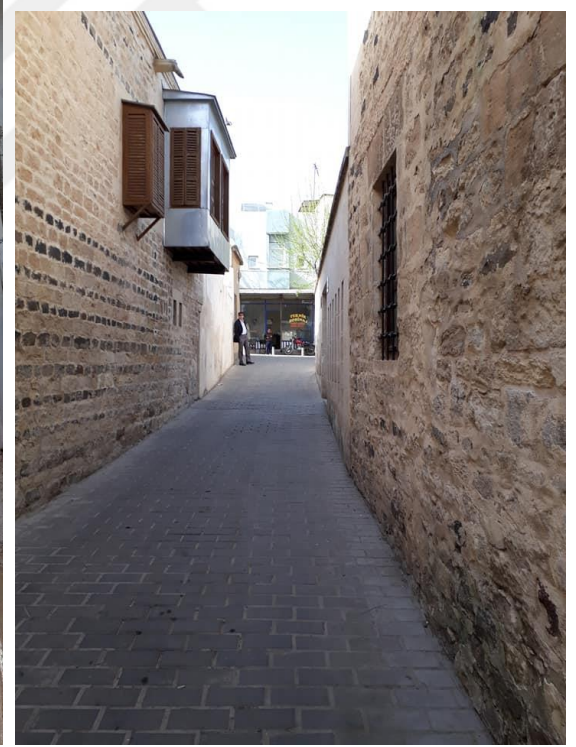
3.4. Güneydoğu Anadolu Bölgesi Geleneksel Evlerinde Açık ve Yarı açık Mekânlar

Anadolu Bölgesi'ndeki evler incelendiğinde bu evlerin Türklerin Anadolu'ya gelişlerinden önceki yaşamı konutlara yansıttığı görülmektedir. Dün, bir önceki yaşantıyı da önüne katarak ilerlemiştir. Türklerin yaşadığı bölgeler tarıma elverişli olmadığından hayvancılık daha çok ön plana çıkmıştır. Yerleşik ve yarı yerleşik bir hayat birlikte olmuştur bu durum da konutlardaki mekan organizasyonunu belirlemiştir. Yaz ve kış arasında bu kadar canlı bir etkileşim içinde olan toplulukların barınaklarının da sorunlarına çözüm getirecek nitelikte olması gerekirdi. Bu sebeple, kışlaklarda çevre etkilerinden korunmuş konutlar, yaylaklarda ise hafif ve taşınabilir barınakların kullanılması gerekmiştir (Eruzun, 1980). Orta Asya Türk evi ile Anadolu Türk evi arasında ilişki bulunmaktadır. Çadırın içindeki hayat ile çadırdan konuta geçiş üzerine yapılmış çalışmalar çadırın odaya, çadırlar arasındaki avlunun sofaya temel teşkil ettiğini göstermektedir (Aksoy, 1963). Çadır mantığında dahi açık-yarı açık mekan olgusu vardır. Çadırın içi ana mekan, çadırın önü açık mekan, çadıra girişi sağlayan kapı niteliğindeki örtü kaldırılınca ise oturma amaçlı yarı açık mekan olarak kullanılmıştır (Ögel, 1978). İlerleyen zamanlarda avlulu planlar, eyvanlar yer almıştır. Kuzey kısımda yazlık eyvan yerine kullanılan sundurmalar iklime bağlı olarak gelişen yarı açık mekanları oluşturmuştur. Anadolu Türk kentlerinde her konutun küçük bir avlusu vardır. Doğal, fiziksel çevreden keskin sınırlarla ayrılmazlar. Yerleşme biçimi serbesttir, geometri ve simetri yoktur. Dokusu ve silueti ile doğal bir gelişmenin sonucunda olmuştur (Çevik, 1984). İklim etkisiyle mekanlar şekillenmiştir. Kapalı, mahrem, sakin, gölgeli, yeşil ve özel bir açık yaşama mekanı olan avlular Türkler tarafından eskiden beri uygulanmıştır. Avlu, konutun dışa uzantısı sayılmış, yazın yaşam genellikle burada geçmiştir.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi geleneksel evleri içe dönüktür. Karasal iklim etkisi sebebiyle mekânlar şekillenmiştir. Dışarı ve içeri birbirinden ayrılmıştır. Mahremiyet sağlanmıştır. Kadın günlük işlerini avluda gerçekleştirmiştir. Bu bölge geçmişten günümüze birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Malzeme kullanımı ve plan uygulaması bakımından geleneksel evler ve bu evlerin oluşturduğu sokak yapısında iklimin etkisi önem taşır. Sokakların dar, duvarların yüksek tutulmasıyla da hemen hemen günün her saatinde güneşte yanmadan yürünebilecek alanlar elde edilmiştir (Şekil 17, 18, 19, 20, 21). İklimin sıcaklığından dolayı bazı evlerin üst katları sokağa taşarak sokağın üzerini kapatan yarı açık mekânlar vardır. Sokaklara gölge vermek ve hava ceryanı oluşturan bu mekânlar ‘kabaltı’ (Şekil 22) olarak nitelendirilir. Evin giriş kapısı genellikle kabaltının altında bulunur. Bu mimari yapı genellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nin bir özelliğidir (Yüce, 2010).

Şekil 17: Şanlıurfa sokaklarından görüntüler, 2018

Şekil 18: Siirt sokaklarından görüntüler, 2018

Şekil 19: Gaziantep geleneksel sokak dokusu, 2018

Şekil 20: Gaziantep geleneksel sokaklarından görüntüler, 2018

Şekil 21: Diyarbakır geleneksel sokakları (Yıldız, 2011)

Şekil 22: Kabaltı olarak anılan geçit örneği, 2018 (Yaprak mah. Canoğlu sokağı, Gaziantep)

3.4.1. Avlu

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki geleneksel evlerine bakıldığında sıcak kuru iklimin etkisiyle oluşan avlulu evler görülmektedir. Sıcak iklim kuşaklarında insanların evleri ile ilgili ilk amaçları ısısal konfor yaratmaktır. Avlular iklime dayalı, uzun ve karmaşık bir tarihsel sürecin ürünüdürler ve bu süreç kültürler arası evrimsel bir deneme yanılma sürecidir (Scudo, 1988).

“Avlu”, mekânsal anlamda tanımlanacak olursa, bütünü ile ya da kısmen yapı veya yüksek duvarlarla çevrili, üstü açık yer aldığı yapı bütünü'nün form ve mekân karakteri ile uyumlu olarak genelde dörtgen ya da kare biçimli, bina içindeki yaşamı kısmen açık mekandaki yaşamla bütünleştirme gereksinmesinin oluşturduğu bir mekan çözümüdür. Plan organizasyonu ve kütesel ilişkilerine göre yan, ön, orta ve iç avlu olarak da adlandırılan bu mekân, tasarımında kullanılan elemanlar, taşıdığı işlevsel ve estetik değerler nedeni ile tarihi süreç içinde birçok kültürde, soğuk iklim kuşağında yer alan kuzey ülkelerinde, Akdeniz ve güney ülkelerinde ve özellikle Anadolu'da her dönemde sıklıkla görülen bir mekan yapılanmasıdır(Erdoğan,1996).

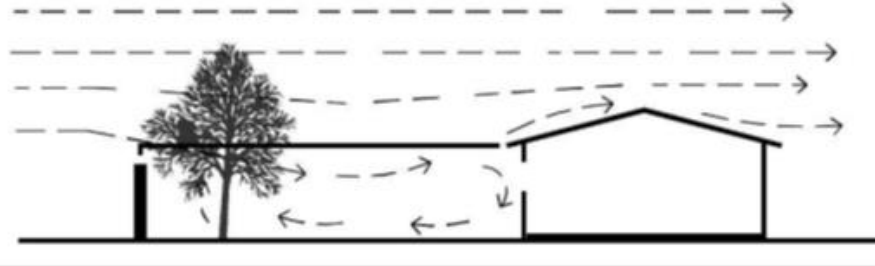
Avlulu yapılar yüzyıllar öncesine dayanır. Eski Mısır lahitlerinden, ilk avlu bahçelerinin duvarlarla ya da çitlerle çevrili tapınak avlularında, yağmacılardan ve sıcak çöl fırtınalarından korunmak için yapıldığı görülmektedir (Musgrave, 2007). Avluda yer alan elemanlar yöresel malzeme, teknoloji, iklim ve yaşam biçimi ile yöresel üretim biçimine göre şekillenmiştir (Erdoğan,1996).

Anadolu'da avlulu yapılara bakıldığında prehistorik dönemden bu yana kullanılagelen bir mekan olduğu görülür. Yapı olarak sadece tek ünitelerden oluşan konutun görüldüğü dönemlerde birkaç konut arasında oluşturulan avlular yerleşik düzene geçilmesinden sonra artan yapısal çeşitlilik ile dini, sosyal ve kamusal yapıların bünyelerine de taşınmış, içinde yer aldığı yapının iç mekân aktivitelerini kapalı mekânların uzantıları olan avlulara-açık mekanlara da taşımışlardır. Böylece kullanım ve fonksiyon açısından süreç içerisinde avlu kullanımına çeşitlilik, zenginlik ve farklı-çok işlevlik gelmiştir. Avlu, kimi zaman bir konutun, kiminde bir caminin, bir diğerinde medresenin ya da külliyenin mekânsal sosyal ve yapısal bütünleyicisi olmuştur. Avlunun en önemli kökeni Akdeniz çevresindeki ülkeler/yerleşimler ile Uzakdoğu-Asya yerleşimleridir. Bu çerçevede avlunun geleneksel boyutlarda izlendiği Çin, Hindistan, Suudi Arabistan, Suriye, Irak, Fas, Mısır, İspanya ve Meksika konutları Anadolu avlularını biçimlendiren etkenlerin farklı yörelere taşındığını varlığını ortaya koymak ve avlulu mekan çözümünün Anadolu'dan hangi yörelere taşındığını

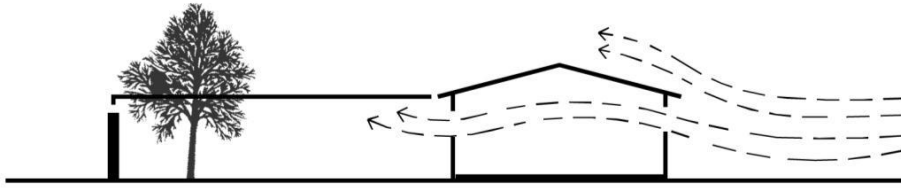

ve kültürel etkileşimi görmek açısından önemlidir (Erdoğan, 1996). Geleneksel ev yapısında, avlu çok amaçlı bir alandır. Ev üniteleri inşa edildikçe, avlu binalar tarafından sarılır ve küçülür. Sonunda kalan açıklık sadece ışık ve havalandırma sağlayabilir (Aksoy, 1991). Avlularda farklı kültürel koşullarda, yaşantılarda ya da farklı mevsimlerde sağladığı işlevsel çeşitlilik katar (Ekim, 2012). Avlu mikro klima ortamı sağlar. Yazın çok sıcak günlerde ev halkı daha gölge olan eyvanda zaman geçirir, güneş çekiliktten sonra avlu sulanarak serinletilir ve hayat burada devam eder. İklimsel olarak avlu iç mekâna kontrollü bir şekilde ışık ve ısı vermesi ve ısınan havayı yukarı taşınması açısından önem taşır. Açık mekân olarak avlunun dekoratif bir bahçe ya da evin devamında bir yaşam alanı olarak algılanması ve yorumlanması kültürel faktörler hakkında bilgi verirken, avluların işlevsel esnekliklerine de örnek teşkil eder. Avluların, kullanıcıların bu boşluktan beklentilerine ve yaşam tarzlarına göre şekillenmesi çeşitlenmenin artmasına sebep olur. Bir iç bahçe ya da bir oda olarak ele alınan ve bu doğrultuda kişiselleştirilen alanların ortak özelliği şüphesiz içerideki hayatın dışarıda devam etmesini sağlarken; aynı zamanda hava, güneş, gölge, rüzgar gibi dış dünyanın gerçekleriyle bağ kurulmasını sağlar. Karasal iklimin etkili olduğu alanların eski geleneksel avlularda benzer öğelerin kullanılması dikkat çekicidir. Su bu anlamda ortak öğelerden en yaygın olanıdır. Avlularda su öğesinin çokça yer bulmasının birden çok sebebi vardır. Sıcak iklim kuşaklarında serinletici etkisi ve buharlaşma yoluyla ortama nem kazandırmasının yanında dini bir sembol olarak da kullanılır (Ekim, 2012). Avlularla birlikte, evler kendi mikro klimalarını yaratan kompleks sistemlere dönüşmüşlerdir. Avludaki gündüz ve gece ısı transferleri tamamen doğaldır ve böylece evler sürdürülebilir olmayan mekanik enerji kaynaklarına ihtiyaç duymazlar. Geleneksel avlulu evlerdeki pasif soğutma yöntemleri, modern yaklaşımlar için çıkış noktası olmalıdır (Scudo, 1988). Mevsimlere göre şekillenen geleneksel evlerde ve avlusunda sıcaklık bakımından ideal bir ortam sağlanmaya çalışılmıştır. Kapalı duvarlarla çevrili dışa kapalı bir avlu hem bu açık mekânın, hem de konutun yakın çevresinde hava sıcaklığının kontrolünde etkin olmaktadır. Kışın bu açık mekânda güneş enerjisi tutulur hapsedilir ve rüzgar etkisi azaltılarak yüksek sıcaklık elde edilir. Sıcak ve kuru iklimin etkili olduğu Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yazın ise ağaçlar bir yanda gölge yoluyla ortamı serinletirler bir yandan da hava nemini arttırarak sıcaklığı düşürmekte ve konforlu bir yaşam olanağı sağlamaktadırlar. İstenmeyen rüzgar etkisi, avluda kullanılan ağaç ve çalılarının rüzgar kırıcı özelliğinden yararlanılarak engellenebilir. Herhangi bir rüzgar etkisi söz konusu olduğunda, gelen rüzgar öncelikle avlu duvarına çarparak yansıyacak, avluya olan soğuk infiltrasyon önemli ölçüde azalacaktır. Bunun yanı sıra, avlu konuta havalandırma olanağı getirmektedir. Hava akımı konuta doğrudan ulaşmak yerine avludan geçerek gelmekte

böylece konut doğrudan basınçlı hava ile değil, yumuşak bir hava ile karşılaşırken, avluda da daha az basınçlı bir dış ortam sağlanmaktadır (Şekil 23, 24) (Erdoğan, 1996).

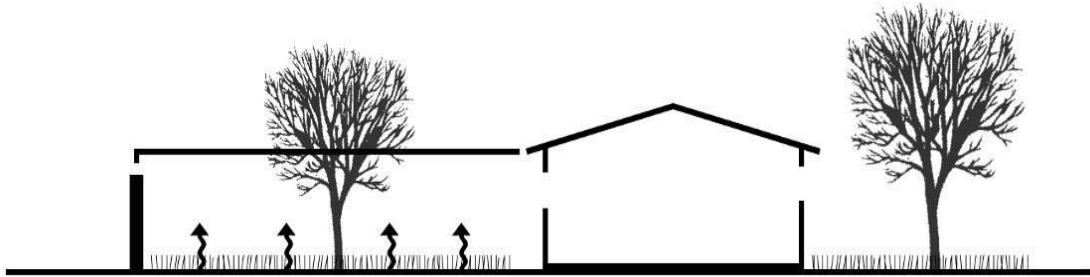

Şekil 23: Rüzgar dolaşımı (Erdoğan, 1996).

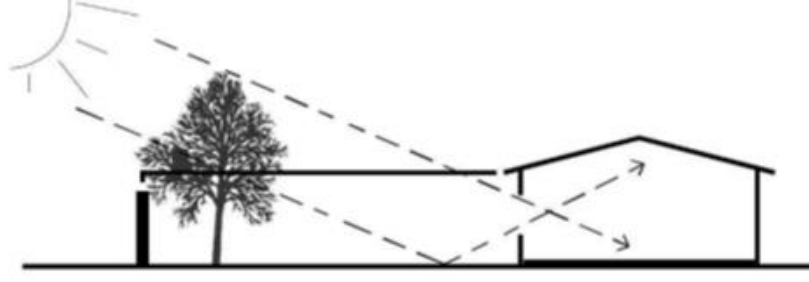

Şekil 24: Doğal havalandırma (Erdoğan, 1996).

Sıcak kuru iklimlerde ise nemi arttırmak amacıyla su yüzeyleri- havuzlar kullanılmıştır. Isınması ve soğuması yavaş olan su kütleleri yakın çevrelerinin ısınıp modifiye etmekte, su yüzeyinden yansıyan ışık da mikroklima oluşumu açısından avlu planlamasında önem taşımaktadır. Avluda nem oranını belli bir düzeyde tutan ve düzenleyen en önemli unsurlardan biri de bitkisel düzenlemelerdir. Avludaki bitkisel elemanlar özellikle yağış sonrası fazla nemi absorbe ederek, daha sonra atmosfere terleme yoluyla yavaş yavaş geri vermektedir. Bu da özellikle sıcak yaz günleri için son derece rahatlatıcı bir çözümdür. Nem oranının düşük olduğu yörelerdeki avlularda bitkisel eleman kullanımı artırılarak; nem oranının yüksek olduğu yörelerde ise bitkisel eleman kullanımı azaltılarak bağıl nemin kontrolü sağlanabilmektedir (Erdoğan, 1996) (Şekil 25).

Şekil 25: Buharlaştırma ile kazanılan nem (Erdoğan, 1996).

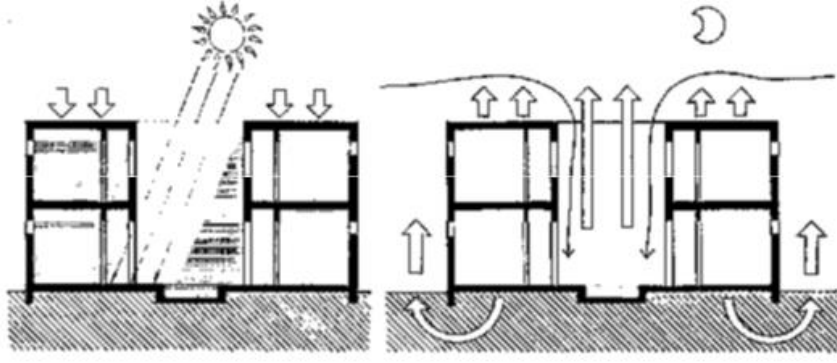

Şekil 26: Kışın güneş yansıması (Erdoğan, 1996).

Sıcak-kuru iklimde yer alan avlu günışığını iç mekanın en derin yüzeylerine kadar radyasyon kazanımına neden olur. Bu durumu dengelemek için bu iklimde su yüzeyleri ve bitkiler sıklıkla tercih edilmiştir. Ancak yeşil bitkilerin yaprak döken cinsten olması oldukça önemlidir, çünkü bu tür bitkiler sadece sıcak günlerde radyasyonu engelleyecek ve gereken nem sağlar. Sıcak iklim bölgelerinde yaşam alanları genellikle güneyde yer almaktadır veya yaşam alanları burada daha geniş kurgulanmaktadır. Sebebi avlulu yapıların kazanımlarını sadece avluya bakan cephelerden sağlamasındandır. Yapının güneyinde yer alan mekanların kazanımlarını avlunun kuzeye bakan cephesinden sağlaması sayesinde bu mekanlar daha serin olacağından sıcak iklimde etkin bir yaşam alanı ortaya çıkmaktadır (Salur, 2016).

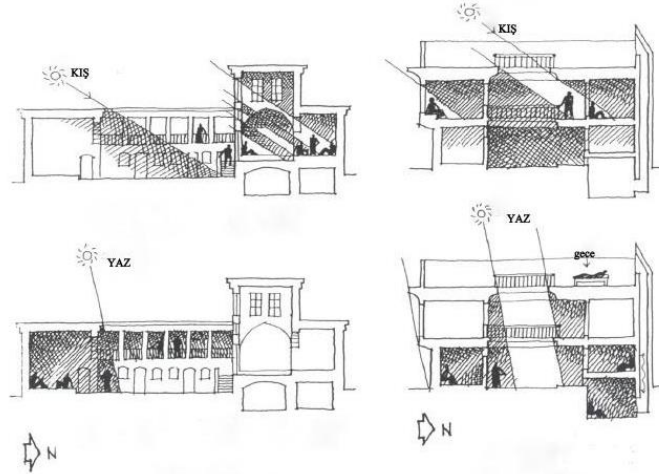
Kış döneminde daha yatık gelen güneş ışınları avlunun iç yüzeylerine ulaşmakta ve güneşlenen bu yüzeyler gün boyu ısıyı depolamaktadır (Şekil 26). Bu ısı akşam saatlerine doğru bu yüzeylerin ardındaki iç mekanlara iletilip gece saatlerinde de gereken ısı konfor sağlanmış olmaktadır. Kış döneminde avlunun kuzey kısmı radyasyon etkisinde kalacağı için kışlık kapalı mekanlar yapının kuzeyinde konumlanmaktadır. Dışardan bakıldığında bu mekanların kuzeyde olması tersine bir algı oluştursa da, avlunun çalışma prensibi dış yüzeylerden değil, avluya bakan yüzeylerden gerçekleşmektedir. Dış ortamda hava sıcaklığı azalırken, avlu sıcaklığında çok az bir değişim söz konusu olmaktadır. Termal ısı değişimleri avlunun zemininde de gerçekleşmektedir. Gün içinde avlunun etrafındaki yüzeyler güneşten doğrudan gelen, yayılan ve etraftan yansıyan radyasyonları kazanmaktadır. Güneşten gelen ışınların bir kısmı depolanırken diğer bir kısmı da yansıtılmaktadır (Salur, 2016).

Yaz mevsiminde avluda beklenen radyasyon kontrolü, sadece açık ve yarı açık mekânların radyasyon kazanmasıdır. Birçok çalışma ve yerinde gözlem radyasyonun açık veya yarı açık mekânlardan öteye gidemediğini göstermektedir. Kazanılan radyasyonun kapalı mekâna erişmemesi ile kontrol edilmesi daha kolay olmakta ve hava akımı bu kontrolü sağlayan en önemli eleman olarak açık ve yarı açık mekânlarda dolaşmaktadır. Bu kontroller sayesinde yazın sabit bir sıcaklık değerine sahip olan avlu dış ortamdaki sıcaklıktan birkaç derece daha düşük bir değerde kalmaktadır (Salur, 2016).

Şekil 27: Yaz Dönemi Avluda Gündüz (Solda) ve Gece (Sağda) Hava Hareketleri (Salur, 2016)

Hava akımı (rüzgar) olarak ise sıcak günlerde ısınan hava yükselerek avluyu terk etmekte yerine daha serin hava gelmektedir. Bu sayede sıcak günlerde bir hava akımı oluşarak avlunun havası devamlı yenilenmektedir. Avlu pasif iklim düzenleyicisidir ve bugün birçok aktif sistemin sağlamaya çalıştığı termal konforu hiçbir yan etkisi olmadan sağlamaktadır (Salur, 2016) (Şekil 27, 28).

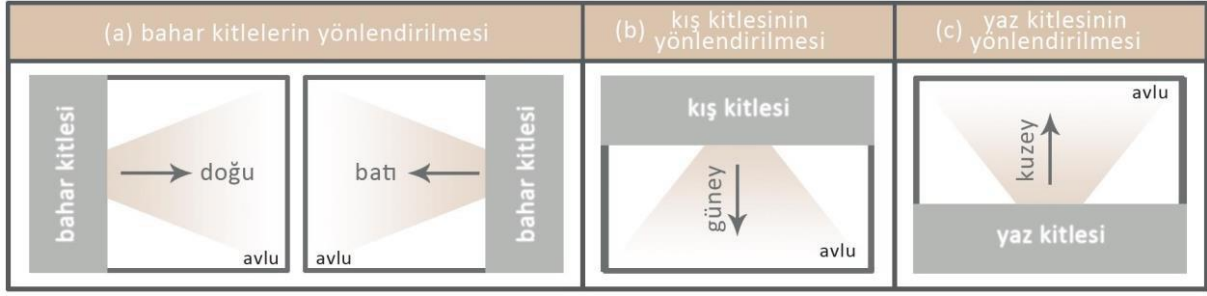

Şekil 28: Avlulu evlerde mevsimlere göre güneşin etkileri (Karaçizmeli, 2011)

- **Diyarbakır Geleneksel Evlerinde “Avlu”**

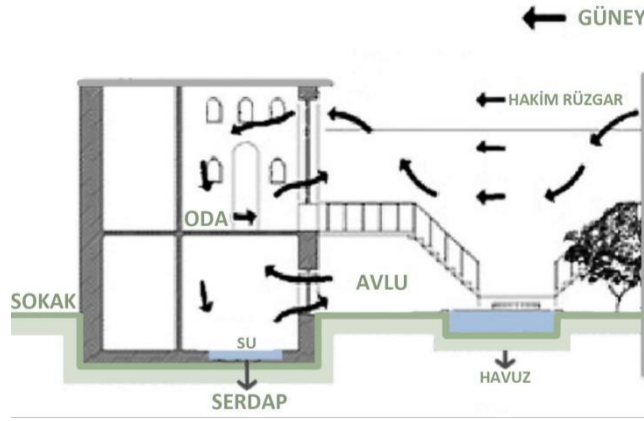
İklimsel ve kültürel veriler nedeniyle avlulu plan formlarının yaygın olarak kullanıldığı Diyarbakır’da, yaşama mekanları avluya yönelecek şekildedir. Bu nedenle konutlar ve yüksek taş duvarlar ile sınırlanan sokaklar arasında kurulan ilişki sadece giriş kapıları, küçük havalandırma pencereleri ve çıkmalar düzlemindedir. Diyarbakır geleneksel evleri buldukları parselin konumuna uygun olarak yerleşmişlerdir; ancak yönlendirme konusunda etkili olan asıl faktör iklimdir. Avlulu forma sahip yapılarda, planda görülen parçalanmalar sonucu avlu etrafında konumlandırılan “mevsimlik kitle”ler ortaya çıkmıştır. Bu yapı kütleleri güneş ışınımı optimizasyonuna uygun yönlendirilmeleri sonucu farklı iklimsel gereksinimlere

uyum sağlayacak şekilde kuzey-güney ya da doğu-batı doğrultusunda yerleştirilmişlerdir (Erdemir, 2014) (Şekil 29).

Şekil 29: Mevsimlik kitlelerin uygun yönlendiriliş şekilleri (Bekleyen, 1993).

Avlunun güneyinde kalan ve kuzeye bakan yazlık kitle, evin en özellikli kısmıdır. Bu kitle kuzeye cephelendiği için diğer kitlelere göre yazın daha az güneş ışığı alarak güneş ışınlarının termal etkilerine karşı korunmaktadır. Böylece yaz mevsimi boyunca güneş ışınımından korunmuş daha gölgeli ve serin yaşama alanları oluşturulmuştur. Genel olarak iki katlı olarak inşa edilen yazlık kitlede, zemin kat servis alanları ve birinci kat yaşama alanı olarak kullanılmaktadır. Ayrıca zemin katlarda yer alan serdap denilen soğutma odaları, içlerindeki çeşmeli havuzlardan akan suyun etkisiyle havanın serinletilmesine yardımcı olmaktadır. Evin yazlık bölümündeki odalar avlu ve revak doğrultusuna bakarak, cephede yer alan açıklıklardan doğal havalandırma ve doğal aydınlatma sağlamaktadır. Bununla birlikte daha yüksek tavan ve daha büyük döşeme alanlarına sahip yazlık mekanlar; hem düşük ortalama ışınımsal sıcaklıkları, hem de konveksiyon yoluyla oluşturulan hava akımları sayesinde daha hızlı bir şekilde serinletilebilmektedir (Şekil 30). Yaz kitesinin karşısında konumlanan kışlık kitle, soğuk kuzey rüzgarlarından korunmak için tüm açıklıkları güneye bakacak şekilde inşa edilmiştir; bu sayede kış aylarında güney yönünden maksimum güneş ışınımı kazancı sağlanmaktadır. Genellikle tek katlı olarak inşa edilen bu bölümde, düşük tavan yükseklikleri ve cephelerde yer alan küçük açıklıklar sayesinde hava hareketleri nedeniyle oluşan ısı kayıpları minimize edilmektedir. Kuzeyde kütlesi bulunmayan binalarda avlunun doğusunda bulunan ve batı güneşi alan kitle kışlık kitle olarak kullanılmaktadır ayrıca avlunun batısında ve doğusunda yer alan mevsimlik kitleler de görülmektedir (Erdemir, 2014).

Şekil 30: Yazlık kitlenin havalandırılması (Baran ve diğerleri, 2010).

Geleneksel evlerin açık alanı olan avlu, eyvanın devamı ve tamamlayıcısıdır. Kışın en soğuk günleri dışında hayat eyvan ve avluda geçer. Avlular sokağa tamamen kapalı olduğu gibi komşu evlerden de görülemezler çünkü avlu etrafı bina kütleleri veya yüksek duvarlarla çevrelenmiştir (Şekil 31). Avluda yazın taht denilen yüksek ahşap karyolalarda uyulur (Erginbaş, 1953).

Şekil 31: Sokak-avlu ilişkisi (Yıldız, 2011).

Diyarbakır geleneksel evlerinin çok katlı olmayışı, kuzeyden gelen rüzgarın serinletici etkisinden faydalanmayı ayrıca güneş kontrolü açısından uygun yönlendirmeyi sağlaması açısından önemlidir (Şekil33) (Sis, 1993).

Sıcak kuru iklimin etkisiyle yapılan avlu ve eyvanlardaki havuzlar, güvenlik sebebiyle genellikle az derinliktedir. Kare, dikdörtgen, altı ve sekiz köşeli ya da yuvarlak olabilir. Havuzun etrafında deliksiz bazalttan yapılmış bir profil bulunmaktadır. Su iki başta çift veya tek su kaynağından çıkar, havuzun kenar profillerinden her noktada aynı miktarda taşarak su

yollarından çiçeklik kenarına geçer. Sürekli taşan ve hareket eden su ortama serinlik katar (Erginbaş, 1953). Avlu yazın oturulan ve yatılan üstü açık bir odaya benzer, günlük yaşam çok soğuk günlerin dışında avluda geçer (Şekil 32). Avlu yazın yıkanarak serinlik oluşturulur.

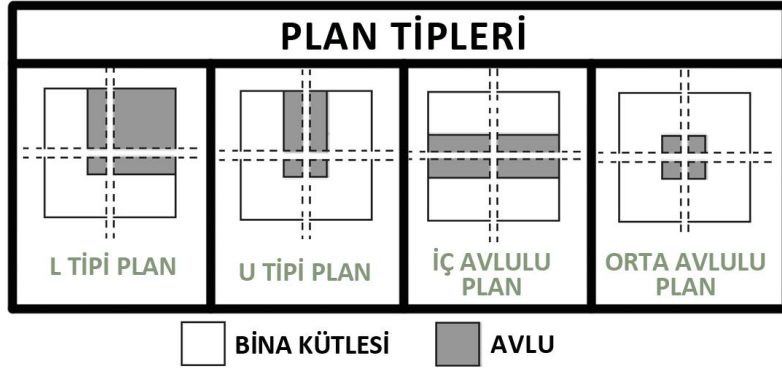

Şekil 32: Cevat Paşa Mah. Kozlu Sok. 17 no'lu evde avlu (Sis, 1993)

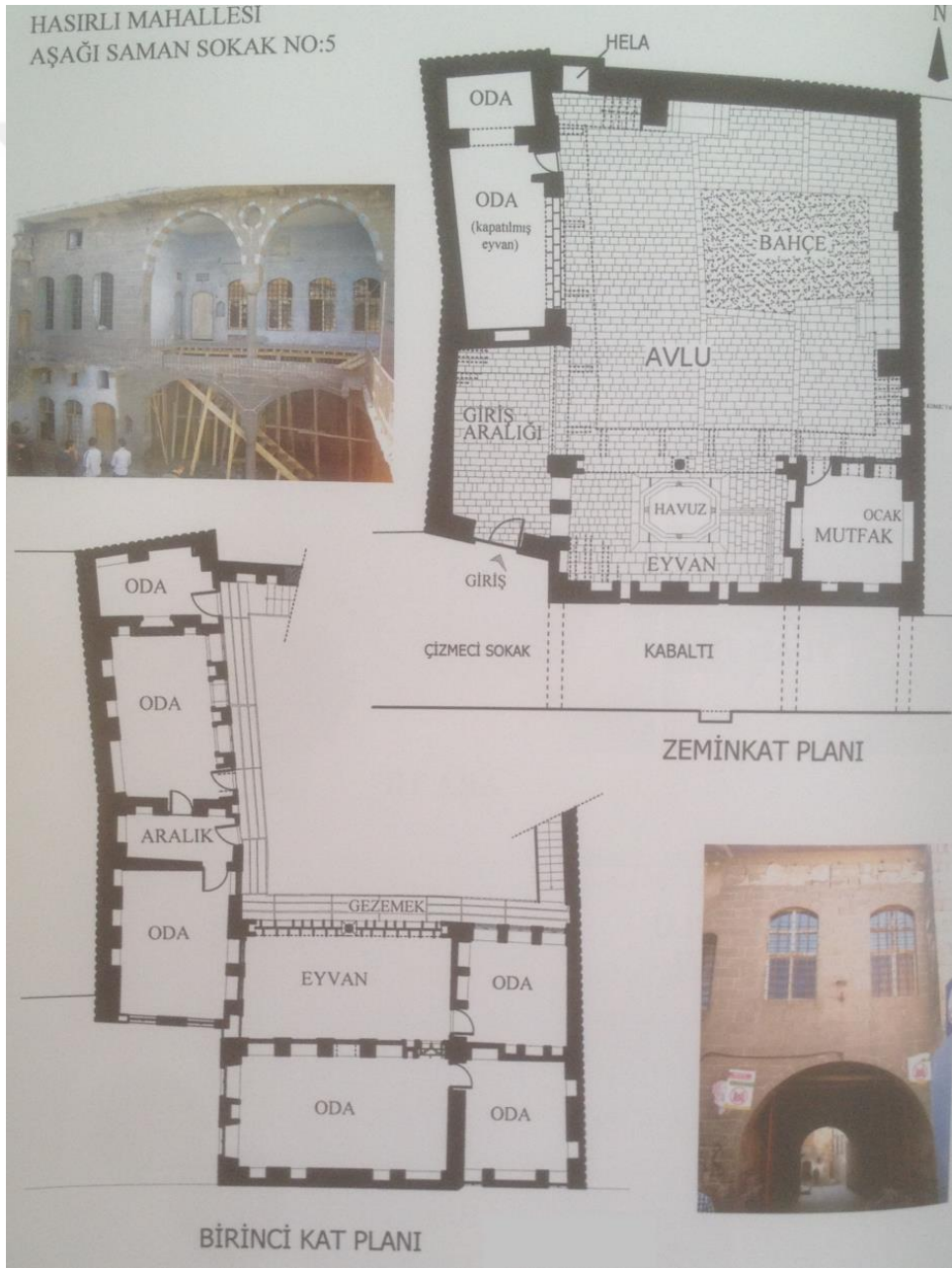

Şekil 33: Cahit Sıtkı Tarancı Evi avlusu (Yıldız, 2011)

Avlu, Diyarbakır geleneksel evlerinde, plan kurgusunda çok önemli bir konuma sahiptir. Yapı içindeki konumu ve etrafındaki kütlelerin durumuna göre, kendi içine dört ana grup altında değerlendirilmektedir (Şekil 34): L tipi plan (dış avlulu) (Şekil 35), U tipi plan (dış avlulu) (Şekil 36), iç avlulu plan (Şekil 37) ve orta avlulu plan (Şekil 38). Her koşulda, bütün plan tiplerinde dikdörtgen olarak kurgulanan avlu etrafında yer alan mevsimlik kitlelerin birbirine dik ya da dike yakın açılarla konumlandırıldığı görülmektedir (Dalkılıç ve Bekleyen, 2011).

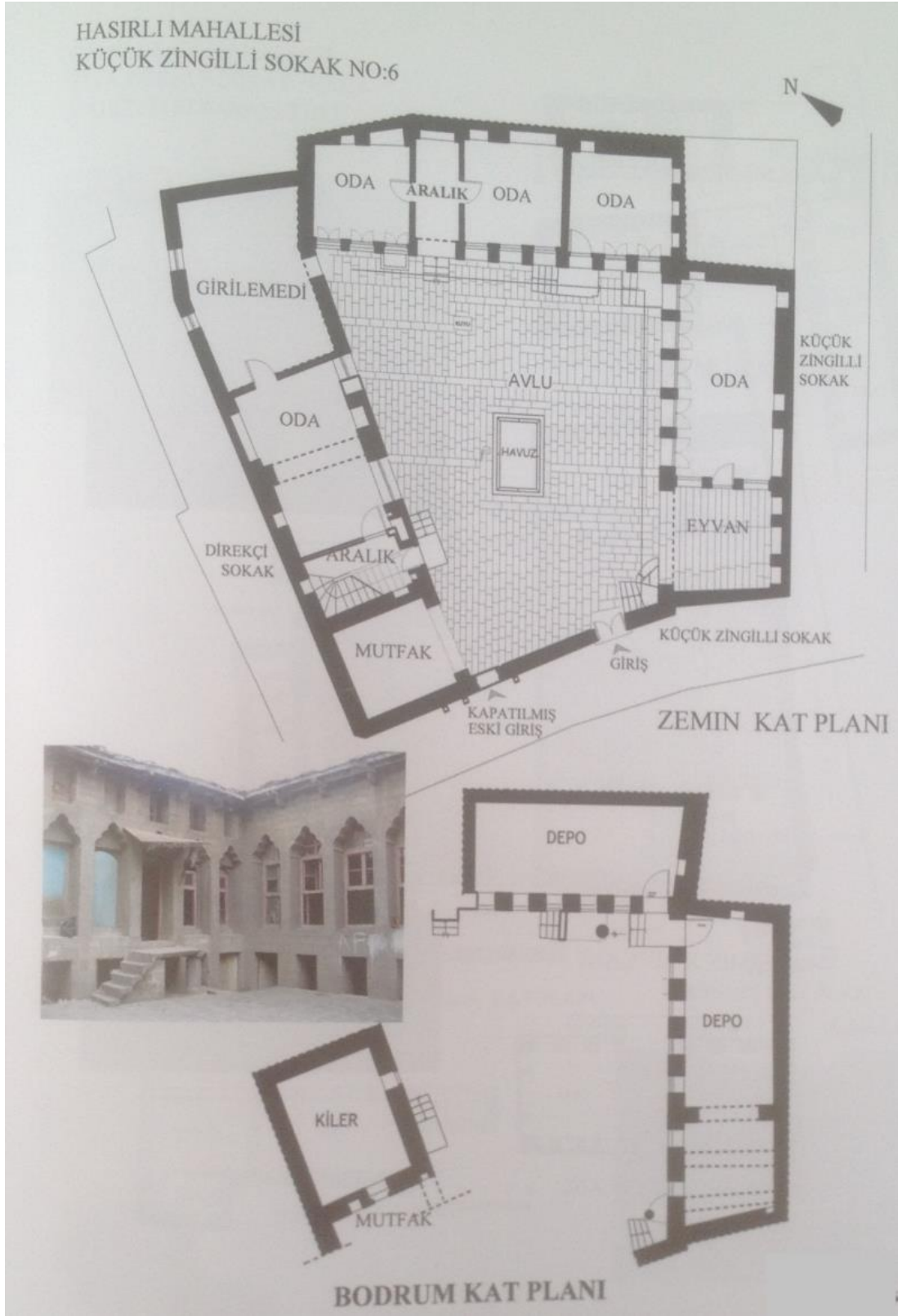

Şekil 34: Diyarbakır Geleneksel evlerinin plan tipleri (Bekleyen, 1993)

Şekil 35: Diyarbakır Geleneksel evlerinden dış avlulu 'L' plan tipinde bir ev (Yıldız, 2011)

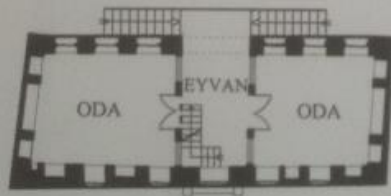
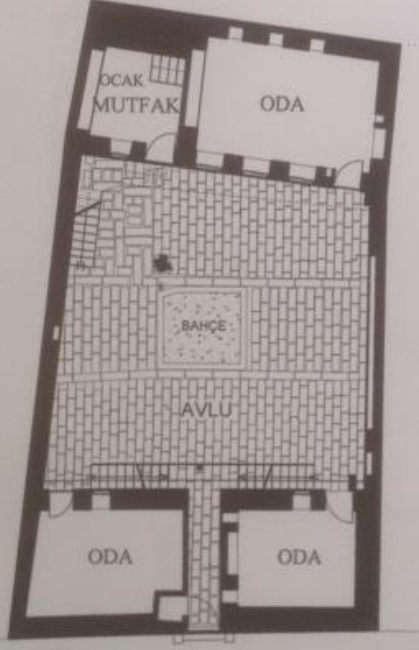

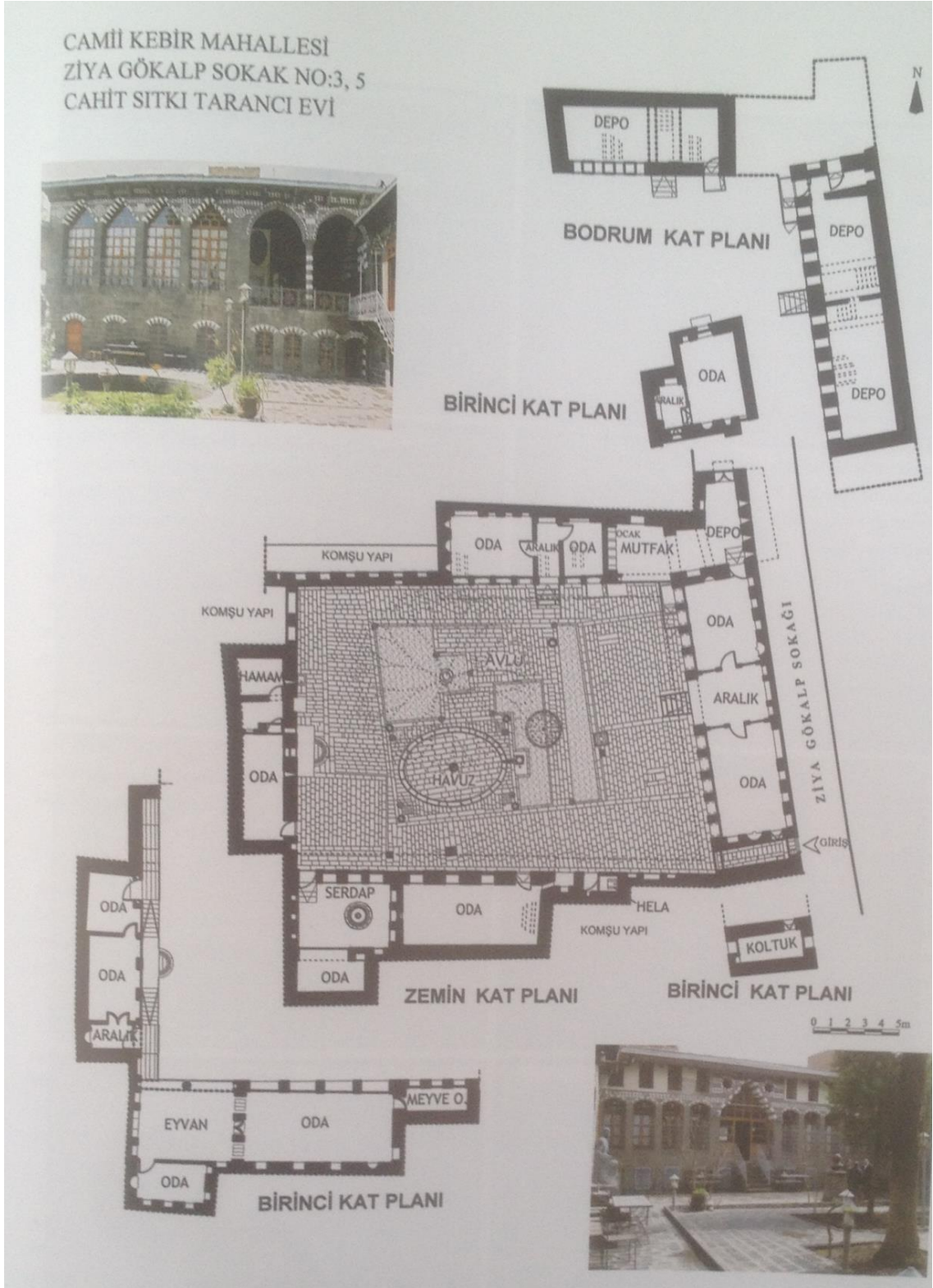
Şekil 36: Diyarbakır Geleneksel evlerinden dış avlulu 'U' plan tipinde bir ev (Yıldız, 2011)

SAVAŞ MAHALLESİ
MUALLAK SOKAK NO:21

K

Şekil 37: Diyarbakır Geleneksel evlerinden iç avlulu plan tipinde bir ev (Yıldız, 2011)

Şekil 38: Diyarbakır Geleneksel evlerinden orta avlulu plan tipinde bir ev (Cahit Sıtkı Tarancı Evi) (Yıldız, 2011)

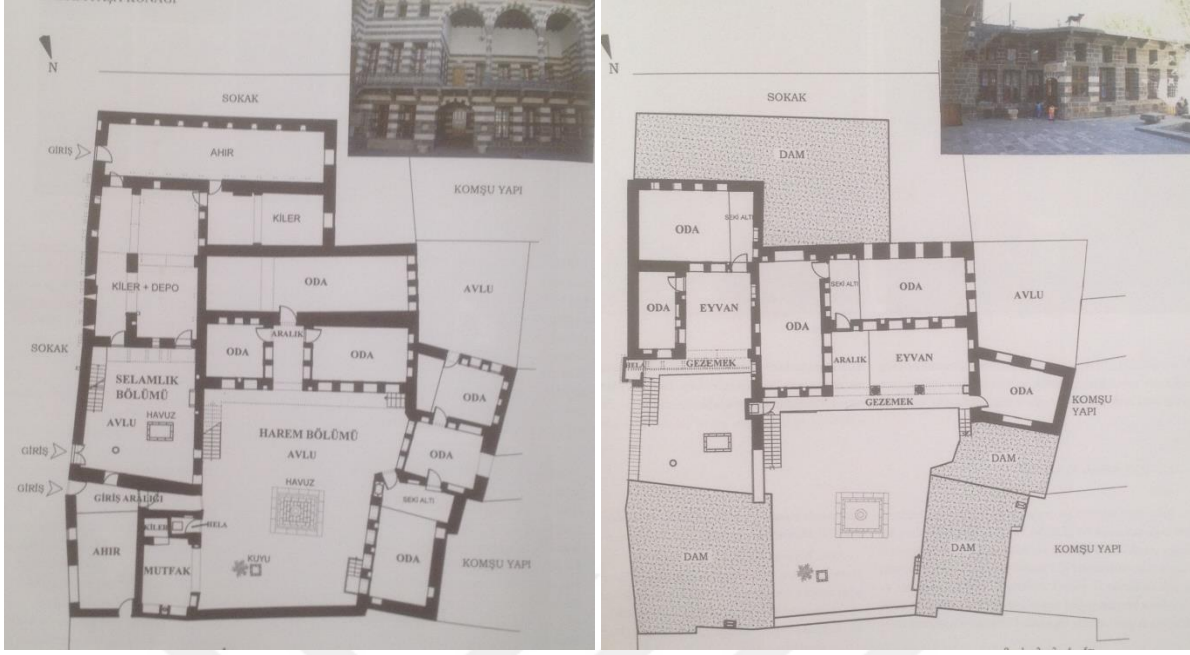
Şekil 39: İki avlulu Diyarbakır Evi örneği: Gökalp Evi (Akkoyunlu, 1989).

Avlu, yapı içinde etkin ısı kontrolü sağlayan bir mekan görevi üstlenmektedir. Yaz aylarında yaşama alanı olarak kullanılan avlu aracılığı ile gündüzleri konveksiyon ile yapının içerisinde biriken sıcak havanın uzaklaştırılması sağlanır, geceleri iç mekana doğal vantilasyon ile oluşturulan serin hava girişi sayesinde yapı strüktürünün serinletilmesi sağlanmaktadır (Şekil 40) (Erdemir, 2014). Avlu yazın sıcak rüzgarlarından korunmak için tasarlanan bir mekandır.

Şekil 40: Avlunun soğutma etkisi (Erdemir, 2014)

Diyarbakır geleneksel evlerinde çok amaçlı mekanlar (açık mekanlar-avlu, dam, balkon, gezemek, yarı açık mekanlar- eyvan, ve kapalı mekanlar-oda, aralık, serdap) ve servis temizlenme mekanlarından (ahır, kiler, depo, mutfak, banyo, tuvalet) meydana gelir (Şekil 41).

Şekil 41: Behram Paşa Konağı zemin kat ve birinci kat planı, Diyarbakır (Yıldız, 2011)

Haremden selamlığa servis bu iki bölümü birbirine bağlayan avlu duvarındaki döner dolaplar aracılığıyla yapılırdı. Döner dolaplar, dikine bir mil üzerinde dönen ahşap elemanlardan meydana gelir (Yıldız, 2011) (Şekil 42).

Şekil 42: Döner dolap, Diyarbakır (Yıldız, 2011)

Avluda küçük havuz (şadırvan) , kuyu, tulumba ve suyolları vardır (Şekil 43). Avlunun genellikle sokağa uzak kısımlarına açılan kuyular su ihtiyacını her zaman karşılamaktadır. Kuyuların sokaktan uzak yerde bulunmaları, sokaktaki pis su kanallarından karışımı engelleme ve bu sayede suyun temiz olması düşünülmektedir (Yıldız, 2011). Avlu döşemeleri yapılırken sıkıştırılmış toprak üzerine kireç harcı, onun üzerine de bazalt taşlar döşenmiştir (Erginbaş, 1953). Avlu, havanın soğuk olmadığı dönemlerde gün içinde birçok etkinliğin olduğu çok amaçlı bir mekandır (Şekil 44).

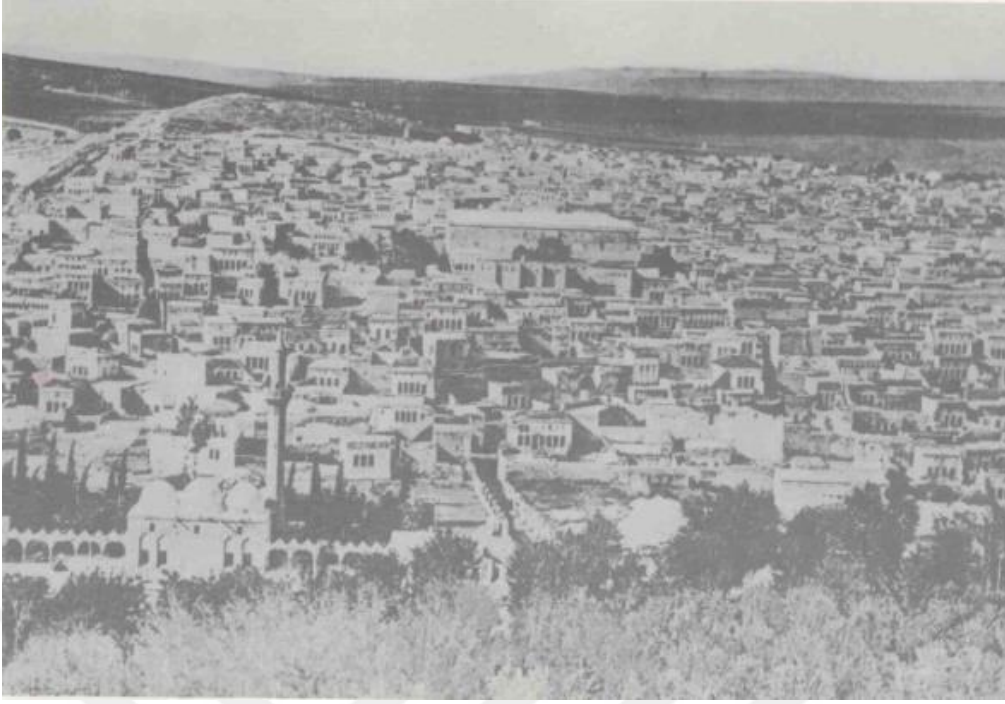
Şekil 43: Küçük havuz, su kanalı, kuyular, Diyarbakir (Yıldız, 2011)

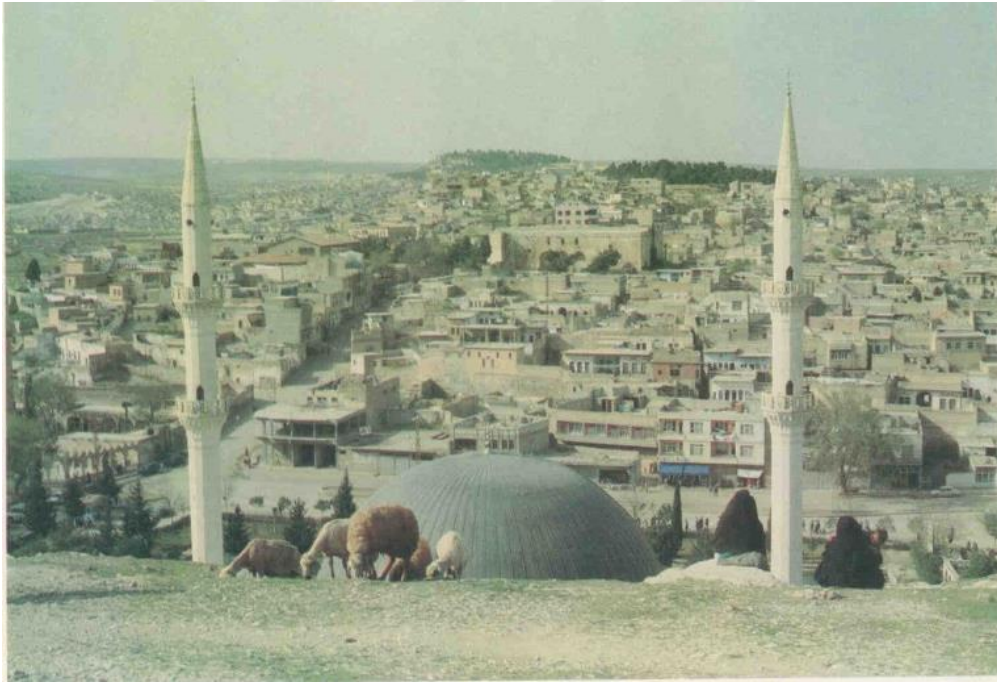
Şekil 44: Geleneksel hayatta avludaki eylemler, Diyarbakir (Yıldız, 2011)

- **Şanlıurfa Geleneksel Evlerinde “Avlu” (nahit hayat)**

İlgili bölgenin illerinden biri olan Şanlıurfa'daki geleneksel evlerde de avlulu evler yer almaktadır. Bunlar Türk'ün doğa içindeki yaşamının ya da başka bir deyişle çadırılı göçebe yaşamının yerleşik düzene çok iyi yansımasıdır. Şanlıurfa evleri, düzgün bir topografya üzerine yerleşmiştir. Mimari yerleşme açısından da, bitişik ve bazen iç içe girmiş karmaşık düzende bir yerleşme görülmektedir (Şekil 45, 46) (Akkoyunlu, 1989).

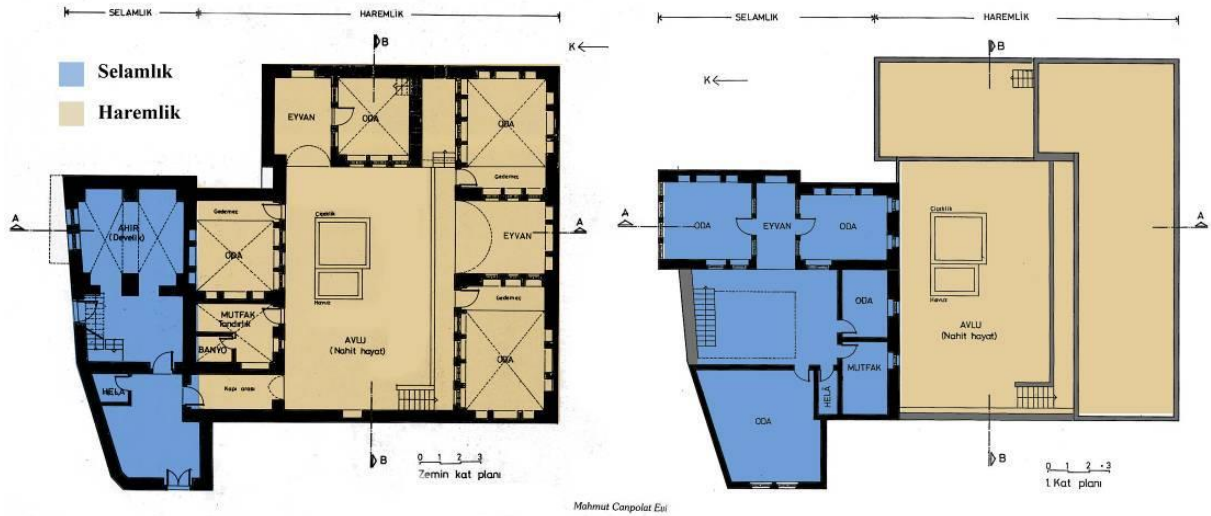
Şekil 45: 1923 yılında iç kaleden Şanlıurfa (Akkoyunlu, 1988)

Şekil 46: 1987 yılında iç kaleden Şanlıurfa (Akkoyunlu, 1988)

Şanlıurfa geleneksel evlerinin şekillenmesinde iklim etkisi büyük oranda görülmektedir. Şanlıurfa evlerinde esas cephe avlu cephesidir. Mahremiyete dayanan yapı biçimi yapıların dışa, sokağa kapalı oluşmasına neden olmuştur. Evin ayırt edici özelliklerinden biri haremlik ve selamlık mekanlarının ayrı oluşu ve ailenin sosyal ve ekonomik düzeyine göre bu ayrımın iki ayrı yapı bütününün oluşturacak çözümlere vardırmasıdır. Tarıma dayalı toplum düzeninin koşullarına göre tasarlanmış Şanlıurfa evinde Türk evinin ana özelliği olan işlevsellik

amaçlanmıştır. Her biri dışa kapalı bir ekonomik merkez olan bu evlerde tüm mekanlar kadının yıl boyunca yaptığı işlere cevap verecek nitelikte ve konumda yer alırlar. Genel olarak iki kattan oluşan evlerde zemin kat bir iç avlu etrafında sıralanan günlük oturma ve servis mekanlarını içerir. Mutfak (tandırık), ahır (develik), hamam, tuvalet ve yiyecek depoları bu katta yer alır. Üst katta ise günlük işlerden arta kalan zamanlarda oturma, misafir kabul, yatma gibi eylemleri içeren baş oda (köşk oda) ve diğer odalar yer alır (Alper, 1987). Şanlıurfa geleneksel konutları, genellikle haremlik ve selamlık bölümlerden oluşur. (Şekil 47) Bazen bu bölümler, aralarından bir duvarla ayrılmış ve sokak tarafından ayrı birer kapısı olan müstakil iki ev görünümünü verdikleri gibi bazen de tek kapıyla girilen selamlık bölümünden sonra ikinci bir kapıyla haremlik bölümüne geçilen bir planla gösterilir. Gelen konukların ağırlandıkları ilk bölüm selamlık bölümü ve içinde avlu (hayat), bir veya iki oda, eyvan, hayvanların barınacağı için bir ahır (develik) ve hela bulunmaktadır. Haremlik avlusunu ve kadınların görünmesini önlemek için, genellikle selamlık bölümü tek katlı yapılmamıştır; ancak iki katlı yapıldığı zaman, selamlığın üzerinde olan ikinci kat, haremlikten sayılmıştır (Parvaresh, 2013).

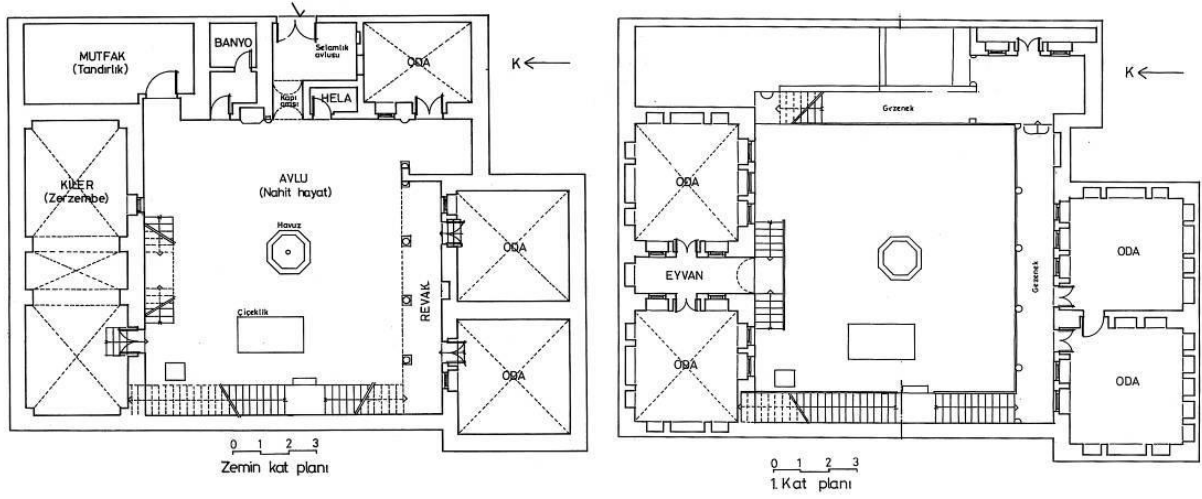

Şekil 47: Mahmut Canpolat evinde haremlik selamlık bölümleri (Akkoyunlu, 1989)

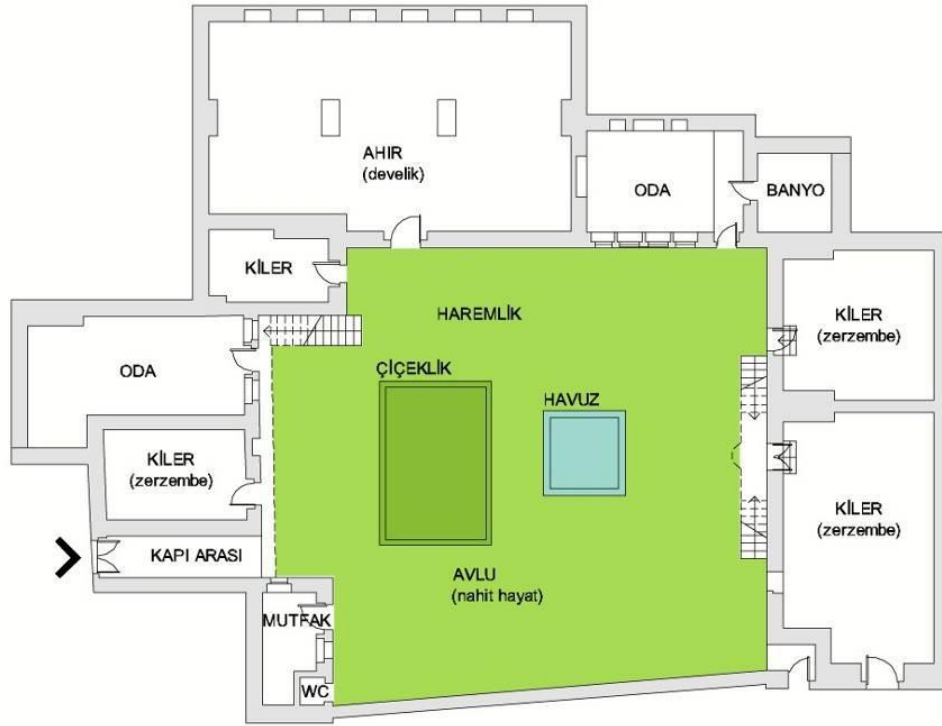
Evin esas kısmını oluşturan haremlik, selamlıktan daha büyük ve farklı mekanlardan oluşmaktadır. Haremlik avlusunun kuzey tarafında cephesi güneye bakan "kışlık eyvan" ve iki yanında "kış oturacağı" denilen birer oda, güney tarafında ise bunun simetrisi durumunda cephesi kuzeye bakan "yazlık eyvan (yaz oturacağı)" ve iki yanında "yazlık odalar" bulunmaktadır. Eyvan ve odalar çoğu zaman yerden yüksekte ve alt kısımlarında "zerzembe" (zir-i zemin) denilen kiler odalarını içeren bodrum katları bulunmaktadır. Haremlik avlusunun

diğer cephelerinde mutfak (tandırık), banyo (hamam) ve kiler (odunluk) gibi bölümler bulunur (Şekil 48, 49) (Parvaresh, 2013).

Şekil 48: Dış sofalı-avullu plan örneği- Şanlıurfa, Bedri Pınarbaşı konutu (Akkoyunlu, 1989)

Şekil 49: Karaçizmeciler Evi zemin kat planı (Akkoyunlu, 1989).

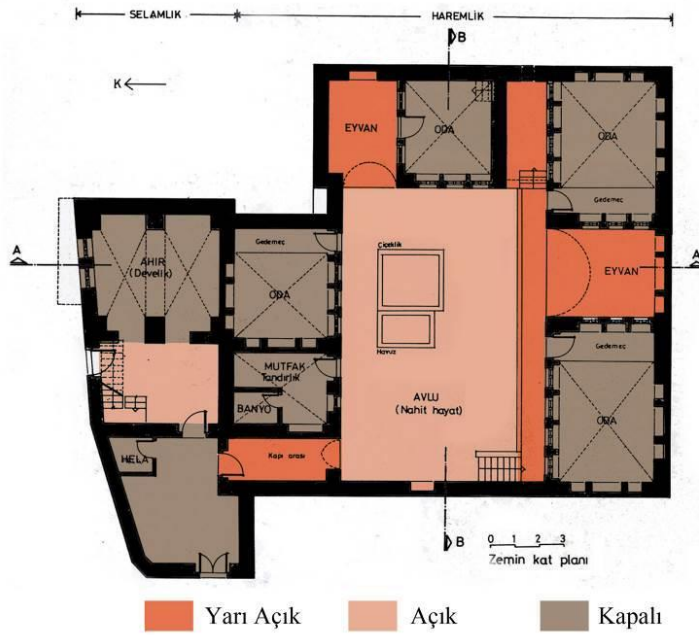
Şekil 50: Şanlıurfa geleneksel evinde avlu, 2018

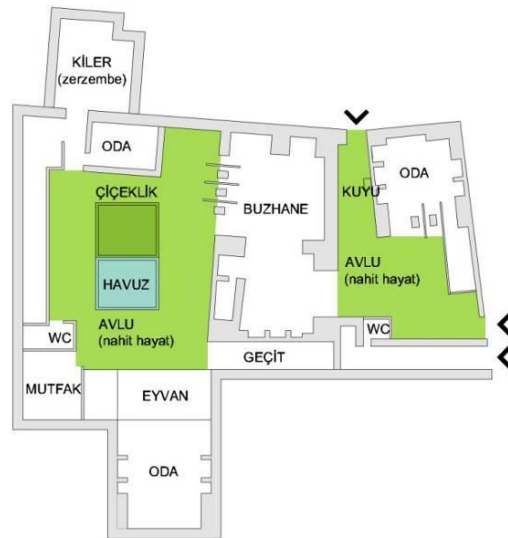
Şekil 51: Şanlıurfa avlusu, 2018

Avlu, hem biçimsel hem de işlevsel açıdan, plan oluşumundaki temel öğelerden biridir. Parsel durumuna göre kare, dikdörtgen ve ya yamuk planlıdır. (Şekil 54, 55, 56) Avlular düz kesme taş döşelidir Avluların etrafı yüksek duvarlarla çevrilidir. (Şekil 51) Bu nedenle günün her saatinde en az bir tarafı gölge ve serindir. Bölge üzerinde etkili olan sıcak kuru iklime karşı serinlemek amacıyla ve nemi dengelemek amacıyla avlu ortasında taştan yapılmış bir havuz yer alır. (Şekil 50) Havuzlar kare, dikdörtgen, altıgen, sekizgen, dilimli ve elips olabilmektedir. 60-70 cm yüksekliğindedir. Yaklaşık 5-6 m³ suyu alabilecek kapasitededir.

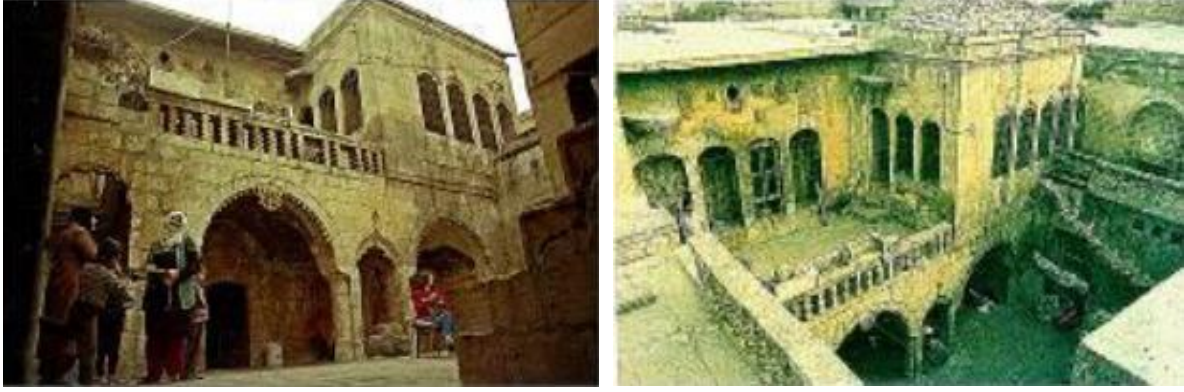
Geçmeli taşların birbirine demir kancalarla sıkıştırılması sonucunda suyun sızması engellenmiş olur. Havuzlar Şanlıurfa'da eskiden su problemi olmadığını kanıtlar. Günümüzde içleri toprakla doldurulmuş ve çiçeklik olarak kullanılmaktadır (Şenocak, 1990). Çoğunlukla havuzun yakınında, etrafı korkulukla çevrili çiçeklik yer alır. Buraya bahçe de denilmektedir (Şekil 52, 53). Bahçe, zemini toprak olarak bırakılmış, içerisinde nar, incir, zakkum gibi ağaçların, avluya gölge yapan bir asma ve çiçeklerin yetiştirildiği yerdir. Bu kısmın dışında başka bir yerinde ağaç bulunan avlulara ender rastlanılmaktadır. Havuz, kuyu, çiçeklik, curun (çeşme altında taştan oyularak yapılmış su yalağı) avlunun temel öğeleridir (Akkoyunlu, 1989).

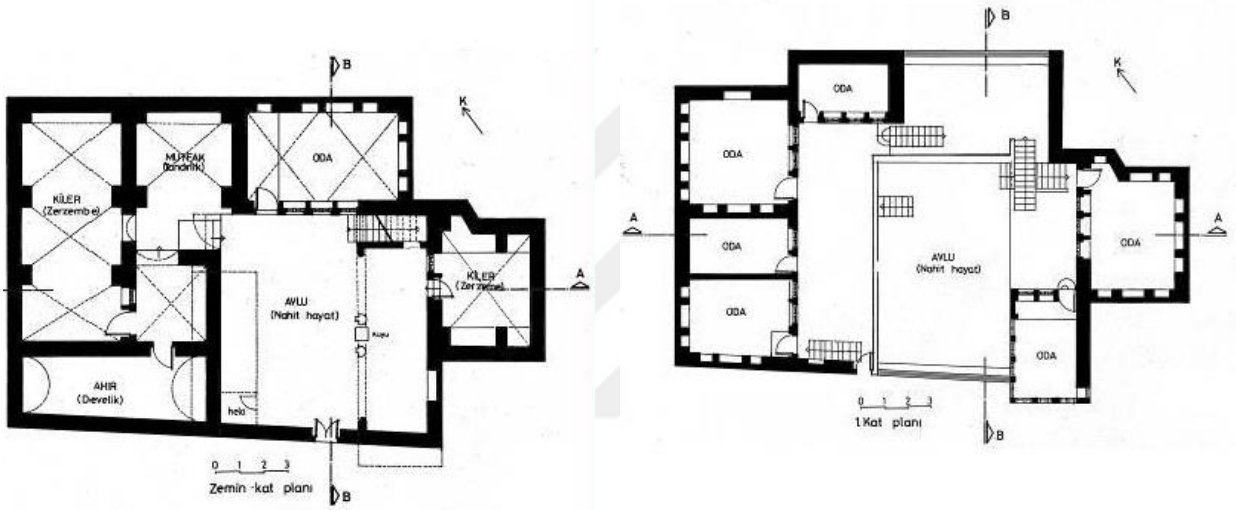
Şekil 52: Geleneksel Şanlıurfa konutlarında açık, yarı açık ve kapalı alanlar (Akkoyunlu, 1989)

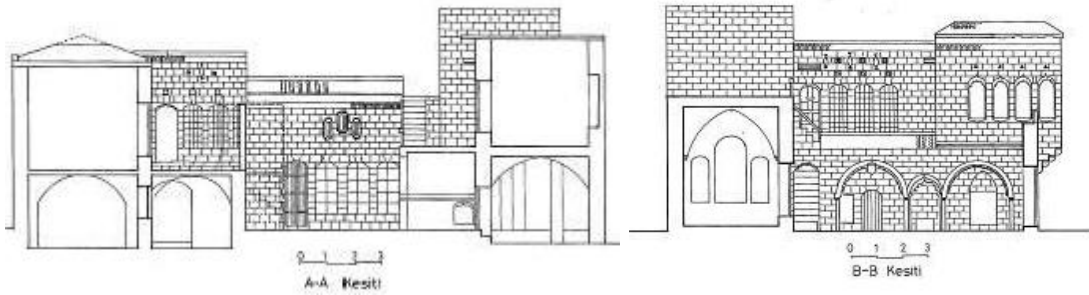
Şekil 53: Muharrem Zebur Evi zemin kat planı (Akkoyunlu, 1989).

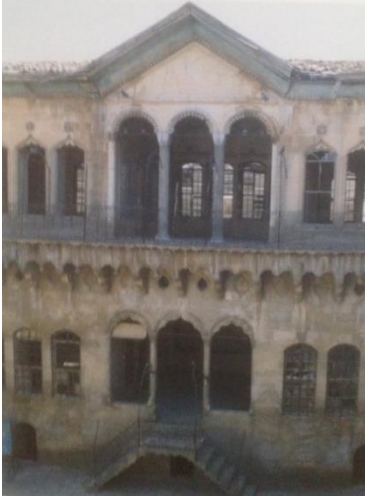
Şekil 54: Ali Kılıç Konutu (Akkoyunlu, 1989).

Şekil 55: Ali Kılıç Konutu planları (Akkoyunlu, 1989).

Şekil 56: Ali Kılıç Konutu Kesitleri (Akkoyunlu, 1989).

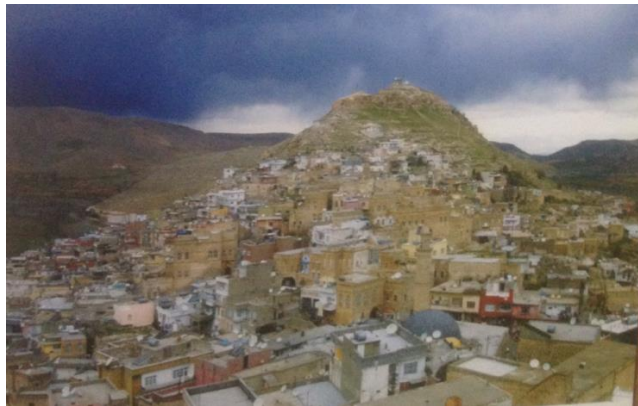
Şekil 57: Şanlıurfa'da avlulu konak (Şözen, 2006) **Şekil 58:** Avluda düğün (Akkoyunlu, 1989).

Avlu birçok aktiviteye olanak sağlamaktadır. Günlük işler avluda gerçekleştirilmektedir. Çocuklar için güvenli oyun alanıdır. Nişan, düğün, taziye, doğum gibi durumlarda toplanma avluda gerçekleştirilmektedir. (Şekil 57, 58)

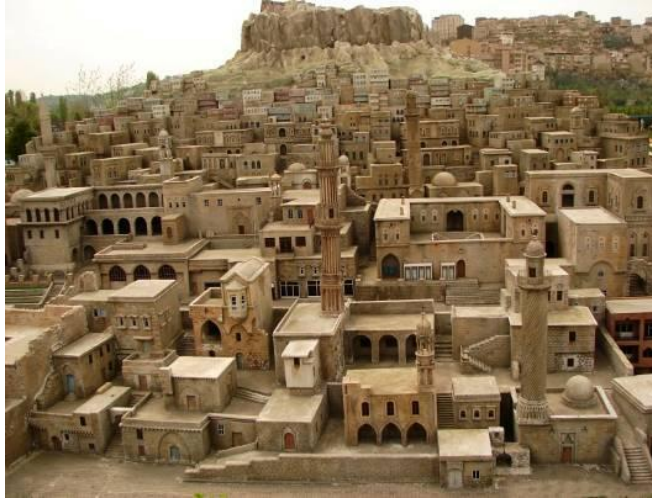
- **Mardin Geleneksel Evlerinde “Avlu”**

Güneydoğu Anadolu Bölgesi illerinden olan Mardin'de sıcak kuru iklim etkisi görülmektedir. Kuzeyinde yüksek dağlar vardır. Kış döneminde yüksek basınç alanı oluşmaktadır ve kışlar soğuk geçer. Güneyinde çöl iklimi etkisi vardır ve kuzeydeki yüksek dağların serin hava kütlelerinin bölgeye gelişini kapatması sebebiyle yazlar çok sıcak geçer.

Mardin geleneksel evlerinde topografyaya uygun bir avlu çözümü görülmektedir. (Şekil 59, 60, 61, 62) Oldukça eğimli bir alanda gelişim gösteren konut alanları Güneydoğu Anadolu Bölgesi avlu özelliklerini taşıırken, her biri farklı seviyede konumlanmış konutların avluları esnek yapı gelişimi sonucu üçüncü boyutta gelişen dokuda değişik bir açık mekan karakteri sergilemektedirler. (Şekil 63, 64) Yer yapısına uygun olarak yapıda teraslama yöntemine başvurulmuş, düzlemler, teraslar olarak işlev kazanmıştır. Mardin Evi, geleneksel Türk Evi unsurların barındırırken kütleli formuyla topografya ile güçlü bir ilişki kurar (Ekim, 2012).

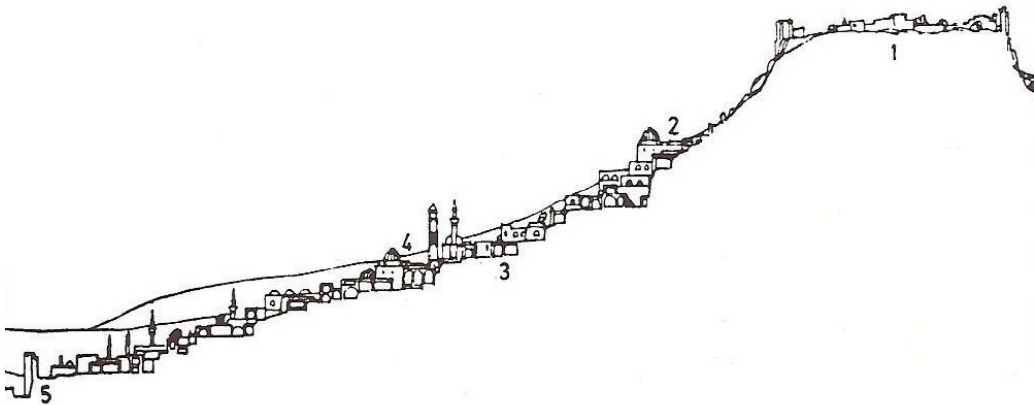
Şekil 59: Savur Kalesi ve kentsel doku (Şözen, 2006)

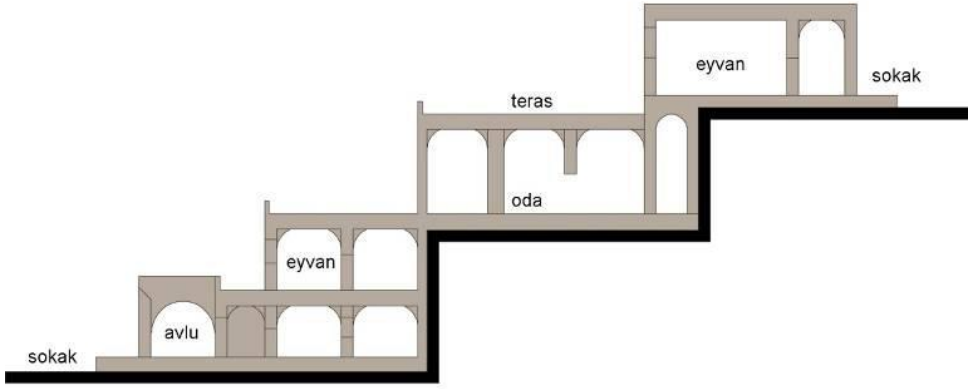
Şekil 60: Mardin kent dokusu (Ekim, 2012)

Şekil 61: Mardin geleneksel kent dokusu (Sözen, 2006)

Şekil 62: Mardin kenti kesiti (Kaya, 2012)

Şekil 63: Yamaca oturan Mardin Evi kesiti (Ekim, 2012)

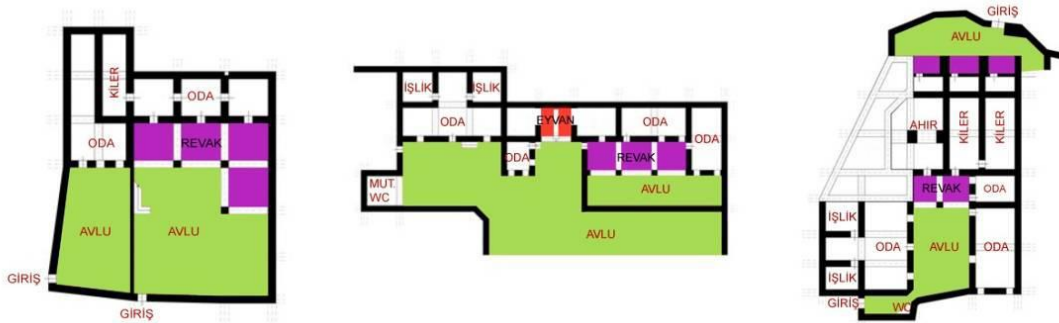

Şekil 64: Midyat Çevre Kültür Evi, Mardin (Sözen, 2006)

Avlunun, evin açıldığı sokaklara göre konumlanması, giriş katı biçimlendirmiştir. Açık bir mekan olan avlu, yarı açık mekanlar ve avlu ile beraber bir sirkülasyon alanı sağlar. Parsel büyüklüklerine göre boyutları değişken olan avlu mekanları, günlük ev işlerine göre ve etrafındaki hizmet hacimlerine göre şekillenir. Avluda ağaç, bitki su ögesi bulunur Mardin evleri tek avlulu ve çok avlulu olmak üzere iki sınıfta incelenmiştir (Şekil 65, 66) (Ekim, 2012).

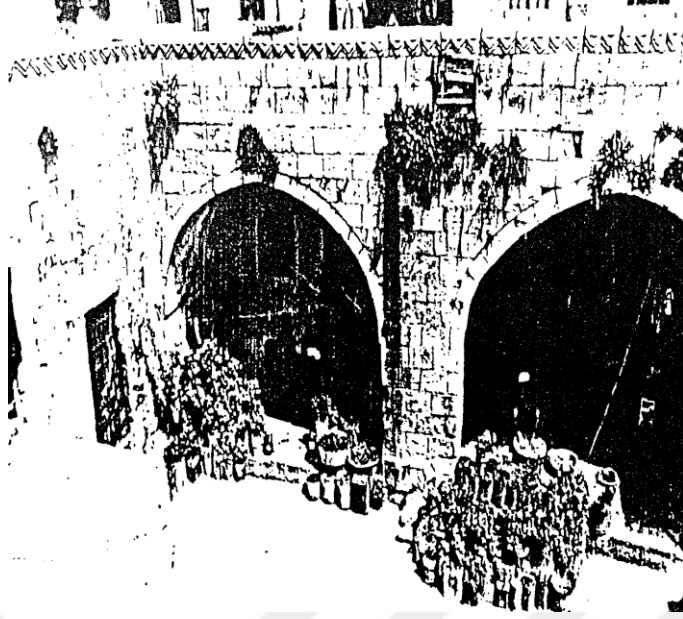
Şekil 65: Mardin Evi tek avlulu plan tipleri (Özbek, 2004).

Şekil 66: Mardin Evi iki avlulu plan tipleri (Özbek, 2004).

İklim etkisi sebebiyle üst kat yazın, alt kat ise kışın kullanılmaktadır. Eyvanlı planıyla Şanlıurfa ve Diyarbakır evlerine benzer fakat çok katlı yapısıyla özgündür (Erdoğan, 1996). Avlulu giriş katları çok katlı geleneksel evlerde, katlar arasında dağıtılan gece, gündüz diye ikiye ayrılabilen günlük yaşamın bütün mekanlarını içermektedir. Bazı örneklerde giriş katlarında avlu giriş kapısı yanında hela, avludan doğrudan girişi olan içinde hela ve ocak olan mutfak, yine avludan girişli yaşama birimleri ahır, depo gibi mekanlar bir arada bulunmaktadır. Avlular gün boyunca belli köşeleri gölgede bırakmaktadır. Avlunun boyutu parselin büyüklüğüne göre değişir. Avlu duvarlarında atlar ve develer için yemlikler vardır. Ağaçlar ve saksıda çiçekler yer alır (Apak, 2014). Avlunun yüksek ve taş duvarlarla çevrili olması, sıcak havalarda serin bir ortam sağlar. (Şekil 67, 68)

Şekil 67: Mardin Evi avlusundan görünüş (Alioğlu, 1989).

Şekil 68: Mardin Evi avlusundan görünüş (Kaya, 2012).

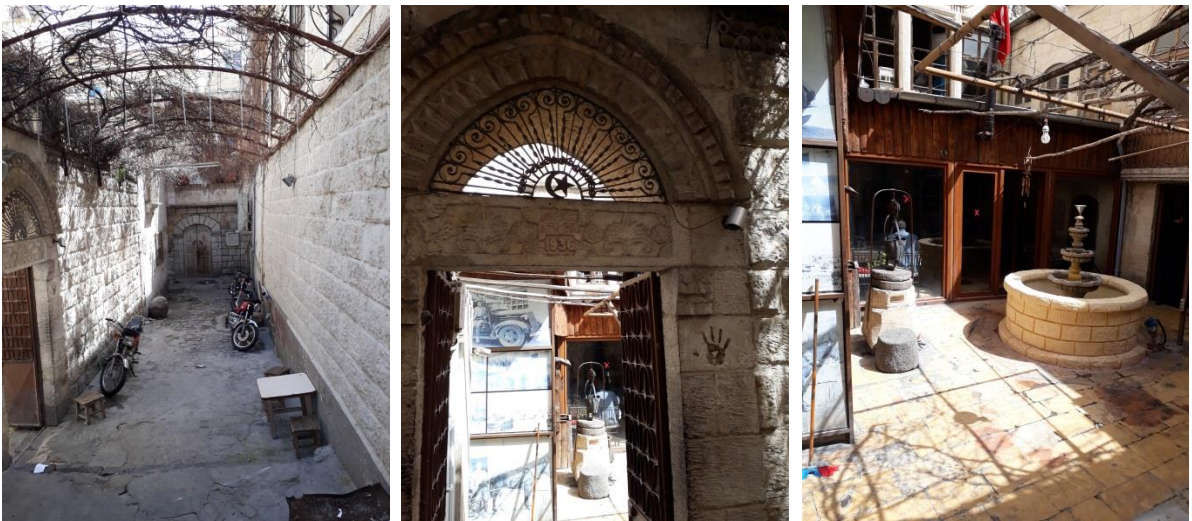
- **Kilis Geleneksel Evlerinde “Avlu” (Havuş)**

Kilis’te bozulmuş Akdeniz ikliminin hakim oluşu, yazların çok sıcak olması sebebi ve kış süresinin nispeten kısa oluşu yaşantının büyük bir bölümünün avluda geçmesine neden olmuştur. (Şekil 69) Dar bir sokaktan giriş yapılan avlu etrafında, mutfak, kiler, odalar ve tuvalet yer almaktadır. (Şekil 70) Odaların birbirleriyle bağı olmayıp, bir odadan diğerine geçiş için avlunun kullanılması gerekir. İçe dönük yaşam tarzında kadının gün boyu evde oluşları ve yaşamın, özellikle yazları sürekli avluda geçmesi nedeni ile avluya önem verilmiştir (Savaşçıoğlu, 2008). Kilis avlulu evleri genellikle doğu-batı doğrultusunda inşa edilmiştir. Bunun sebebi iklim koşullarındandır. Çünkü kuzeyden gelen soğuk havadan

korunabilmek için yapıların cephesi daha çok güneşe yönelik olarak yapılmıştır. Yazın kuzeydeki odalar, kışın ise daha sıcak olacağı için güneydeki odalar kullanılmaktaydı. Hatta bu farklı mevsimlerde kullanılan evler halk dilinde, yazın kullanılan kuzeydeki odaya “ poyraz evi” , kışın kullanılan güneydeki eve ise “kible evi” adı verilir. Güneydeki kible evlerinin duvarları daha kalın, pencereleri daha küçük ve daha dayanıklı yapılardır (İncili, Akdemir, 2016).

Şekil 69: Geleneksel Kilis Evi avlusu, 2018

Şekil 70: Geleneksel Kilis Evinde avlu - sokak ilişkisi, 2018

Avluda gölgelikler sağlamak için çeşitli meyve ağaçların olduğu görülür Ayrıca avlunun ortasına bir havuz yerleştirilerek sıcak yaz günlerinde bir serinlik sağlanır. Bu havuzlar aynı zamanda su biriktirilerek bir su deposu olarak kullanılmıştır (İncili, Akdemir, 2016).

Berbah: Sokak ve dış dünyayla çok az ilişkisi olan Kilis evleri, kendi içerisinde avlu etrafında bir araya gelir. Kilis evleri ile sokak, avlu duvarlarıyla birbirinden ayrılmaktadır.

Belli yükseltiden sonra sokak duvarlarının delikli yapılışıdır. Belli yükseltiden sonra bu duvarlarda delikli olarak yapılarak havanın içeri alınması sağlanmıştır. Hatta bu delikli yapıların dışarı bakan tarafı geniş içe bakan tarafı dar yapılarak havanın vakumlanması (emilmesi) sağlanırdı. Yerel dilde bu yapıya “Berbah” adı verilmektedir (Şekil 83, 84).

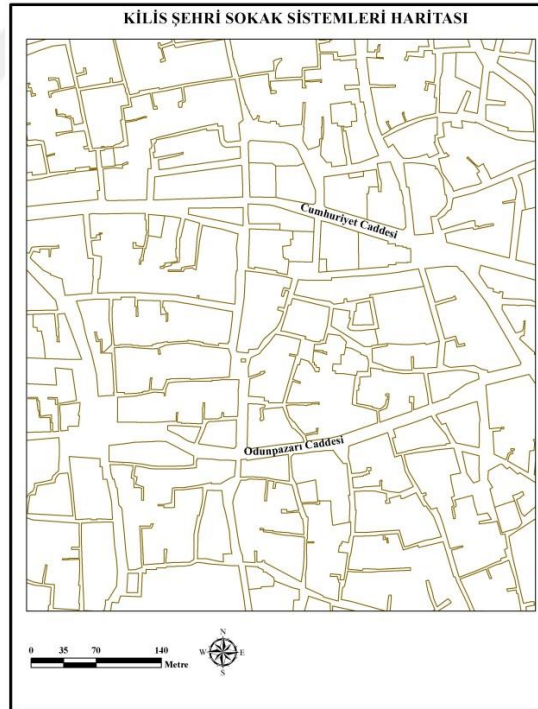
Bu duvar genellikle 2,5-3 metre boylarında yapılmakta, ev sokaktan bu şekilde ayrılmaktadır. Duvarların yüksek olmasına rağmen üst kısımları delikli olarak örülmekte (berbah) böylece rüzgar girişleri sağlanmış olur. Hatta bu kısımlar bir tarafı dar, diğer tarafı geniş olarak yapılarak rüzgarı daha çok çekmesi sağlanmıştır. Berbahlarla hem mahremiyet korunmuş olurken hem de konut iklimi için avantaj sağlanmış olur.

Şekil 71: Belli Yükseltiden Sonra Sokak Duvarlarının Delikli Yapılışı (Berbah), 2018

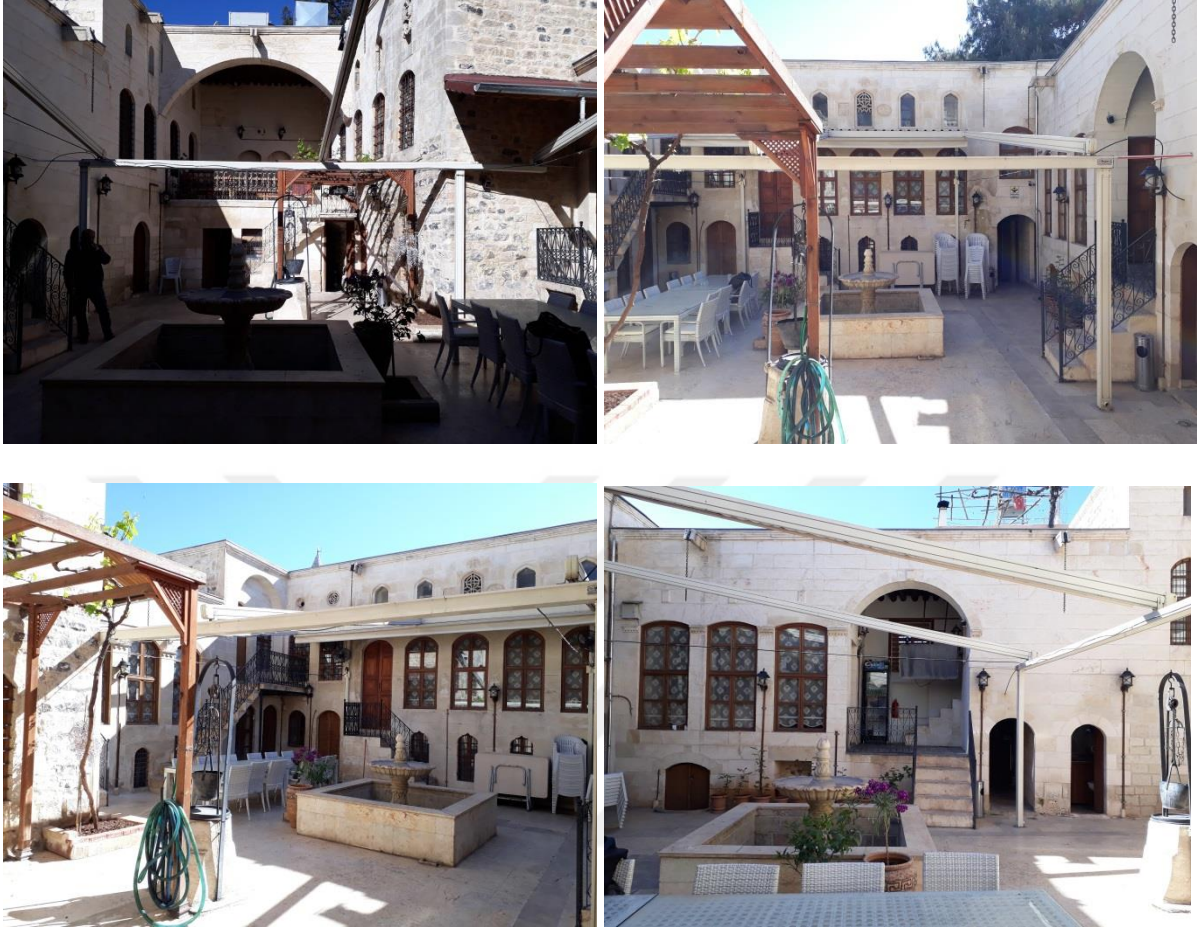
Şekil 72: Belli Yükseltiden Sonra Sokak Duvarlarının Delikli Yapılışı (Berbah, 2018)

Şekil 73: Kilis Sokak Sistemleri Haritası (İncili, Akdemir, 2016)

Karasal iklimin etkisiyle, avlu oluşturmayı ve gölge oluşması için sokakları dar yapmayı (Şekil 73); kenti sıkışık yapma zorunluluğu, konutların bitişik yapılmasını sağlamıştır (Erginbaş, 1955 ve Subaşı, 1985).

- **Kilis Geleneksel Evi'nde (Belediye Konukevi) Yaşanan Gün İçinde Gölge Hareketleri:**

Şekil 74: Saat 09: 00'da avludaki farklı gölge durumları

Şekil 75: Saat 10: 00'da avludaki farklı gölge durumları

Şekil 76: Saat 11: 00'da avludaki farklı gölge durumları

Şekil 77: Saat 12: 00'da avludaki farklı gölge durumları

Şekil 78: Saat 13: 00'da avludaki farklı gölge durumları

Şekil 79: Saat 14: 00 'da avludaki farklı gölge durumları

Şekil 80: Saat 15: 00 'da avludaki farklı gölge durumları

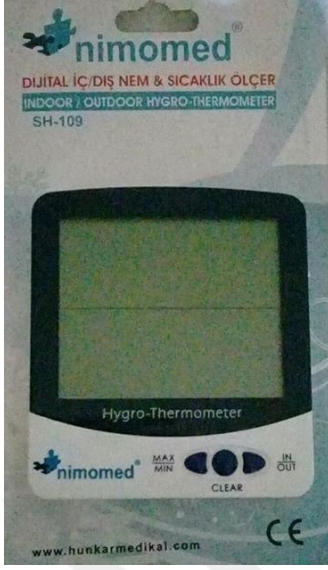

Şekil 81: Saat 16: 00' da avludaki farklı gölge durumları

Şekil 82: Saat 17: 00' da avludaki farklı gölge durumları

- Kilis Belediye Konuk Evi'nde 31.03.2018 tarihinde 09: 00-17: 00 saatleri arasında avlu ve eyvanda termometreyle (Şekil 83) yapılan sıcaklık ve nem değerleri:

Şekil 83: Hydro Termometre

Saat 09:00: Avlu gölgede: 15.9° C % 39 (dry)(kuru)

Dış sıcaklık: 25.6 ° C

Avlu güneşte: 18.7 ° C, % 42 (comfort)

Sol eyvan (sadece gölge mevcut): 19.1 ° C, % 40 (comfort)

Karşı eyvan (orta eyvan) : Güneşte: 24.2 ° C, % 41 (comfort)

Karşı eyvan (orta eyvan) : Gölgede: 22.7 ° C, % 35 (dry)

Saat 10:00: Avlu gölgede: 16.1° C, %37 (dry-kuru)

Avlu güneşte: 24.4 ° C, %32 (dry-kuru)

Dış sıcaklık: 27.2° C

Sol eyvan (sadece gölge mevcut): 22.0 ° C, %32 (dry-kuru)

Karşı eyvan (orta eyvan): Güneşte: 20.9° C , %33 (dry-kuru)

Karşı eyvan (orta eyvan) : Gölgede: 18.1 ° C, %33 (dry-kuru)

Saat 11:00: Avlu gölgede: 18.0° C, % 28 (dry-kuru)

Avlu güneşte: 22.0° C, % 29 (dry-kuru)

Dış sıcaklık: 27.9° C

Sol eyvan (sadece gölge mevcut): 22.6° C, % 27 (dry-kuru)

Karşı eyvan (orta eyvan) : Güneşte: 23.7° C, %32 (dry-kuru)

Karşı eyvan (orta eyvan) : Gölgede 20.7 ° C, %34 (dry-kuru)

Saat 12: 00: Avlu gölgede: 22.5° C, % 26 (dry-kuru)

Avlu güneşte: 25.2° C, % 32 (dry-kuru)

Dış sıcaklık: 28.5° C

Sol eyvan (sadece gölge mevcut): 19.6° C, % 28 (dry-kuru)

Karşı eyvan (orta eyvan) : Sadece gölge mevcut: 20.9 ° C, %29 (dry-kuru)

Saat 13: 00: Avlu gölgede: 22.2° C, % 20 (dry-kuru)

Avlu güneşte: 28.1° C, % 28 (dry-kuru)

Dış sıcaklık: 29.6 ° C

Sol eyvan (sadece gölge mevcut): 20.4° C, % 22 (dry-kuru)

Karşı eyvan (orta eyvan) : Sadece gölge mevcut: 20.7 ° C, %21 (dry-kuru)

Saat 14: 00: Avlu gölgede: 24.0° C, % 20 (dry-kuru)

Avlu güneşte: 30.9° C (dry-kuru)

Dış sıcaklık: 32.5 ° C

Sol eyvan (sadece gölge mevcut): 20.7° C, % 20 (dry-kuru)

Karşı eyvan (orta eyvan) : Sadece gölge mevcut: 20.8 ° C, %21 (dry-kuru)

Saat 15: 00: Avlu gölgede: 19.8° C, % 29 (dry-kuru)

Avlu güneşte: 24.4° C, % 26 (dry-kuru)

Dış sıcaklık: 29.8 ° C

Sol eyvan (sadece gölge mevcut): 21.9° C, % 23 (dry-kuru)

Karşı eyvan (orta eyvan) : Sadece gölge mevcut: 21.0 ° C, % 26 (dry-kuru)

Saat 16: 00: Avlu gölgede: 20.6° C, % 30 (dry-kuru)

Avlu güneşte: 25.6° C, % 27 (dry-kuru)

Dış sıcaklık: 27.8° C

Sol eyvan (sadece gölge mevcut): 21.0° C, % 30 (dry-kuru)

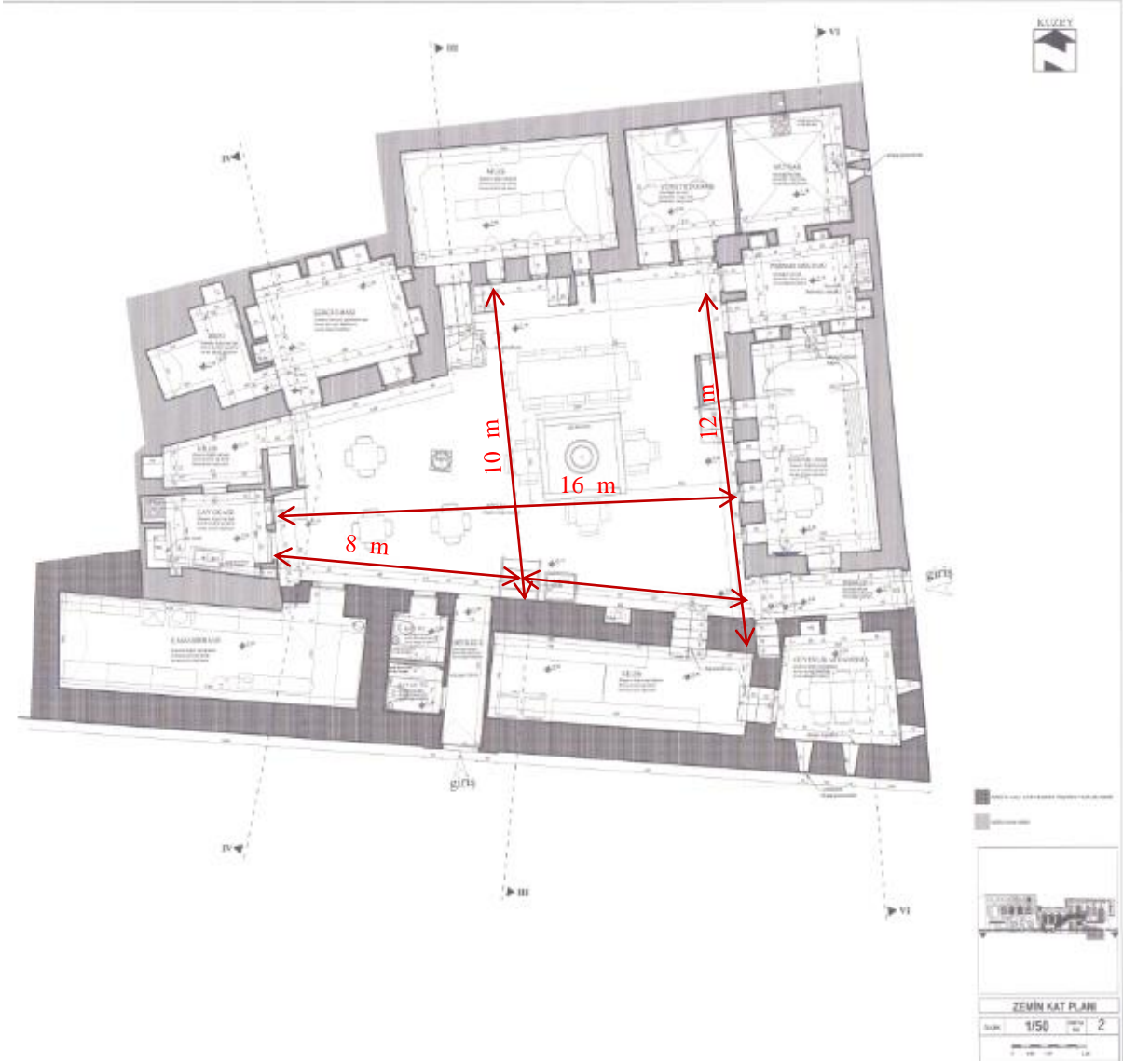
Karşı eyvan (orta eyvan) (Sadece gölge mevcut): 21.9 ° C, % 33 (dry-kuru)

Saat 17: 00: Avlu (sadece gölge) : 22.3° C, % 24 (dry-kuru)

Dış sıcaklık: 27.8° C

Sol eyvan (sadece gölge mevcut): 20.9° C, % 27 (dry-kuru)

Karşı eyvan (orta eyvan) (Sadece gölge mevcut): 19.9 ° C, % 28 (dry-kuru)

Şekil 84: Kilis Belediye Konukevi Zemin Kat Planı (Kilis Belediyesi)

Tablo 2: Geleneksel Kilis Evi (Belediye Konukevi)' nde açık ve yarı açık mekan oranları; avlu duvarı yüksekliği- bina yüksekliği ilişkisi

Açık alan (Avlu)	188 m ²	Avlu eni	12 m
Kapalı alan	336 m ²	Avlu boyu	16 m
Yarı açık alan	23 m ²	Bina yüksekliği	4.75 m
Toplam Alan	547 m ²	Avlu duvarı yüksekliği	4.50 m
Açık Alan+ Yarı açık alan	211 m ²	Avlu duvarı/ bina yüksekliği	1/1
Açık Alan+ Yarı açık alan %	38		

- İncelenen geleneksel Kilis evinde açık ve yarı açık mekan oranları tablodaki gibidir. (Tablo 2) Bu oranlara göre açık ve yarı açık mekan oranlarının fazla oluşu bu mekanlara önem verildiği göstermektedir. Avlunun tamamen binalar tarafından çevrenip (Şekil 84) kapalılık hissiyatı oluşturmasının yanı sıra korunması açık bir mekan olan avluda mikroklima etkisi oluşturmaktadır. Gölge gözleminde görüldüğü üzere avluda gün içerisinde oturulacak gölge alanlar bulunur. (Şekil 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82) Ayrıca avludaki havuz da ortama serinlik katmaktadır. Gün boyunca avludaki sıcaklık, dış sıcaklıktan daha düşük sıcaklıktadır. Kuzeye yönlendirilmiş olan eyvanın, yapılan gölge gözleminde hiçbir şekilde gün içerisinde güneş almadığı görülmektedir. Bu durum da yarı açık mekanların iklime uygun olarak tasarlandığını kanıtlar niteliktedir.

- **Gaziantep Geleneksel Evlerinde “Avlu” (Hayat)**

Gaziantep geleneksel evlerinin şekillenmesinde inanç, gelenek, kültür ve coğrafi şartlar, topografya, ekonomi gibi etmenlerle birlikte en önemli faktör bölgenin diğer illerinde olduğu gibi iklim ögesi olmuştur. Evlerin planlanmasına ev sahibinin ihtiyaçları da eklenerek şekillenmiştir. Geleneksel evler parselin durumundan en iyi şekilde faydalanma fikriyle olduğundan, konutların belli plan şekillerine göre ayırarak gruplaştırmak kolay değildir. Bunun dışında müslim ve gayrimüslim evlerinin planları arasında da ekonomik zenginlik dışında fark yoktur (Şekil 85) (Kanalıcı, 2012).

Şekil 85: Gaziantep geleneksel konut dokusu Türktepe Mahallesi (Kanalıcı, 2012).

Gaziantep evleri, etrafı komşu binalarla ve yüksek duvarlarla örülü avluya açılır. Hayat, mekanlar arası bağlantıların sağlandığı ortak alanlardan biridir. (Şekil 87) Zemin katta yer alan, mutfığa, kilere, ahıra vb. mekanlara girişler doğrudan avludan yapılır. Üst katlara ise, hayata açılan ve demir ferforjelerle süslenmiş taş merdivenlerle çıkılır. Tuvalet, avluda, bahçe seviyesinden yüksekte, dış kapıya yakın bir yerde bulunur. Avluda yapılar, tipolojiye göre çeşitli şekillerde yerleşmektedir. Hayatta, ortası fıskiye havuz (gane), çeşme ve kuyu gibi su elemanları yer alır. Ganeler genellikle yün, üzüm, kurutulacak sebze ve meyvelerin yıkanması gibi daha çok gündelik hayatta kullanılır (Şekil 86). Ganelerin ortasında fıskiye bulunur ve dikdörtgen, kare, sekizgen, elips gibi çeşitli formlardadır (Tatlıgil, 2005). Avluda yer alan su elemanları, bitkiler, bir mikro klima ortamı yaratarak odaların ve hayatın havalanmasını sağlar. Avluda, döşeme malzemesi olarak beyaz taş, kara taş (bazalt) ve pembe mermer kullanılır. Beyaz taşın su tutma özelliği bulunmakta olup, daha sonra avluda biriken suyun yavaş yavaş buharlaşması ile serinlik oluşur. Ayrıca karataş ve pembe mermerin bir arada kullanılması ile çeşitli şekillerde geometrik motifler oluşturulmaktadır (Şekil 88, 89) (Dik, 2006). Hayatlar, arsaya göre kare, dikdörtgen ve yamuk formlardadır (Tatlıgil, 2005).

Şekil 86: Gaziantep Avlusundan gane örneği, 2018. **Şekil 87:** Avlu, Gaziantep, 2018

Şekil 88: Gaziantep Geleneksel Evi'nde avlu (hayat) **Şekil 89:** Avlu döşemesi (Dik, 2006). (Yüce, 2010).

Planların Genel Özellikleri: İklim şartları plan organizasyonunu etkiler. Eyvanlı ve eyvansız olarak Gaziantep geleneksel evleri görülür. Eyvansız plan biçimlerinde, zemin katta yer alan odalar avluya, üstteki odalar ise merdivene ve balkon şeklindeki geçiş konsollarına açılır. Üst katlara genellikle avludaki taş merdivenle çıkılmasına karşın bazı evlerde, evin içinde bulunan ve avludaki merdivenden daha sade olan taş merdiven kullanılır. Evler, avlu üzerine açılan, bir ya da birden çok odalardan meydana gelir. Avluda bazen başka haneler ve servis mekanları da bulunur. Eyvansız plan tiplerinde, odalar bir sırada yer alır. Fakat odalar fazlaştıkça üç, dört odadan fazlası bir araya getirilmeyip, eve bir veya iki kanat eklenir. Bu kanatlar birbirine çoğunlukla eyvan ile birleştirilir. Bazen avlunun etrafına ayrı ayrı evlerin konumlanır. Eyvanlı plan tiplerinde ise odalar livana açılır ve eyvan evin çoğunlukla en gösterişli yeri olur (Dik, 2006).

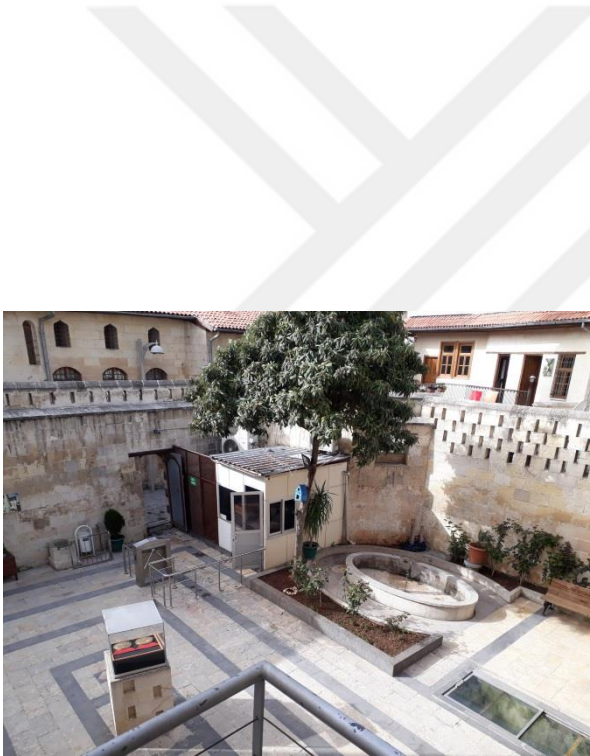
Plan şemaları yapıların arsaya konumlanmasına göre değişiklik gösterir (Tablo 3). Evlerin avlu etrafında konumlanmasına göre “lineer” ya da “L” plan şemalı yapılar meydana gelmiştir. Ayrıca nadiren “U” plan şemalı evler de mevcuttur. Bununla birlikte bu yapılarda plan şemasından bağımsız “mağara” veya “mahzenler” de vardır. Plan tiplerine bakıldığında, üst katlara avluda bulunan merdivenle çıkılan plan modeli çoğunluktadır. Daha geç dönemlerde ve konak tipi büyük yapılarda, avludaki merdiven, yapı içine konmuştur. Bazı evlerde ise hem avluda hem de yapı içinde merdiven görülmektedir (Dik, 2006).

Tablo 3: Yapıların parselde yerleşimi (Dik, 2006).

	Giriş Avludan	Giriş Yapıdan Geçilerek
Parselde Yerleşmiş tek yapı		
Parselde "L" biçiminde Yerleşmiş Yapı	 	
Parselde Yerleşmiş İki Yapı	 	

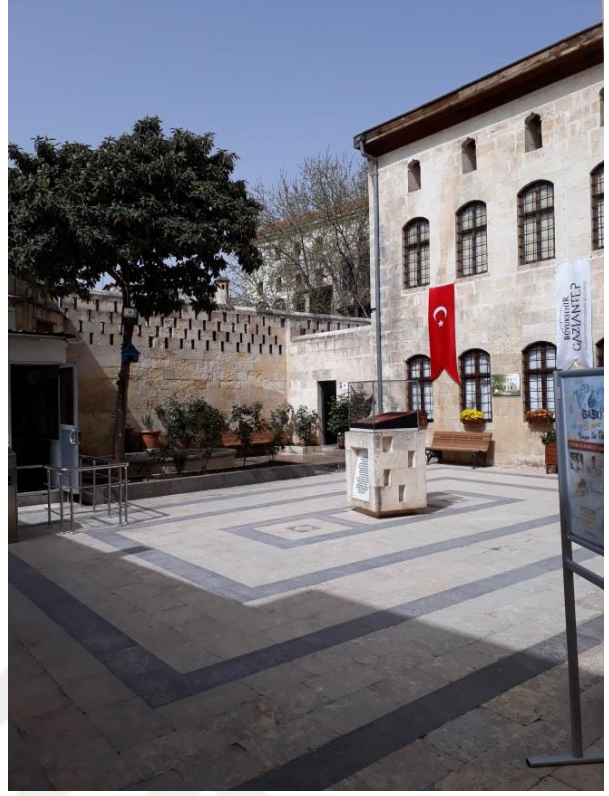
- Gaziantep Geleneksel Evi'nde (Atatürk Anı Müzesi) Yaşanan Gün İçinde Gölge Hareketleri Gözlemi:

Şekil 90: Saat 09: 00 'da avludaki farklı gölge durumları

Şekil 91: Saat 10: 00 ' da avludaki farklı gölge durumları

Şekil 92: Saat 11: 00' da avludaki farklı gölge durumları

Şekil 93: Saat 12: 00' da avludaki farklı gölge durumları

Şekil 94: Saat 13: 00' da avludaki farklı gölge durumları

Şekil 95: Saat 14: 00' da avludaki farklı gölge durumları

Şekil 96: Saat 15: 00' da avludaki farklı gölge durumları

Şekil 97: Saat 16: 00' da avludaki farklı gölge durumları

Şekil 98: Saat 17: 00' da avludaki farklı gölge durumları

- Geleneksel Antep Evi-Atatürk Anı Müzesi 23.03.2018 tarihinde 13: 00 -17: 00 saatleri arasında avluda termometreyle yapılan sıcaklık ve nem değerleri:

Saat 13: 00: Avlu gölgede: 28° C, % 26 (dry-kuru)

Avlu güneşte: 30 ° C, % 27 (dry-kuru)

Dış sıcaklık: 32.3° C

Saat 14:00: Avlu gölgede: 23.5° C, % 20 (dry-kuru)

Avlu güneşte: 28.7° C, % 21 (dry-kuru)

Dış sıcaklık: 30.6 ° C

Saat 15:00: Avlu gölgede: 25.7° C, % 20 (dry-kuru)

Avlu güneşte: 28.1° C, % 20 (dry-kuru)

Dış sıcaklık: 29.8 ° C

Saat 16:00: Avlu gölgede: 23.2° C, % 22 (dry-kuru)

Avlu güneşte: 29.1° C, % 22 (dry-kuru)

Dış sıcaklık: 30.3° C

Saat 17:00: Avlu gölgede: 25.1° C, % 23 (dry-kuru)

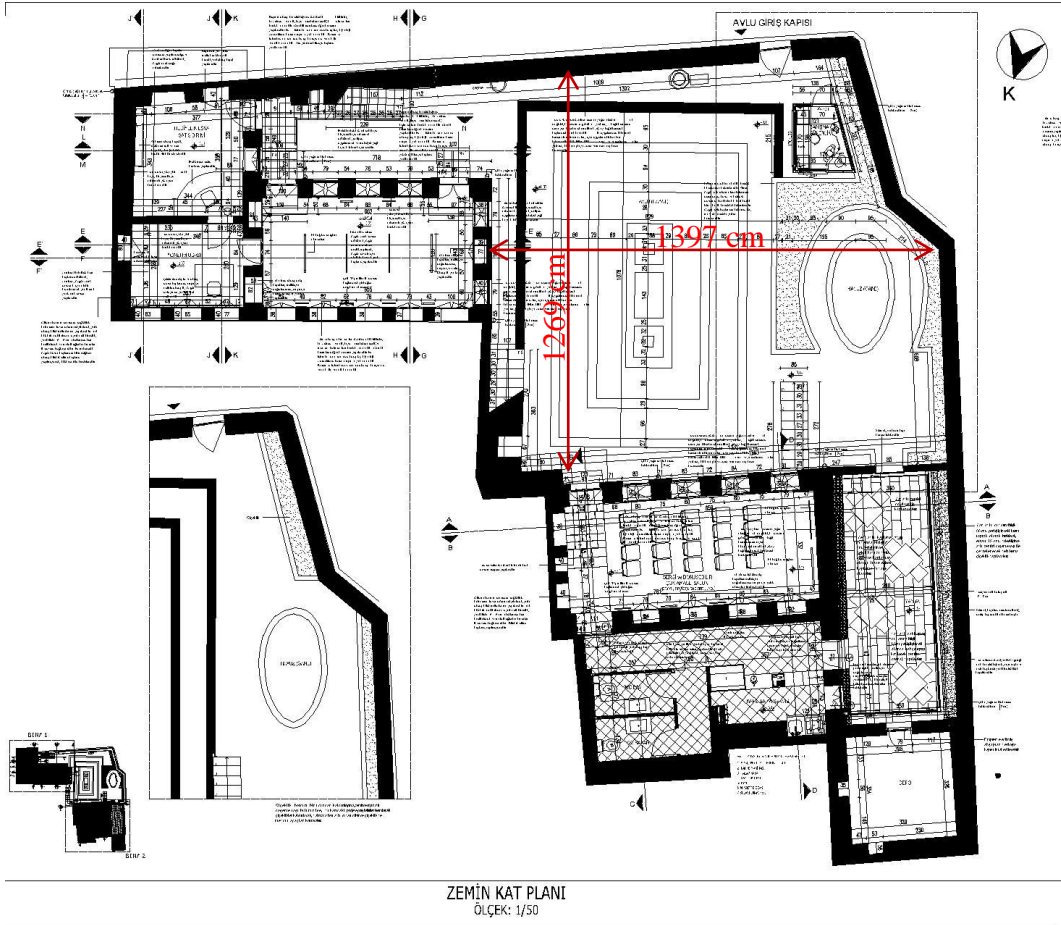
Avlu güneşte: 26.4° C, % 25 (dry-kuru)

Dış sıcaklık:28.9° C

Tablo 4: Geleneksel Gaziantep Evi (Atatürk Anı Müzesi)' nde açık ve yarı açık mekan oranları; avlu duvarı yüksekliği ve bina yüksekliği ilişkisi

Açık alan	251 m ²	Avlu eni	13 m
Kapalı alan	122 m ²	Avlu boyu	12 m
Toplam Alan	373 m ²	Bina yüksekliği	11.85 m
Açık Alan %	67	Avlu duvarı yüksekliği	4.46 m
		Avlu duvarı/ bina yüksekliği	1/2,6

Açık mekan alanı daha fazla yer kaplamaktadır. (Tablo 4) Bu durum da sıcak kuru iklimin etkili olduğu bölgede açık mekanlara önem verildiğini göstermektedir. Avlu duvarındaki delikli duvarlar ise rüzgar geçişini sağlayarak avluda mikroklima etkisine katkıda bulunur (Şekil 100). Avluda su öğelerinin bulunması da yine ortamda serinlik sağlayıp, sıcak yaz günlerinde ferah bir ortam sağlamaktadır (Şekil 100, 101). Gün içerisinde termometreyle yapılan sıcaklık ölçümlerinde avlunun dış sıcaklıktan daha düşük ısıda olduğu görülmüştür. Bu da avluda mikroklima ortamının olduğunu ispatlamaktadır. Gün içerisindeki gölge gözleminde değişik bölümler gölgede kalmaktadır (Şekil 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98).

Şekil 99: Geleneksel Gaziantep Evi (Atatürk Anı Müzesi) zemin kat planı (KUDEB, 2018)

Şekil 100: Gaziantep Atatürk Anı Müzesi'nin avlusundaki havuz ve delikli avlu duvarı, 2018

Şekil 101: Gaziantep Atatürk Anı Müzesi'nin avlusundaki çeşme ve kuyu öğeleri, 2018

Şekil 102: Metin Sözen Evi avlusu (ÇEKÜL Evi- Geleneksel Antep Evi), 2018

Şekil 103: Gaziantep Medusa Cam Müzesi Avlusu ve avludaki havuz, 2018

Şekil 104: Gaziantep Medusa Cam Müzesi Avlusu (Geleneksel Antep Evi), 2018

- **Adıyaman Geleneksel Evi'nde Yaşanan Gün İçinde Gölge Hareketleri Gözlemi: Değirmen Evi (Keleş Konağı) (Adıyaman Belediyesi Kültür Merkezi) Eski Adıyaman Evi**

Yapı şu anda üst katta dört oda ve alt katta kafe tazını oluşturmuş geniş bir salondan oluşan konaktır. Eskiden değirmen evi olarak kullanılmıştır. Yapı ev özelliklerini içinde barındıran ancak asal kullanımını değirmen ve evdir. Yapının geleneksel mimarisini korumak önemlidir. Bu nedenle ana mekânlar tüm özellikleri ile projede korunmuştur. Yalnız modern yaşamın ve yeni kullanımın gereklilikleri ikincil mekânlarda farklı fonksiyonel seçimler yapılmasına yol açmış belediyece yapının bulunduğu bölgede yapılan kale düzenleme projesinin bir parçası olarak kültürel amaçlı kullanılması planlanmıştır (Adıyaman Belediyesi, 2012).

Avlu yapının yeniden kullanımında ana - ortak mekândır. Düzenleme ve onarımlarla avlu mevcut hali ile kullanılmıştır. Yapının güneyindeki alanın çevre düzenlemesi yapılarak yakın

çevre halkının kullanımına açılması kale düzenleme projesi kapsamında sağlanan kamulaştırmaların bitmesiyle yan parsel ile bağlanarak yapı geniş bir bahçeye kavuşturulmuştur (Şekil 105, 106) (Adıyaman Belediyesi, 2012).

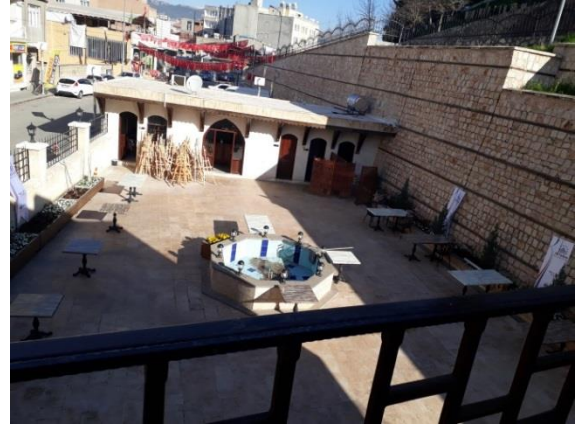
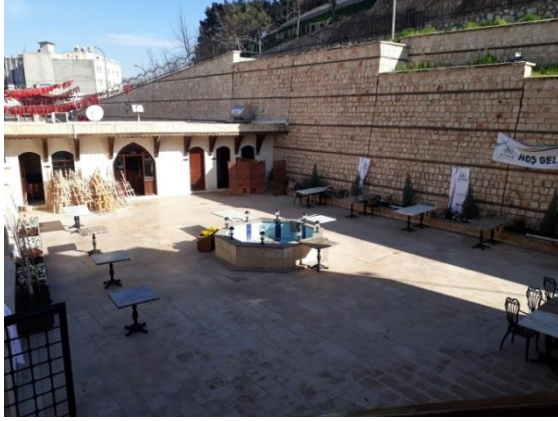

Şekil 105: Restorasyondan önceki hali (Adıyaman Belediyesi, 2007)

Şekil 106: Restorasyon Aşamasından görüntü (Adıyaman Belediyesi, 2007)

Araştırma kapsamında gözlem çalışması yapılmıştır.

Şekil 107: Saat 9: 00 'da avludaki farklı gölge durumları

Şekil 108: Saat 10: 00 'da avludaki farklı gölge durumları

Şekil 109: Saat 11: 00' da avludaki farklı gölge durumları

Şekil 110: Saat 12: 00' da avludaki farklı gölge durumları

Şekil 111: Saat 13: 00' da avlu

Şekil 112: Saat 14: 00'da avludaki farklı gölge durumları

Şekil 113: Saat 15: 00'da avludaki farklı gölge durumları

Şekil 114: Saat 16: 00'da avludaki farklı gölge durumları

Tablo 5: Geleneksel Adıyaman Evi (Keleş Konağı- Değirmen Evi)' nde açık ve yarı açık mekan oranları; avlu duvarı yüksekliği ve bina yüksekliği ilişkisi

Açık alan	490 (avlü m ²)	Ön Avlu eni; boyu	16 m; 22 m
Kapalı alan	130 (bina m ²)	Yan avlu eni; boyu	2 m ; 13 m
Toplam Alan	620 m ²	Arka avlu eni; boyu	7 m; 13 m
Açık Alan %	79	Bina yüksekliği	679 cm
		Ön Avlu duvarı yüksekliği	120 cm
		Yan Avlu duvarı yüksekliği	500 cm
		Avlu duvarı/ bina yüksekliği	1/1,2

Sıcak kuru iklimin egemen olduğu bölgenin Adıyaman ilindeki geleneksel evinde görüldüğü üzere açık mekan alanının kapalı mekan alanına oranı oldukça yüksektir (Tablo 5). Yazın kavurucu sıcaklarında insanlar açık mekan olarak avluda daha fazla zaman geçirmektedir. Gün içerisinde yapılan gölge gözlemine göre avlunun her zaman bir bölümü gölge ortamı sağlayarak gün içerisinde oturup dinlenecek mekanlar oluşturmaktadır. (Şekil 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114)

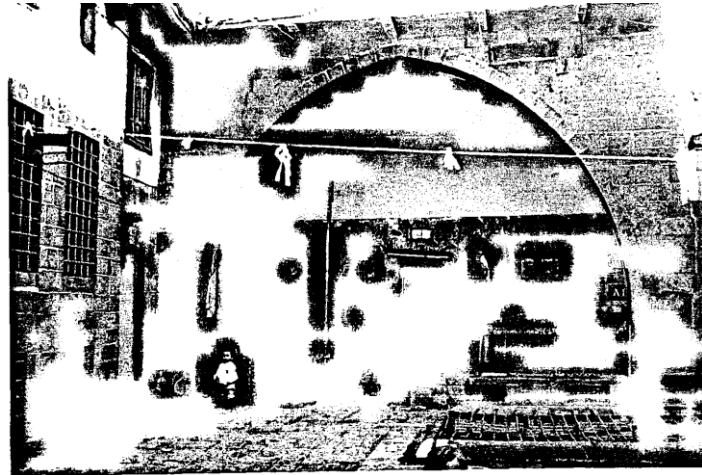
3.4.2. Eyvan

Eyvan; Güneydoğu Anadolu Bölgesi geleneksel evlerinde üç tarafı kapalı olup sadece avluya bakan cepheleri açık olan yarı açık mekanlardır. Yan ya da arka duvarındaki bir kapıdan bitişik bir odaya geçilebilir. Açık olan kısmından ise avluya geçilir. Eyvan da avlu gibi sıcak iklime özgüdür ve Ortadoğu kaynaklıdır (Kuban, 1975). Bu sebeple eyvan, Türkistan'dan Mısır'a kadar geniş bir alandaki geleneksel evlerde görülür. Bu gelenek Afganistan ve İran'da devam etmektedir. Bu evlerin eyvanları Orta Doğu'daki birçok eyvanın türevlerini de içerir (Akın, 1985). Bu yazlık yaşama mekanı, bölgenin iklimsel ve kültürel verilerinin bir neticesidir (Yıldız, 2011). Yazlık bölümde serin yaşama alanları olarak kullanılır. Ayrıca eyvanlar mekanlar arası geçiş hacimleri olarak da işlevlendirilir (Erdemir, 2014).

- **Diyarbakır Geleneksel Evlerinde “Eyvan”**

Diyarbakır'da eyvanlı ev geleneği görülür. Eyvan birimi, zemin veya birinci katta olabilir. Evin en büyük ve gösterişli eyvanı, serin olduğundan avlunun güneyindedir ve kuzeye bakar (Yıldız, 2011). Eyvanlar kuzeyden gelen serin hakim rüzgarlara açık bırakılmıştır. Yaz odaları da eyvanlara yönlendirilerek serin hava sağlanmıştır. Yaz mevsiminde en çok kullanılan üç tarafı kapalı, tavanı örtülü ayrıca bir tarafı avluya açılır.

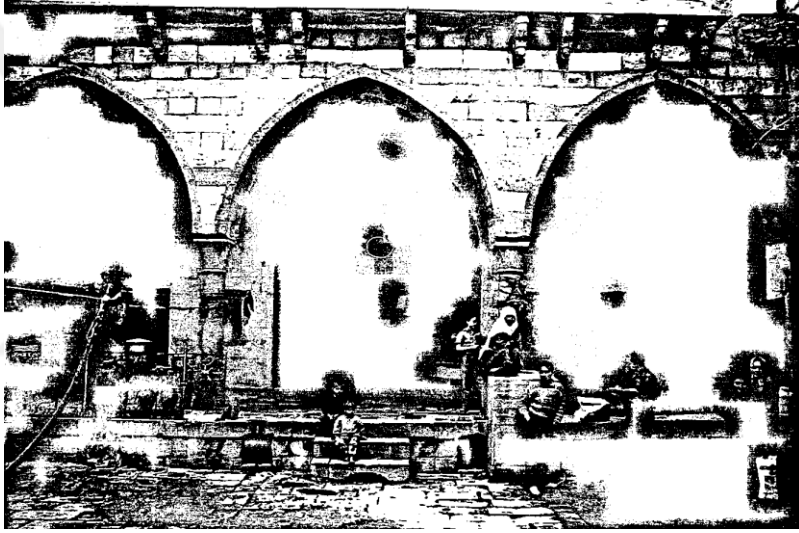
Eyvanlar genellikle kuzeye yönlendirildiği için yazın hiç güneş almazlar. Ayrıca birçoğunda havuz bulunduğu için ortam serinliği sağlanmıştır. Çocukların güvenliği için buradaki havuz derin değildir. Döşeme ve iç duvarlar; kesme, dişi bazalt taşındandır. Eyvan evlerin zenginliğini üstünde toplar. Genelde bir ile dört arasında değişen kırık kemerlerden oluşur. (Şekil 115, 116, 117, 118) (Sis, 1993). Kuzeye dönük bir yaz odası görünümündeki bu açıklıkların zemini, Diyarbakır'da dişi taştır. Yazın sulanır ve yavaş yavaş deliklere dolan sular buharlaşırken serinletir (Sözen, 2006).

Şekil 115: Tek kemerli Eyvan (Sis, 1993).

Şekil 116: Çift Kemerli Eyvan (Sis, 1993).

Şekil 117: Üç Kemerli Eyvan (Sis, 1993).

Şekil 118: Geleneksel Diyarbakır evlerinden eyvan örneği (Dalkılıç ve Bekleyen, 2011).

Eyvanlar zeminden birkaç basamak yukarıda ya da birinci katta yer alabilir. Zemin katta bulunan eyvanların döşemelerinde veya hemen önünde havuz yer alabilir. Eyvan havuzları ince uzun dikdörtgen şeklindedir. Avludaki havuzlar ise kare, dikdörtgen, sekizgen, elips, yuvarlak ve dilimli daire formundadır (Şekil 119). Birçoğunun ortasında fıskiye vardır (Yıldız, 2011).

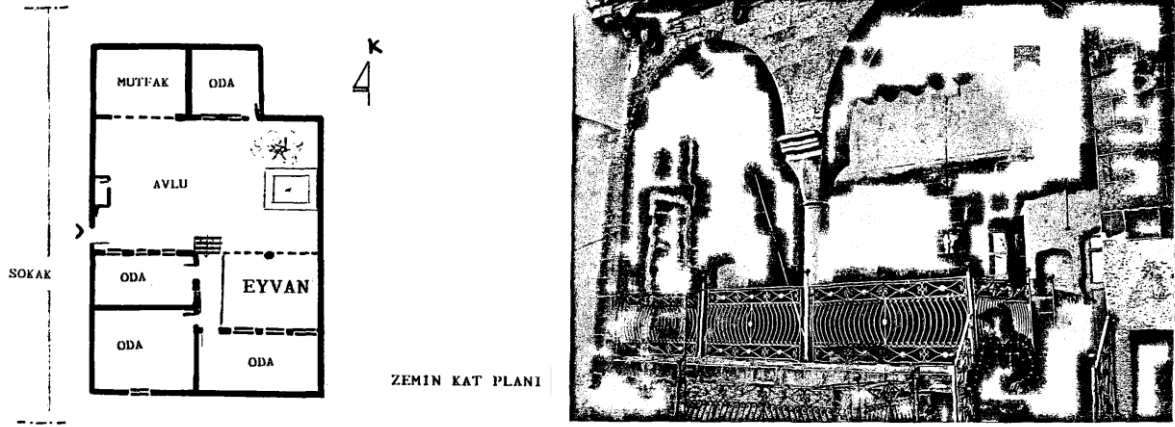
Şekil 119: Geleneksel Diyarbakır evlerinde havuz örnekleri (Yıldız, 2011)

Birinci kattaki eyvanlara bina içinden veya avludan merdivenle erişilebilir. Eyvan, özellikle sabah ve akşam sık kullanılan mekandır. Yaz mevsimi sıcak geçen Diyarbakır'da insanlar, avluya ve kuzeye bakan bu birimi çok amaçlı (oturma, yemek yeme gibi) olarak kullanırdı (Yıldız, 2011) (Şekil 120).

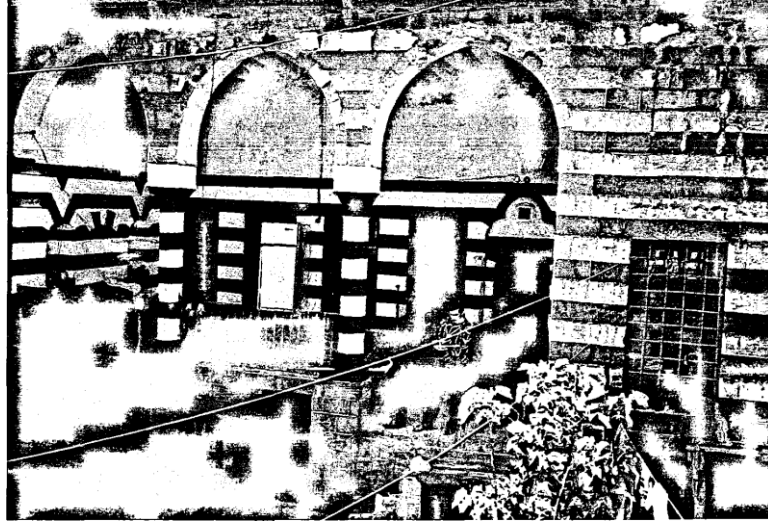

Şekil 120: Geleneksel Diyarbakır evlerinden eyvan iç düzeni örneği (Yıldız, 2011)

Eyvana bakan oda pencerelerinin altına veya üstünden bir iki sıra üstüne kadar taş yüzeyi açık bırakılmış ve onun üstündeki diğer yüzeyler de kireç badana yapılmıştır. Bunun sebebi yazlık odalardaki güneş etkisini azaltmaktır. Eyvana bakan yazlık bölümlerin pencereleri de daha büyüktür (Sis, 1993).

Şekil 121: Geleneksel Diyarbakır evlerinden eyvan örneği-Abdaldede Mah. Behram Paşa sok. 16 No'lu ev (Sis, 1993).

Şekil 122: Geleneksel Diyarbakır evlerinden eyvan örneği-Özdemir Mah. Bıyıklı Mehmet Paşa sok. 156 No' lu ev (Sis, 1993).

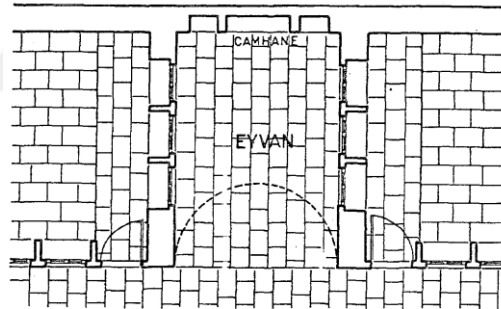
- **Şanlıurfa Geleneksel Evlerinde “Eyvan”**

Şanlıurfa'da geleneksel konutları genellikle iç avlulu ve iki eyvanlıdır. Şanlıurfa'da eyvanın bir veya iki yanında birer odanın yer alır. Farklı katlarda yer alan yarı açık eyvanlar bulunur. Şanlıurfa geleneksel konutları genelde iki eyvanlıdır. Ancak bazı örneklerde eyvansız veya tek eyvanlı konutlara da rastlanılabilir. Sıcak kuru iklimden dolayı güneş etkisine yönelik eyvan gibi yarı açık mekanlar, ayrıca yazın ve kışına özel mekanlar, yazlık ve kışlık olarak avlunun etrafında kullanılmıştır (Şekil 125, 129, 130, 131, 132, 133) (Parvaresh, 2013).

Eyvan, Şanlıurfa eski evlerinde temel öğelerden biridir. Derinlemesine dikdörtgen planlı üç yanı kapalı, avluya bakan yüzeyi açık, ön kısmı kemerle sınırlandırılmış üstü genellikle tonozla örtülü konut birimidir (Şekil 123, 124). Bazı yapılar da tonoz örtü ışında ahşap kirişlerden oluşan toprak damlı eyvanları da görmek mümkündür. Kuzey yönüne bakan eyvanlarının bazılarının ortasında su ögesi bulunur (Ekim, 2012). Eyvan giriş katında işlek mekandır. Eyvanda girişin karşısında bulunan duvarda dolap nişleri gibi ama kapaksız nişler vardır. Ortadaki büyük yan taraftakiler daha küçük olmak üzere çoğunlukla sayısı üçtür (Şekil 126, 128). Yan taraftaki küçük nişlerin birisinin ya da bazen ikisinin üst kısmı dama kadar bir bacayla açılır (Şekil 127). (Şenocak, 1990).

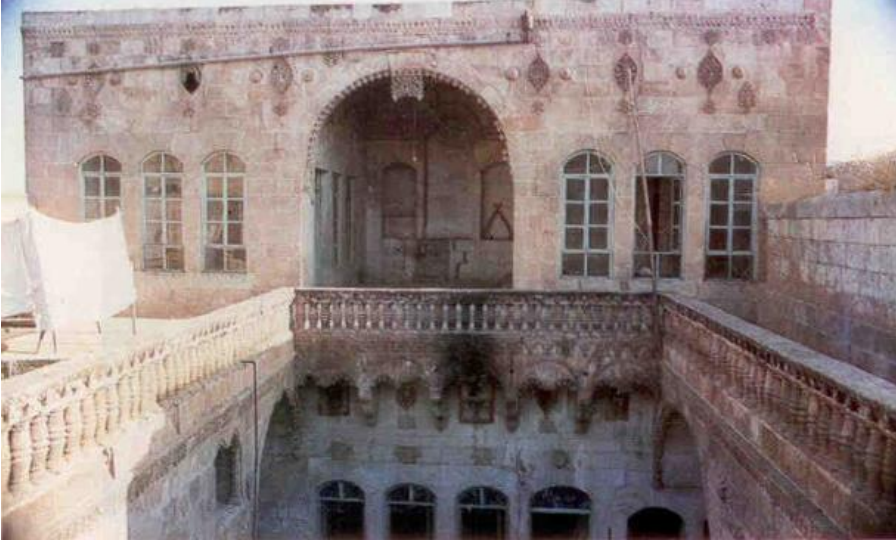
Şanlıurfa evinde eyvanlarda bulunan küçük havuzlar Diyarbakır evlerindekiinden daha büyüktür ve avlularda bulunan havuz bir veya birkaç tane de olabilmektedir. Mardin evlerindeki eyvan ise düzenleme olarak Şanlıurfa'daki eyvan tanımına uymaktadır. Buradaki eyvan, uzun ekseni evin cephesine dik, tek açıklıklı ve tonoz örtülüdür. Ancak, Mardin'deki eyvanlar, topografyadan dolayı, teraslar şeklinde birbiri üzerinden dışa açılır. Bu durum onları dışa tamamen kapalı, avluya yönelik olan, Şanlıurfa ve Diyarbakır'daki eyvanlardan ayırmaktadır (Akkoyunlu, 1989).

Şekil 123: Geleneksel Şanlıurfa evlerinden eyvan örneği (Akkoyunlu, 1988).

Şekil 124: Geleneksel Şanlıurfa evlerinden güney eyvan örneği (Akkoyunlu, 1988).

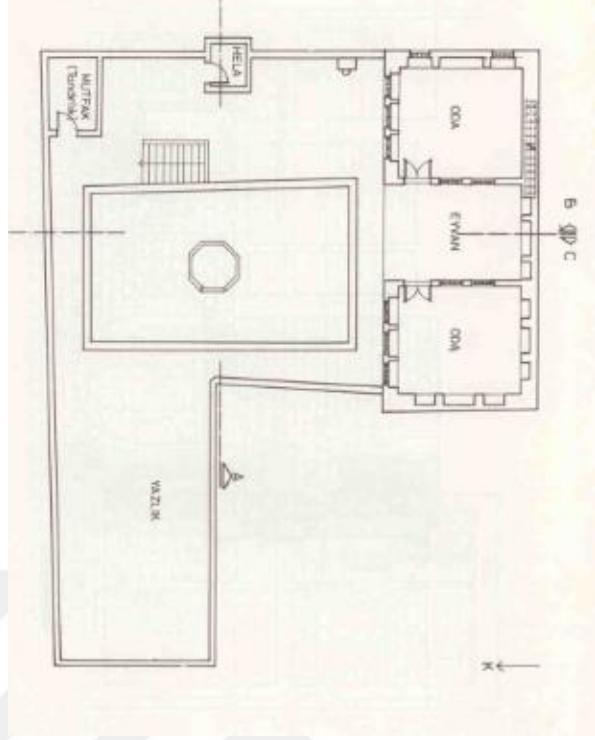
Şekil 125: Geleneksel Şanlıurfa evlerinden kuzeye yönlenmiş eyvan örneği (Melekler Evi) (Akkoyunlu, 1988).

Şekil 126: Havalandırma Nişi (Eyvanın Arka Yüzeyi) (Karaçizmeli, 2011)

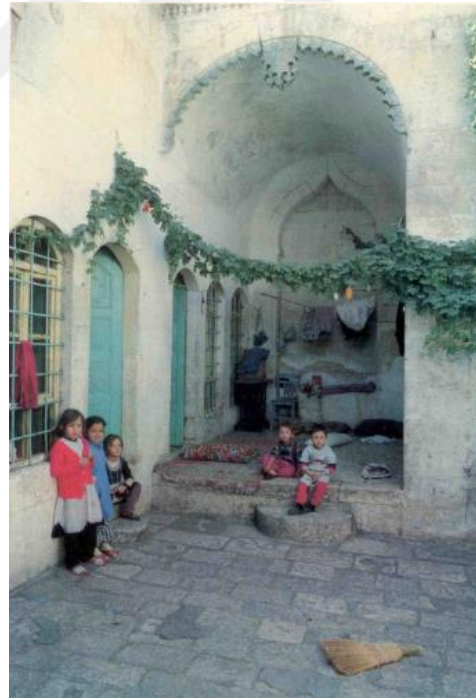
Şekil 127: Eyvan Havalandırma bacaları (Akkoyunlu, 1988)

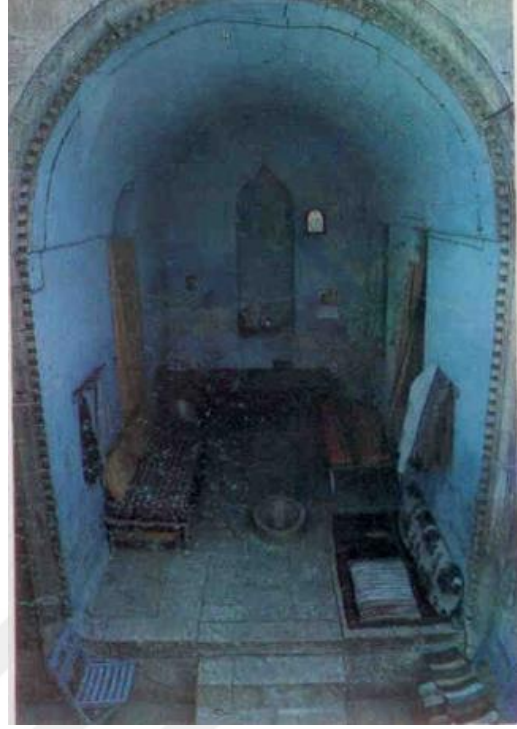
Şekil 128: Eyvandaki nişler Melekler Evi 1. Kat Planı (sağda), Şanlıurfa (Akkoyunlu, 1988).

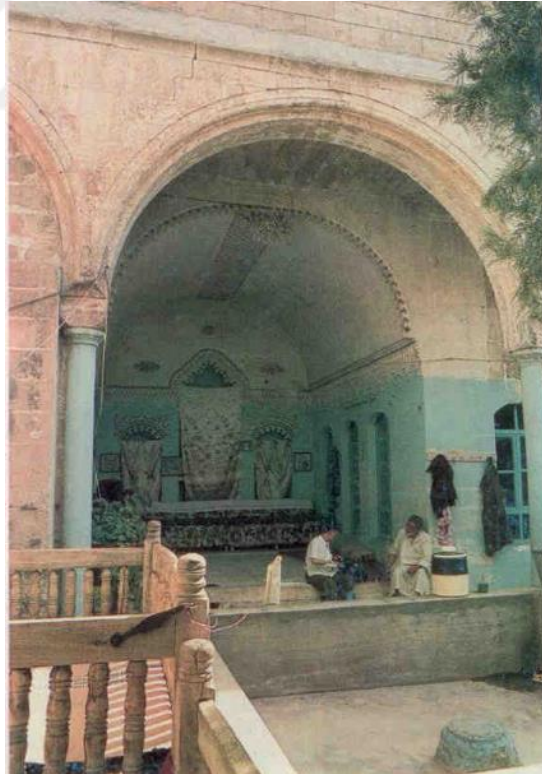
Şekil 129: Şurkav Kültür Evi Eyvanı
(Karaçizmeli, 2011)

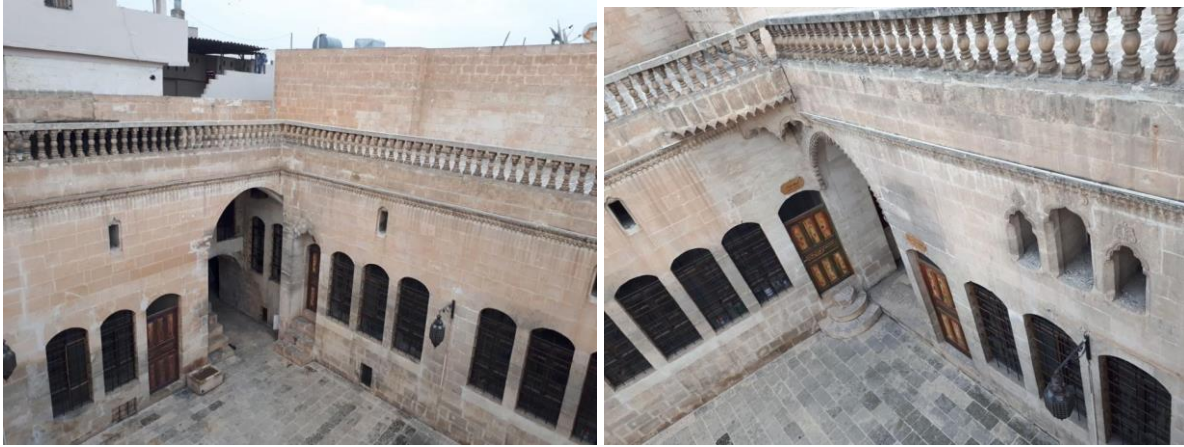
Şekil 130: Geleneksel Şanlıurfa evlerinden eyvan
örneği (Akkoyunlu, 1988).

Şekil 131: Şanlıurfa evlerinden eyvan örnekleri (Alan Sok. No:20, Orta Sok No:16)
(Akkoyunlu, 1988).

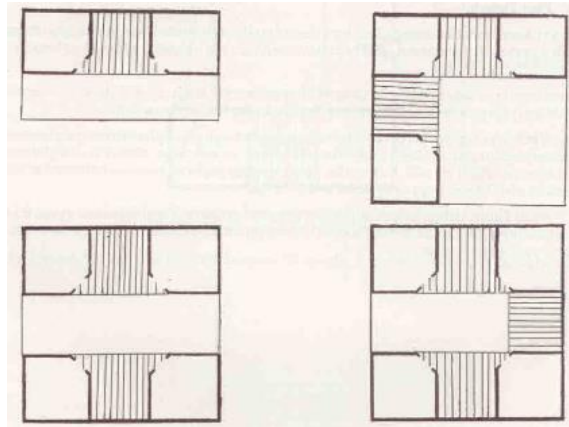
Şekil 132: Geleneksel Şanlıurfa evlerinden yazlık kullanım için yapılan kuzey eyvan örneği
(Akkoyunlu, 1988).

Şekil 133: Geleneksel Şanlıurfa evlerinden (Narlı Ev) eyvan örneği, 2018

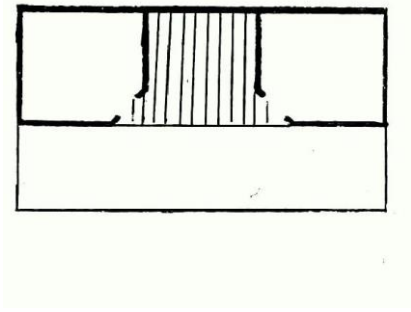
Şanlıurfa Evlerinin Plan Tipolojisi:

Plan şekillenmesinde en önemli etmen iklimdir. İlkel şema oda-eyvan-oda ve önlerinde avluya açılan geçiş yeri özelliğindeki gezenektir. Gelişmiş plan tipleri farklı organizasyonlarla aynı boyutlarla meydana gelir. (Şekil 134) Plan tiplerinde bu durum temeldir. Üst katlarda da aynı şey geçerlidir. Bu kat servis mekanı haricindedir ve ihtiyaca göre şekillenmiştir. Tek eyvanın bulunduğu evler kuzey yönünde, birden çok eyvanın bulunduğu evlerde ise kuzey-güney yönlü eyvanların planlanmasıyla mevsimlik kullanım görülmektedir (Akkoyunlu, 1988).

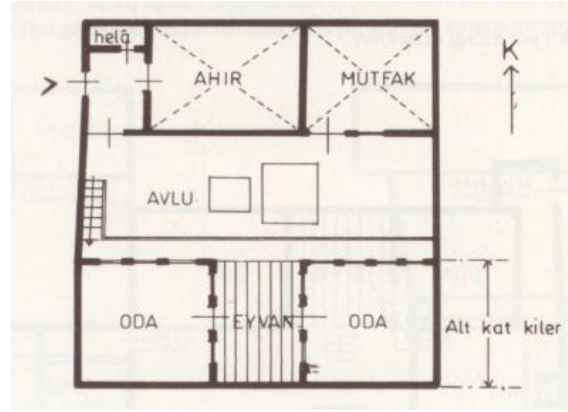

Şekil 134: Geleneksel Şanlıurfa evlerinin plan gelişimi (Akkoyunlu, 1988)

A) Tek Eyvanlı Tip: Şanlıurfa geleneksel evlerinde görülen en yaygın plan tipidir. Planda tek bir eyvan bulunur, eyvanın her iki yanında başodalar vardır. Oda-eyvan-oda grubunu destekleyen servis mekanları, bu grubunun altında, karşısında ya da yanında bulunur (Karaçizmeli, 2011) (Şekil 135, 136).

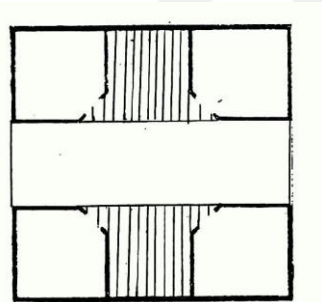

Şekil 135: Tek Eyvanlı Ev Şeması (Karaçizmeli, 2011)

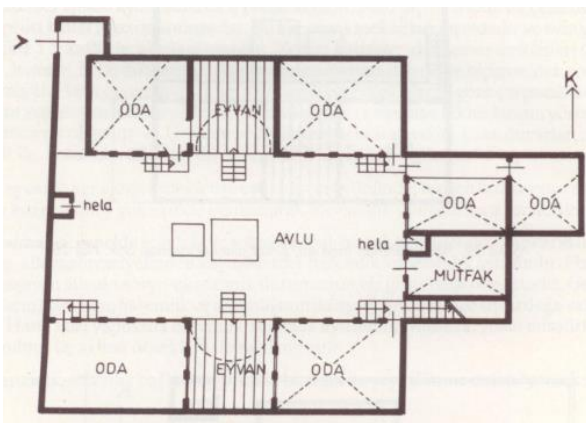

Şekil 136: Tek Eyvanlı Ev (Akkoyunlu, 1988)

B) İki Eyvanlı Tip: Yapıda iki adet eyvan vardır ve bu eyvanlar 3 farklı tip oluşturur. (Şekil 137, 138, 140, 141) Eyvanların karşılıklı bulunduğu örnekler; Şanlıurfa evlerinde en yaygın olanıdır. Eyvanlar genellikle kuzey-güney yönlerindedir, bu yönleştte poyraz rüzgârlarını alan kuzey eyvanı yazın daha serindir ve yaz aylarında kullanılır. Güney eyvanı ise daha çok kış kışın kullanılır. Eyvanların birbirine dik yönlerde bulunduğu örnekler (Şekil 139); Servis mekânları eyvanların altında veya avlunun eyvan bulunmayan cephesindedir (Karaçizmeli, 2011).

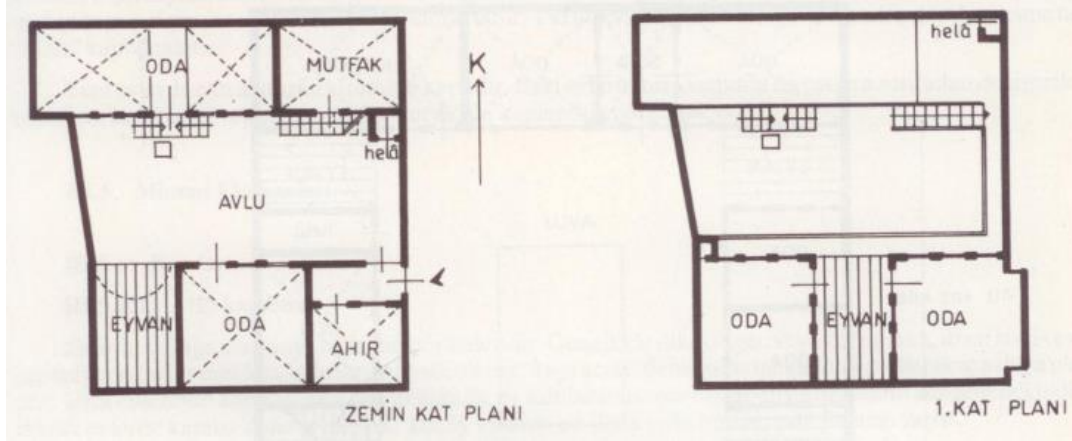

Şekil 137: Eyvanın İki Adet Olduğu Ve Karşılıklı Planlandığı Plan Şeması (Karaçizmeli, 2011)

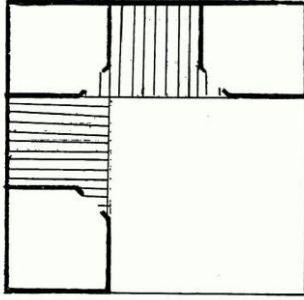

Şekil 138: Eyvanın İki Adet Olduğu Ve Karşılıklı Planlandığı ev örneği (Akkoyunlu, 1988)

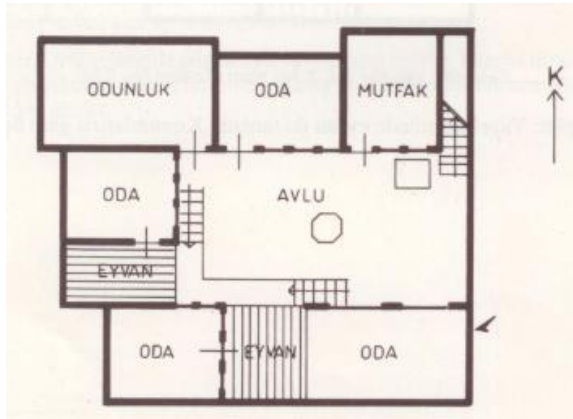
Eyvanların aynı yönde fakat bir eyvanın giriş kotunda, ikinci eyvanın ise üst katta ve aynı kat içinde yan yana cephelerde olduğu örnekler de bulunur (Şekil 139) (Karaçizmeli, 2011).

Şekil 139: Eyvanların Aynı Cephede ve Farklı Katlarda Planlanan İki Eyvanlı Ev Tipi (Akkoyunlu, 1988).

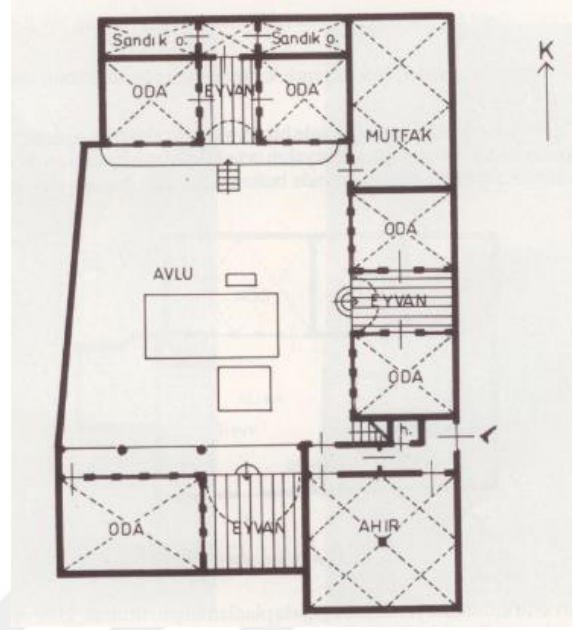
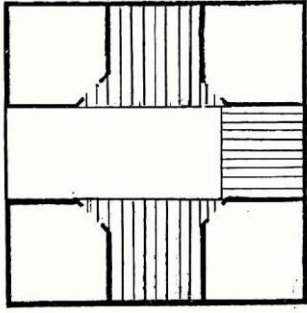

Şekil 140: Eyvanları Yan Yana Planlanan İki Eyvanlı Ev Tipi (Karaçizmeli, 2011).

Şekil 141: Eyvanların Birbirine Dik Cephelerde Yer Aldığı İki Eyvanlı Ev Tipi (Akkoyunlu, 1988).

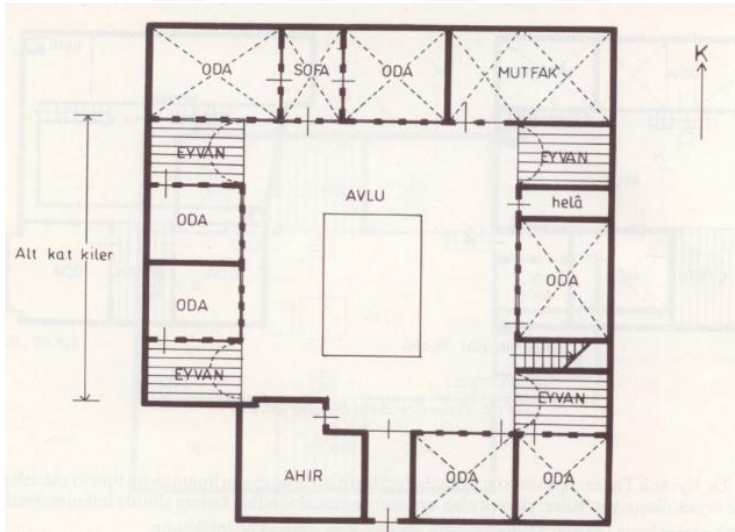
C) Üç Eyvanlı Tip: Eyvanlar üç farklı cephede ve üç ayrı kottadır. Evin zerzembe (kiler) bölümü yüksek olan eyvanın altındadır. Develik ve mutfak zemin kattadır (Şekil 142, 143) (Karaçizmeli, 2011).

Şekil 142: Üç Eyvanlı Ev Şeması (Karaçizmeli, 2011). Şekil 143: Üç Eyvanlı Ev Planı

Örneği (Akkoyunlu, 1988).

D) Dört Eyvanlı Tip: Karşılıklı cephelerde ikişer adet eyvan vardır. Evler istisna olarak doğu-batı yönündedir (Şekil 144) (Akkoyunlu, 1988).

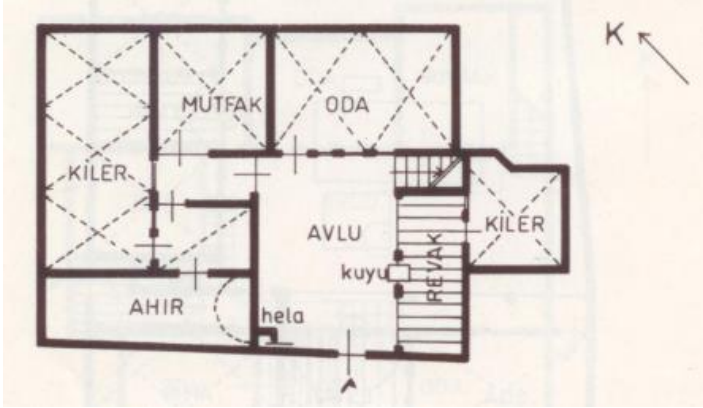

Şekil 144: Dört Eyvanlı Ev Planı Örneği (Mehmet Demirkol Evi Zemin Kat Planı) (Akkoyunlu, 1988).

E) Eyvansız Tip: Bu plan tipinde sadece Ali Kılıç Evi günümüze kadar gelmiştir. Yapıda revak vardır ve kuyu avluda değil revak ayakları arasında bulunur (Şekil 145). (Akkoyunlu,

1988). Bu evde Diyarbakır Geleneksel Mimarisi'nin etkileri görülür. Kiler önündeki revak bu düşünceyi desteklemektedir (Karaçizmeli, 2011).

Şekil 145: Eyvansız Ev Planı Örneği (Ali Kılıç Evi Zemin Kat Planı) (Akkoyunlu, 1988).

- **Mardin Geleneksel Evlerinde “Eyvan”**

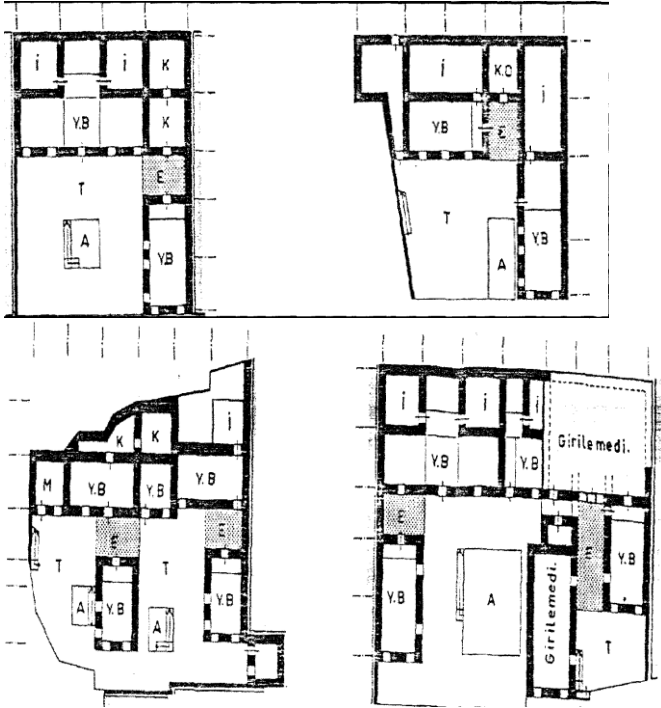
Evler, kapalı ve yarı açık mekânları kare ya da kareye yakın bir modül veya tekrarından meydana gelir. Yapılar güneşe yönlendiğinden cephelerde bu yön önem kazanmıştır. Planlamayı yönlendiren yaşama birimi, eyvan ve revak gibi ana mekânlar, genellikle güney cephesinde toplanmıştır. Eyvan, geleneksel Mardin evinde kullanımının değişik özellikleri açısından tasarımda önemli yeri olan orijinal bir mekândır. Aile hayatının merkezidir. Ev tasarımıdaki yerini iki önemli özelliği belirler. İlk olarak, yazları sıcak ve kurak geçen bölgenin geleneksel evlerinde serin, gölgelik bir yaşama mekânı olarak düzenlenmesidir ayrıca yaşama birimi olan iki oda arasında geçişi sağlayan ve bu mekân aracılığıyla avlu veya terasla bağlantıyı kuran bir ara elemandır Mardin evlerindeki eyvanlar, iki kapalı mekân arasında bir yarı açık mekân ilkesine uygun olarak yer almıştır. Bir geçiş mekânıdır. Her iki yanında oda veya odalar yer almaktadır. Eyvan ebatları, önlerinde buldukları yaşama birimlerine bağlıdır. Üst kattaki eyvanların önünde teras bulunur. İnce uzun dikdörtgen şeklindeki eyvanların terasa bakan kısa kenarında süslemeli kemerli bir açıklık vardır. Bu açıklık genellikle tek kemerle geçilmiştir. Büyük ve zengin evlerde, tavanlar ve duvarlar bol süslemeli yapılmıştır. Genellikle eyvanların arkasındaki duvar kalın tutulup, içinde 70-80 cm genişliğinde, yerden yaklaşık 1,30-2,00 m yüksekliğinden başlayan, dama çıkan bir merdiven vardır. Bazı evlerde görülen eyvanın arka tarafında yer alan pencere veya tepe penceresi havalandırmayı sağlamaktadır (Kaya, 2012).

Şekil 146: Eyvan cephesi örneği, Mardin (Kaya, 2012).

Eyvanlar genellikle güneye yönlendirilmiş olup topografya ve soğuk kış günlerinden korunmak sebebiyle kuzey açıklıklar nadir olarak yer alır. Yazın sıcak günlerinde gölgeli kışın soğuk günlerinde güneşli bir mekandır (Şekil 146). Her türlü rüzgârı alır (Erdoğan, 1996).

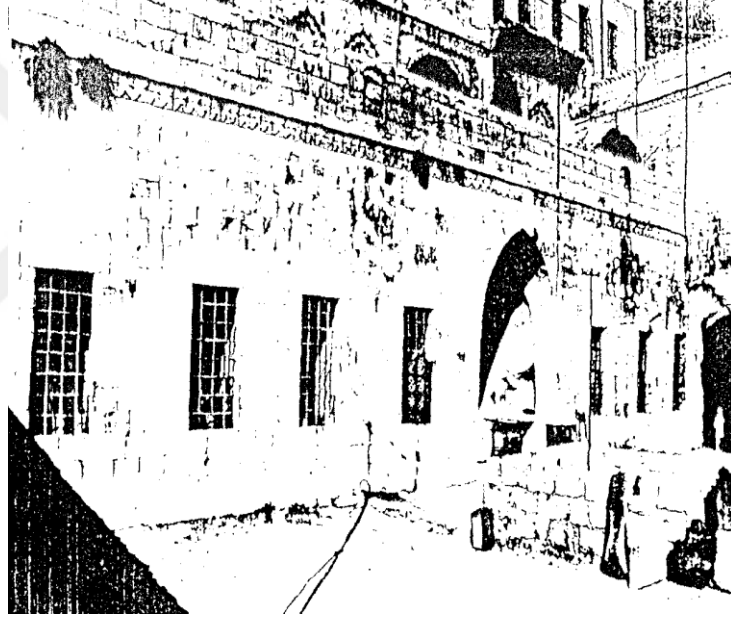
Kapalı mekânlar arasında eyvan olması Anadolu Türk Evi'nde de görülmektedir. Dış sofalı eyvanlı plan tipi buna uymaktadır. İç sofalı eyvanlı, orta sofalı eyvanlı, tiplerinde de iki kapalı mekan arasında bir açık mekan kuralına uyan bir davranış olsa da buradaki eyvanlar dışarı yerine iç mekana açılmaktadır. Eyvanda oturulup dinlenilir (Eldem, 1954). Mardin Geleneksel Evleri kare, dikdörtgen, ters L, ters U ve karmaşık biçimler, eyvanlı, eyvansız, köşklü, revaklı olarak sınıflandırılmıştır (Şekil 147) (Akı, 2004).

Şekil 147: Mardin Evleri Plan Örnekleri (Alioğlu, 1989).

Eyvanlar geleneksel evlerin giriş ve diğer katlarda doğu ve batı güneşine karşı gölgelik oluşturacak şekilde yönlendirilip kullanılır. Su ögesiyle beraber kullanılan eyvan, açık olan cephesinin karşı tarafındaki sağır duvarda selsalı, selsaldan akan suyu kanal ile dışardaki bahçenin havuzuna götürür (Akı, 2004). Eyvanlarda bulunan su öğeleri de mekana serinlik katmaktadır.

Eyvanın dağılım işlevinin yanı sıra gölgelik bir dinlenme yeri ve serinleme mekanı olarak düşünülmesi eyvanların oluşumunda iklimin etkisi olduğu göstermektedir (Şekil 148). Güneye bakan eyvanlarda sabah güneşine, doğuya bakan eyvanlarda akşam güneşine karşı yarı açık mekanlar oluşturulmuştur. Uzun yazlarda güneşin her saatine karşı önlem alınmaya çalışılmıştır. Sabah güneşine kapalı, akşam güneşinin etkisindeki batı cephesinde eyvanın bir dağılım veya giriş mekanı dışında yapımına pek rastlanılmamaktadır (Akı, 2004).

Şekil 148: Geleneksel Mardin Evi (Alioğlu, 1989).

- **Kilis Geleneksel Evlerinde “Eyvan” (Livan)**

Türk evi plan tipinde sofanın ve odaların oynadığı rol, Kilis geleneksel konutunda yerini avlu ve eyvana bırakır. Aynı çevresel etmenlere sahip kullanıcıların benzer çözümler üretmesi ve giderek benzer yaşam koşullarının paylaşılması, kültürler arasında da bir etkileşim beraberinde getirir. Yörenin iklimi ve yapı malzemesi, konutların eyvanlı ve avlulu olarak planlanmasını gerektirmiştir (Subaşı, 1991). Eyvanlı konutlar; Güneydoğu Anadolu’da özellikle kent konutlarının çoğunu oluşturmaktadır (Akın, 1985). Yerel dilde livan olarak da isimlendirilir. Eyvanlar iklim şartlarının ortaya çıkardığı bir yapı elemanı olarak üç duvarı ve üstü kapalı, avluya bakan ön yüzü açık olup yaz aylarında kullanıldığı için kuzeye cephelidir.

Eyvanlar bu sebeple yazın kullanılan “Poyraz Evi” nin giriş kısmında yer almaktadır. Eyvanlar sıcak yaz günlerinde oturulan avluya göre yüksekte yapılmış gölge alanları meydana getirir. Yaz günlerinde gölge alanlar sunduğu için günlük işlerin yapıldığı, gece ise tüm ailenin bir arada yarı açık mekanda oturduğu alanları oluşturur. Ayrıca yaz aylarında insanların yattıkları alanlardır (İncili, Akdemir, 2016).

Şekil 149: Kilis Geleneksel Evi (ÇATOM Evi) Eyvanın (Livan)’ dan Görünüm, 2018

Kilis Geleneksel Evi’ndeki eyvanlar incelendiğinde havalandırma nişleri bulunmaktadır. Sıcak yaz günlerinde yarı açık mekanda serinlik sağlamak amacıyla yapıldığı görülmektedir (Şekil 150). Rüzgar havalandırma bacalarından geçip eyvanda hava sirkülasyonu sağlamaktadır (Şekil 151).

Şekil 150: Kilis Belediye Konuk Evi'nin orta eyvanı ve eyvandaki havalandırma nişleri, 2018

Şekil 151: Kilis Belediye Konukevi'nin orta eyvanındaki havalandırma bacası, 2018

- **Gaziantep Geleneksel Evlerinde “Eyvan” (Livan)**

Eyvan, Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki yapılarda bulunan ve sofanın, iklim şartlarına göre değişerek kullanılan biçimidir. Eyvan, her evde görülmemekle birlikte, evin ana mekanlarından biri olup, dikdörtgen formdadır. Eyvanın, avluya bakan, geniş açıklıklı olan kemerli bir girişi ve her iki yanında bu eyvana açılan odalar vardır (Şekil 152, 153). Bazı evlerde, eyvanın arkasında da, bir oda yer vardır. Eyvana açılan odaların, kapı ve pencereleri kemerlidir ve kapı kanatlarında ahşap işçiliğine rastlanmaktadır. Tavan yapıları genellikle kubbe tavan ya da tekne tavan şeklindedir. Taban döşemesinde ise, farklı renklerdeki taşlar kullanılarak geometrik desenler oluşturulur (Dik, 2006).

Şekil 152: Açık eyvan (Dik, 2006)

Zemin katta yer alan eyvan, avlu kotundan yüksekte planlanmıştır ve bu mekana profilli taş merdivenle çıkılır. Üst kattaki eyvana ise alttaki eyvanın içinde bulunan merdivenle ya da örneğine daha çok rastlanan, avludan üst kata çıkan merdivenin sahanlığından geçilmektedir.

Şekil 153: Kapalı eyvan (Dik, 2006)

3.4.3. Revak

Üç tarafı ve üstü kapalı; önü bir ya da birden fazla sütun ile iki ya da daha fazla açıklığa bölünmüş enine genişlik gösteren birimlerdir (Akı, 2004). Sıcak yaz günlerinde serinletici, gölgeli yarı açık mekanlardır.

- **Diyarbakır Geleneksel Evlerinde “Revak”**

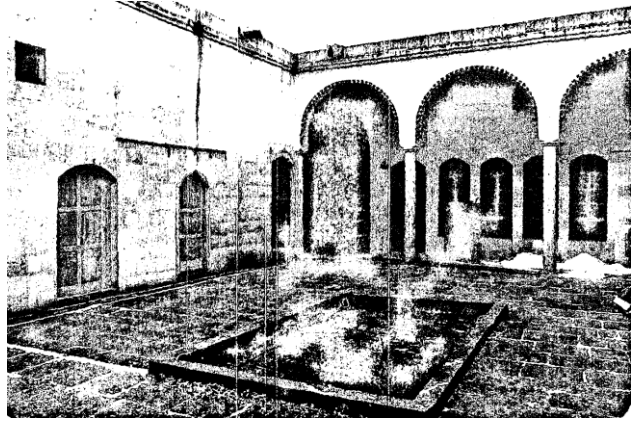
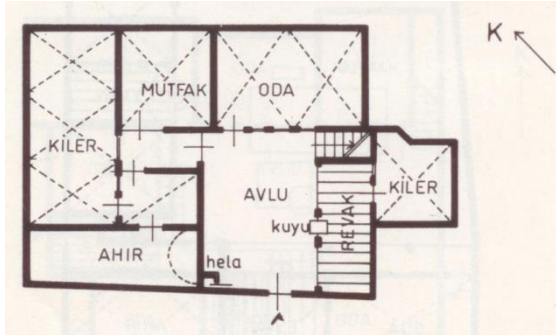
Diyarbakır geleneksel evlerinde revak önemli yer tutar (Şekil 154).

Şekil 154: Behram Paşa Konağı (Diyarbakır Valiliği, 1988).

- **Şanlıurfa Geleneksel Evlerinde “Revak**

Şanlıurfa Geleneksel Evlerinde revaklı evler bulunmaktadır (Şekil 155, 156).

Şekil 155: Ali Kılıç Evi (Akkoyunlu, 1988). Şekil 156: Revak Örneği (Şenocak, 1990).

- **Mardin Geleneksel Evlerinde “Revak”**

Eski geleneksel Mardin evinde güney cephe düzenlemesini, planlamayı yönlendiren mekanlardan biri de revaktır. Giriş katında ve diğer katlarda doğu ve batı güneşine karşılık gölge oluşturacak şekilde yönlendirilerek kullanılır (Akı, 2004). Revak, evlerin zemin katında bulunur. Üç tarafı ve üstü kapalı, önü bir veya birden fazla sütun ile iki veya daha fazla açıklığa bölünmüş, kemerli geçitlerdir (Şekil 157). Enine gelişmişlik gösteren revaklara

Mardin’de sık rastlanılır (Şekil 158). Özellikle, avlulu giriş katında kapalı mekânlar ve avludan arta kalan alanda mümkün olduğu kadar revak için kullanılmıştır. Eyvan gibi, açık mekânla kapalı mekân arasında kademeli bir geçiş sağlar. Revaklar arkalarındaki ahır, kiler, depo ve oda gibi mekânlara geçişi sağlar. Serin ve gölgeli mekanlardır. Boyutları, üstlerinde bulunan terasın boyuna göre değişir. Bir ara katman olarak, yaşama alanlarının güneşten korunmasında ve serin kalmasında etkilidir. Planlamada, revakın açıklık sayısı yaşama birimlerine bağlıdır. Derinliği ise, bir kare biriminkinden daha dardır. Revaklarda üst örtüleri çapraz tonozdur. Bazı revaklarda kuyu ve tuvalet bulunur.

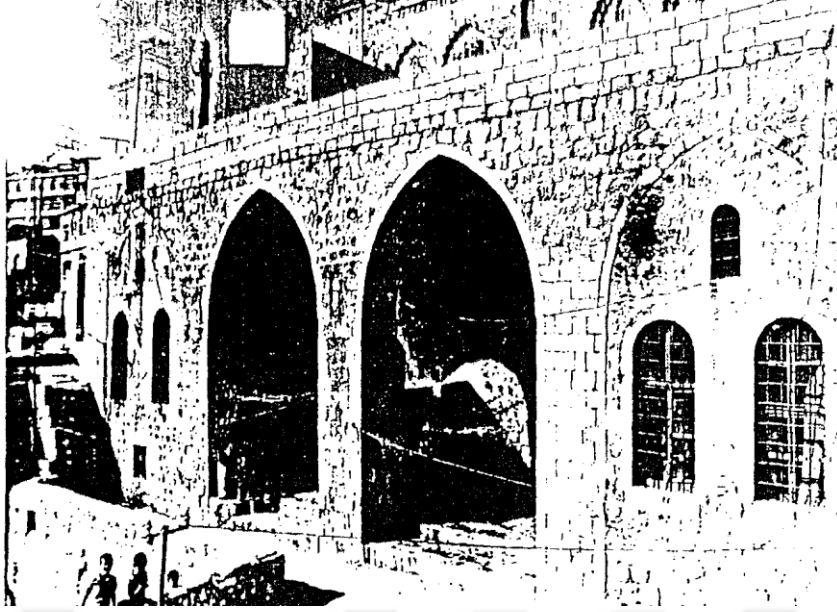
Şekil 157: Revak örneği, Mardin (Kaya, 2012)

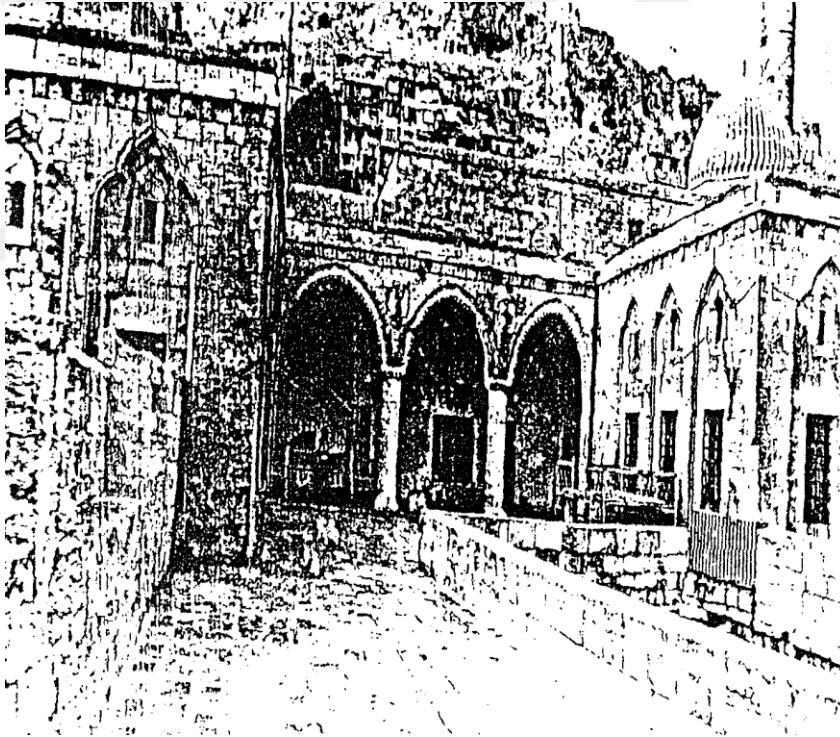
Şekil 158: Bir avlunun merkezinde u şeklinde dizilmiş revaklar, odalar ve eyvanlardan oluşan bir yapı, Mardin (Kaya, 2012).

Revak kemerleri, eyvan kemerlerine göre daha özensiz birimlerdir. Zemin kattaki revak kemerleri, beşik veya sivri kemerli olup iki veya üç açıklıklı olan tipleri yaygındır (Şekil 159, 160). Büyük evlerde açıklık sayısı fazladır (Kaya, 2012).

Şekil 159: Revaktan bir görünüş, Mardin (Alioğlu, 1989)

Şekil 160: Geleneksel Mardin Evi (Alioğlu, 1989)

Kapalı mekanlar ve avludan da yer kalırsa yapıda kesinlikle revak bulunur. Yazın sıcak günlerde iklime uygun olup giriş katta serin, gölgeli bir yer olarak kendini gösterir. Giriş dışındaki katta bulunduğu güneye cephesi olan, arkasını kuzeye çevirmiş, bazen planlamasında eyvan da bulunan bir yapının önüne iki ya da üç açıklıklı olarak yapılmıştır (Akı, 2004).

	Eyvansız	1 Eyvanlı	1den Fazla Eyvanlı
2 Açıklıklı			
3 Açıklıklı			

Şekil 161: Üst Katlardaki Revak Biçimleri (Alioğlu, 1989)

Revak, giriş katın organizasyonunda işlek mekandır. Bir üst kat ile bağlantı avlu, revak veya eyvanın içinden çıkan bir merdivenle sağlanmaktadır.

Şekil 162: Geleneksel Mardin Evi giriş katındaki mekânsal ilişkiler (Özbek, 2004).

Üst katlarda ise, dıştan içe doğru (sokaktan-kapalı mekanlara) on bir bağlantı görülür. (Şekil 161) Bu katların bağlantıları göz önüne alınırsa en işlek mekanları eyvan ve terastır. Bazen

eve giriş, bir koridorun revak veya terasa bağlanmasıyla olmuştur. Diğer katlarla bağlantı daha çok terastan olmakla birlikte, sokaktan eve giriş eyvana açıldığında, merdiven çoğunlukla eyvanın içinde yapılmıştır (Şekil 162, 163) (Ekim, 2012).

Şekil 163: Geleneksel Mardin Evi üst katlardaki mekânsal ilişkiler (Özbek, 2004).

3.4.4. Gezenek – Gezemek (Açık teras)

Yaz oturacağı denilen bölüm ile üst kattaki eyvan ve odaların bağlantısını sağlayan geçiş yerine gezenek adı verilir (Şenocak, 1990).

• Diyarbakır Geleneksel Evlerinde “Gezemek”

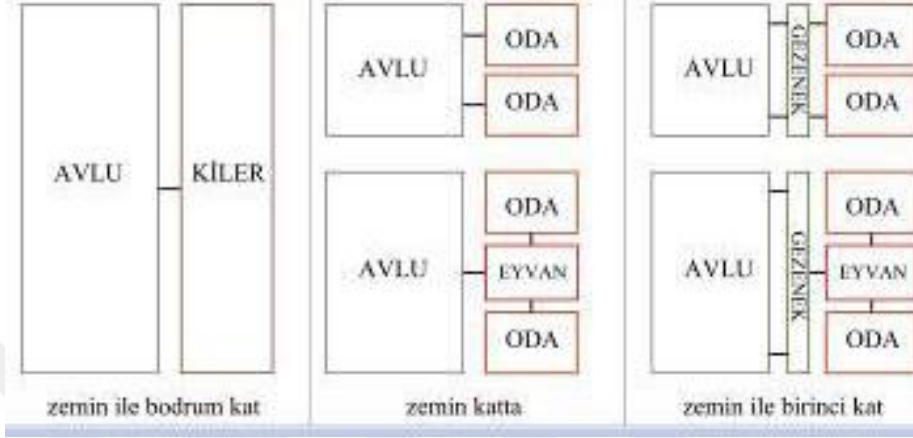
Üst katların avluya bakan kısımlarında mekanlar arası bağlantıyı sağlayan balkon biçimindeki açık bir çıkma olan gezemek bingi taşlarıyla taşınmaktadır. Döşemesi sal taşıdır. Oldukça gösterişli süslü demir korkulukları vardır (Şekil 164) (Yıldız, 2011).

Şekil 164: Gezemek (Yıldız, 2011)

- Şanlıurfa Geleneksel Evlerinde “Gezenek ”

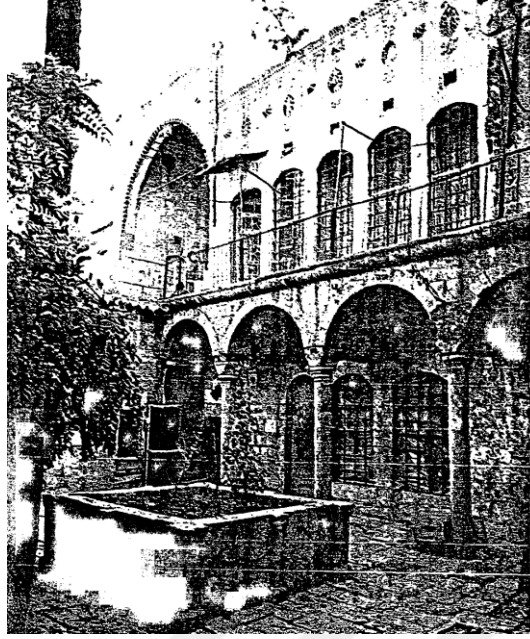
Geleneksel Şanlıurfa evlerinde üst kat mekanları iç avluya merdiven ile bağlı gezenek adı verilen açık terasa açılır (Şekil 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172) (Alper, 1987). Bir ya da iki merdivenle avluya bağlanırlar.

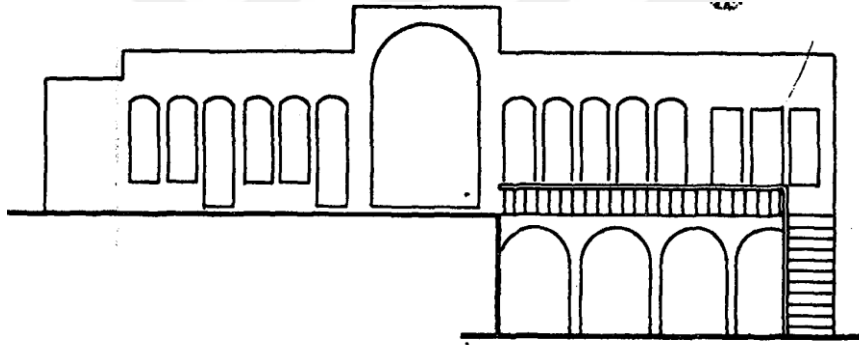
Şekil 165: Gezenek (açık koridor) – Mekan ilişkileri (Urfa), (Parvaresh, 2013).

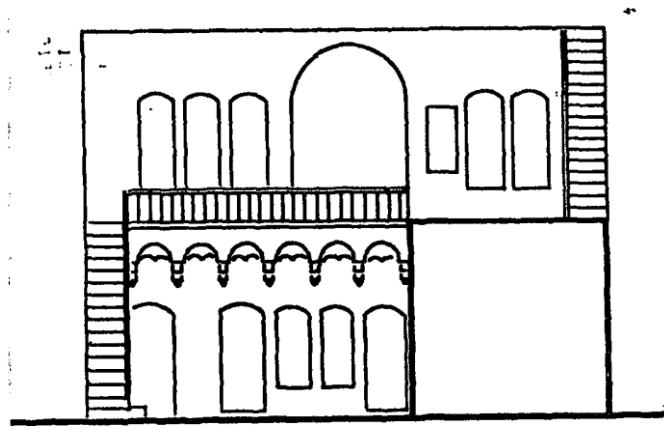
Şekil 166: Gezenek (açık koridor) ve Havuz. Mehmet Parmaksız Evi. Karakoyunlu Mah. Veli sok. no:9 (Şanlıurfa), (Şenocak, 1990).

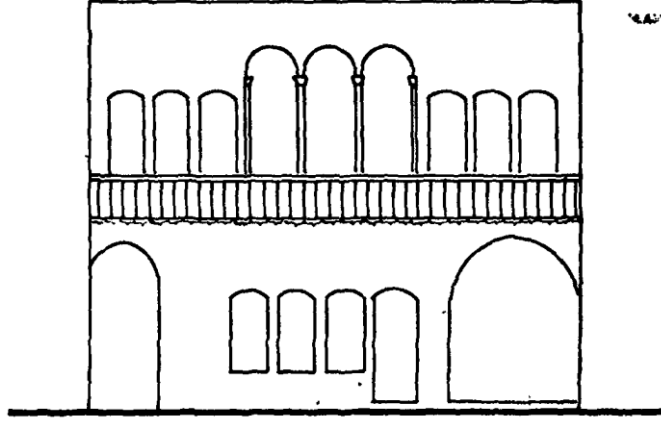
Şekil 167: Abdulkadir Hakkari Evinde Gezenek (Urfa), (Sis, 1993).

Şekil 168: Merdiven ve Gezenek. Abdülkadir Hakkari Evi. Camii Kebir Mah. Yorgancı sok. No:16-18 (Urfa), (Akkoyunlu, 1989).

Şekil 169: Merdivenler ve Gezenek. Ahmet Sivrekli Evi. Yusuf Paşa Mah. Zincirli sok. No:24 (Akkoyunlu, 1989).

Şekil 170: Ömer Göncü evi gezeneği (Akkoyunlu, 1989).

Şekil 171: Hacı Bekir Pabuçcu Evi gezeneği, Şanlıurfa (Akkoyunlu, 1989).

Şekil 172: Mahmut Canpolat Evi gezeneği, Şanlıurfa (Akkoyunlu, 1989).

- **Kilis Geleneksel Evlerinde “Gezenek ”**

Kilis geleneksel evlerinde gezenekler açık bir mekan olarak karşımıza çıkmaktadır. Merdivenle avluya bağlanır. Odalar arası sirkülasyon sağlamaktadırlar. (Şekil 173)

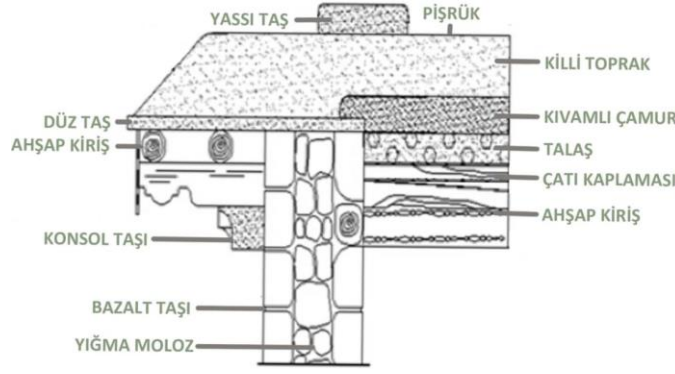
Şekil 173: Kilis’te gezenek örneği, 2018

3.4.5. Dam

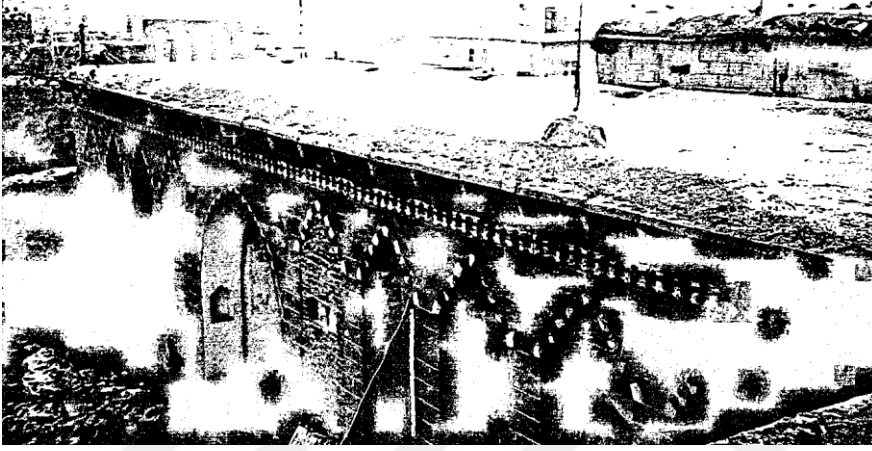
Sıcak bölgelerde düz damlı ev mimarisi egemendir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi iklimi de bu şekilde olduğundan düz damlı ev mimarisi görülmektedir.

- **Diyarbakır Geleneksel Evlerinde “Dam”**

Yapıların çatıları dam olarak adlandırılan, yazın güneş radyasyonu etkisini azaltmak için farklı katmanlardan oluşturulan düz çatılardır. 15-25 cm çapındaki ahşap kirişlerin üzerine ahşap levhalar çivilenir ve üstü suyla teması kesmek için 10-15 cm’ lik yonga, talaş veya saman katmanı ile kaplanır. Çatı, kıvamlı hale getirilmiş çamur ve üzerine yayılan kara toprak ile toplam 50-60 cm kalınlığındaki son katman ile kaplanır ve bu katman günlerce taş merdaneler ile yoğurularak sıkıştırılır. Çatının üstü ise toprak yüzeyinde oluşacak çatlamları engellemek amacıyla pişruk adı verilen bir tür karışım ile sıvanır (Şekil 174) (Erdemir, 2014).

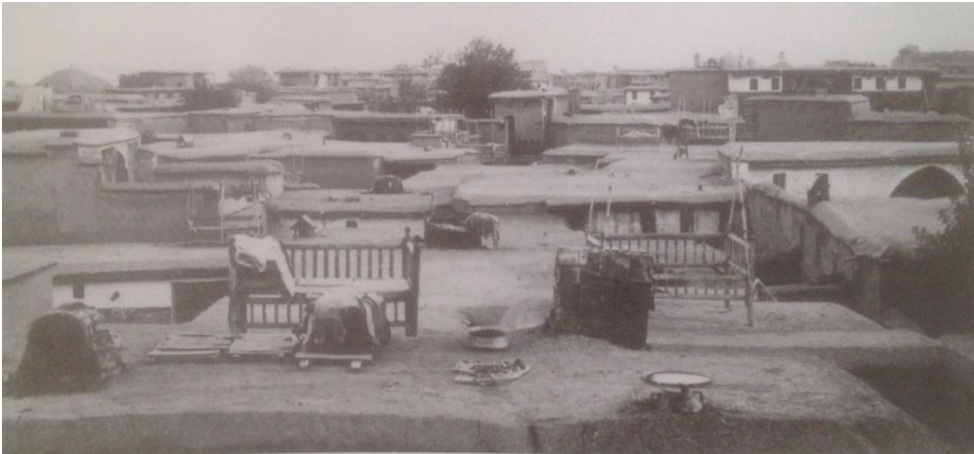

Şekil 174: Diyarbakır Geleneksel Evi sistem kesiti (Erdemir, 2014).

Şekil 175: Cemil Paşa Konağı'nda Toprak Dam Örtüsü Diyarbakır Geleneksel evi (Sis,1993).

Dam toprakla örtülü olduğundan yazları serindir (Şekil 175, 176, 177). Yaz mevsiminde üzerinde yatılan ahşap karyolaların (taht) etrafı gizlilik amacıyla 'sıtara' denilen ince bezle çevrilirdi ve ayak kısımlarına da zehirli hayvanlardan korunmak için kireç sıvanırdı. Yazın damda yatılmasının sebebi, avludan daha serin olması ve akrep ve yılandan korunmaktır (Yıldız, 2011).

Şekil 176: Toprak örtülü düz damlar (Yıldız, 2011).

Şekil 177: Toprak örtülü düz dam ve loğ taşı (Yıldız, 2011).

- **Şanlıurfa Geleneksel Evlerinde “Dam”**

Şanlıurfa geleneksel evlerinde çatı örtüsü olan düz toprak damlar avludan sonra en büyük açık alanlardır. Sıkıştırılmış kille kaplanan damlar kışları loğ denilen taş merdaneyle loğlanır. Toprağı sıkıştırmak ve eve suyun sızmasını önlemek için loğlama yapılır. Yazlık evlerde, yatmak için damlar kesme taş (nahit) kaplıdır. Alaturka kiremitle kaplı çatılar yeni evlerde görülür. Eski evlerin bazılarının da çatıları alaturka kiremit ya da çinko levha (tuty) ile değiştirilmiştir (Akkoyunlu, 1988). Damlarda, sıcak gecelerde yatmak için, "taht" adı verilen karyola bulunur. Damlarda, sıcak gecelerde uyuma eylemi dışında, oturma, kışlık kurutma, düğün gibi özel günlerde toplanma ve özellikle kadınlar için evler arasında sokağa çıkmadan geçişi, sağlamaktadır (Şekil 178) (Parvaresh, 2013).

Şekil 178: Şanlıurfa'da bir geleneksel konutun damı (Parvaresh, 2013)

- **Mardin Geleneksel Evlerinde “Dam”**

Mardin’de iklim etkisiyle düz damlı ev mimarisi vardır. Damlar evin çatı kısmını oluşturur. Zemin kattaki açık mekân gereksinimi avlu tarafından karşılanırken, üst katta avlunun yerini teras ve dam alır. Teras ve dam, günlük işlerin yapıldığı, mevsimlik yiyeceklerin kurutulduğu, geceleri yatılan ve yaz aylarında yoğun olarak kullanılan açık mekânlardır. Kullanım alanları geniştir. Damların ve terasların kenarlarında değişik süslemeli silmeler yer alır. Damların kenarındaki parapetler, aynı zamanda kat yüksekliğinin dışarıdan görünmesini de sağlar. Yüksekliği taş sırasına göre değişen parapetler, genellikle süslemelidir. Parapetlerde açılan oyuklar kış aylarında, damdaki karın aşağı atılmasını sağlamak için yapılmıştır. Damlarda baca ve çörtener bulunur. Çörtener, yaklaşık beş cm kalınlığında, yarım daire formundaki, ortası oyulmuş 10-15 cm genişliğindeki taşların üst üste getirilmesiyle oluşmuştur. Bu taşlar birbiri üzerine çıkma yapar. Günümüzde çörtenerlerin ucuna borular takılarak suyun yapıdan daha fazla uzaklaşması sağlanmaktadır. Damlar yaz gecelerinde bunaltıcı sıcaklarda serinlemek için gün içerisinde ise mevsimlik yiyeceklerin hazırlandığı, kurutulduğu ve günlük işlerin yapıldığı bir yerdir (Şekil 179, 180) (Erdemir, 2014).

Şekil 179: Mardin Geleneksel Evleri (Erdemir, 2014).

Şekil 180: Mardin Geleneksel Evleri (Sözen, 2006).

- **Kilis Geleneksel Evlerinde “Dam”**

Kilis evleri, çatı örtüsü düz ve genellikle toprak damlardan oluşur. Toprak damların varlığının bir diğer sebebi ise iklim şartlarından kaynaklanmıştır. Kar yağışlarının nadir yaşandığı, ortalama yağış miktarının fazla olmadığı Kilis’te toprak damların ortaya çıkışında önemli etkindir (Şekil 181) (İncili, Akdemir, 2016).

Şekil 181: Kilis Çatı Örtüsü Görüntüsü (İncili, Akdemir, 2016).

- **Gaziantep Geleneksel Evlerinde “Dam”**

Gaziantep geleneksel evleri, ilk yapıldığı dönemlerde düz dam olarak yapılmıştır fakat daha sonraki zamanlarda, ahşap konstrüksiyon üstü alaturka kiremit ile kaplanmış beşik çatı ile örtülmüştür. “Bardak altı” denilen ve depo olarak kullanılan çatı araları ise çatı pencereleri ile havalandırılır (Dik, 2006) (Şekil 182). Müştemilat yapılarında ise çatı düz teras çatıdır ve bu teraslar, sebze kurutma, salça yapma v.b. amaçla kullanılır. Düz toprak veya taş dam, çevre ve iklim koşullarına uyumlu Suriye ve Kuzey Mezopotamya'nın taştan düz damlı, eyvanlı, alt katı sağır yapı geleneğini sürdüren bir mimari yapıdır (Şekil 184, 185) (Kanalıcı, 2012).

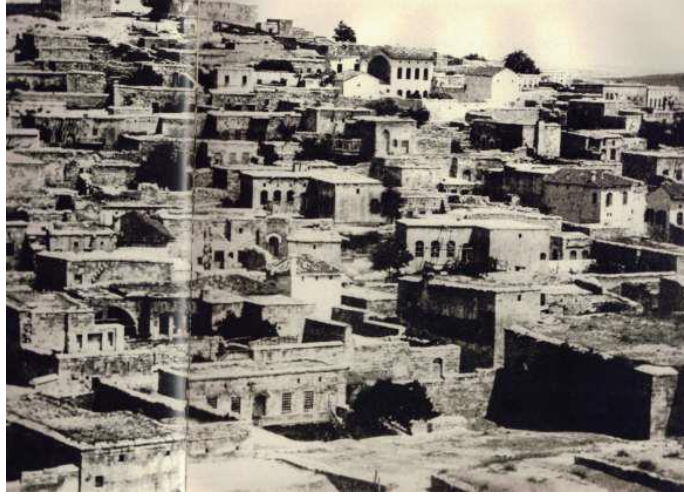

Şekil 182: Çatı arası (Dik, 2006)

Tavan döşemesi bağdadi yöntemiyle olan odaların üstünde çatı arası yoktur. Tavanı oluşturan ahşap çitelerin üstüne ahşap gergiler çekilerek, üzerine çatının konstrüksiyonu yerleştirilir. Bu uygulamalardan sonra ahşap kaplama tahtası döşenerek üstü kiremitle kaplanır (Dik, 2006) (Şekil 183).

Şekil 183: Çatı detayı (Dayı Ahmet Ağa Konağı) (Dik, 2006)

Şekil 184: Gaziantep geleneksel mimaride dam (Kanalıcı, 2012).

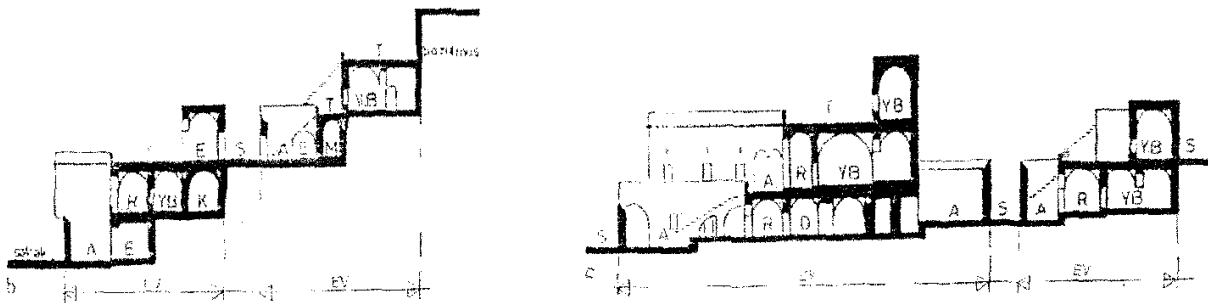

Şekil 185: Osmanlı'da Gaziantep genel görüntüsü (Kanalıcı, 2012).

3.4.6. Teras

- Mardin Geleneksel Evlerinde “Teras”

Mardin’de topografyadan dolayı teraslı yapılanma oluşmuştur. Alt kat mekanlarının çatıları üst kat terasları olarak kullanılmaktadır (Akı,2004).

Şekil 186: Mardin Şehir Dokusundan Kesitler (Alioğlu, 1989).

Teras, üst kattaki yapı alanı sınırının bir alt kattaki yapı alanı sınırından geri çekilmesiyle meydana gelmiştir (Şekil 186). Bölgede yazın uzun sürmesi nedeniyle gece serinliğinden faydalanmanın istenilmesi, terasın geniş ve önündeki manzaraya bakacak şekilde inşa edilerek yaşayanların konforu dikkate alınmıştır. Teras ve damlarda yer alan tahtlar, ahşap direkler üzerinde yükseltilmiş bir sedire benzer. Sıcak yaz günlerinde kullanılan tahtlar, sökülüp taşınabilen bir eşyadır. Geceleri yatma, gündüzleri yemek yeme ve oturma gibi işlevleri de karşılar (Kaya, 2012) (Şekil 187).

Şekil 187: Teras ve damlarda yer alan taht (Kaya, 2012)

Teraslar ve damlar mevsimlik yiyeceklerin hazırlandığı alandır. Günlük işlerin yanında sıcak iklimden dolayı yaz akşamları yatılan dış mekan olarak teraslar önemli yer tutar.

3.4.7. Balkon

Balkonlar Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde açık ve yarı açık mekan olarak görülmektedir.

- **Diyarbakır Geleneksel Evlerinde “Balkon”**

Diyarbakır'da balkonlu geleneksel evlere pek az rastlanılmaktadır. (Şekil 188) Balkonlar avluya yönelir ve küçük boyuttadır. Yapım tekniği gezemeklere benzer nitelik taşır (Yıldız, 2011).

Şekil 188: Balkonlar (Yıldız, 2011)

- **Mardin Geleneksel Evlerinde “Balkon”**

Balkon, Mardin geleneksel evlerinde çok az görülen bir yarı açık mekândır. Ancak evlerin yeni düzenlemelerinde eklenti balkon yapıldığı görülür (Şekil 189) (Kaya, 2012).

Şekil 189: Az rastlanan bir özellik olan “balkon” örneği (Kaya, 2012)

- **Gaziantep Geleneksel Evlerinde “Balkon”**

Gaziantep evlerinin bazılarında taş ya da demir konsollar üzerinde, üst katta ve merdiven sahanlığında balkonlar bulunur. (Şekil 190) Çok az örnekte, dekoratif amaçlı olarak yapılmış, zemin katta avludan bir ya da iki basamakla çıkılan ve oda kapılarına geçilen balkonlara da rastlanır (Dik, 2006).

Şekil 190: Balkon (tescilsiz yapı) (Dik, 2006)

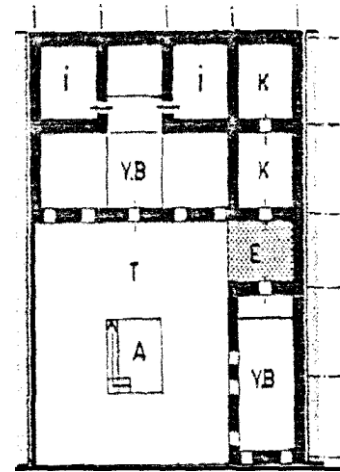
3.4.8. Köşk

- **Mardin Geleneksel Evlerinde “Köşk”**

Mardin evlerinde yarı açık mekan olan köşkler yaygın değildir. (Şekil 191, 192) Geç dönem ürünü olduğu izlenimini veren köşkler Anadolu’da geleneksel evlerdeki köşk mekanı ile tam olarak çakışmamaktadır. Eyvan gibi kuvvetli bir mekan kullanım geleneğinin yaygın olduğu ilde, köşk etkili bir biçimde bulunmamaktadır (Alioğlu, 1989). Çoğunlukla bir birim kare olan köşkler, bazen bir kenarı, bazen de iki kenarı ile kapalı mekânlara bitişiktir ve giriş sağlar. Köşk genellikle bir veya iki yönde terasa açılır, avluya ve/veya alt katın terasına bakar (Kaya,2012).

Şekil 191: Nadir rastlanan bir özellik olan “köşk” ve avlu ile ilişkisi (Kaya, 2012)

Şekil 192: Mardin Geleneksel Evlerinde Köşklü Plan Tipi Örneği (Alioğlu, 1989)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

4.1. Değerlendirme

Bölge tarihi açıdan zengin bir tarihi geçmişe sahiptir. Bir yandan tarihi Göbekli Tepe, Mezopotamya, Hicaz Demir Yolu, İpekyolu ve Arabistan'ın kuzeyinde bereketli hilal bölgesi çalışma alanının merkezinde yer alırken diğer yandan tarihi ticaret bölgesi olarak isimlendirilen ve bünyesinde çok sayıda dini, ticari, sosyal yapılar, hanlar (özellikle Gaziantep'te çok sayıda han bulunmaktadır), bedestenler hamam ve kaleler bulunduran önemli bir merkez konumundadır.

Bölgenin tarihi, ticari ve kültürel açıdan önemi bölge mimarisini daha detaylı incelemek ve değerlendirmek mecburiyeti doğurmaktadır. Bölgenin sahip olduğu mimari zenginlikler kendini konut mimarisinde de fazlasıyla hissettirir ve mekan kurgularında, süslemelerde kendini ortaya koyar.

Dünya kültür mirası açısından önemli olan bölge aynı zamanda önemli kültürlerin kesişme ve buluşma merkezini oluşturur. (Araplar, Fars, Rum ve azınlıklar vb.) Bölge gerek siyasi ve gerekse idari açıdan 16. yy' dan günümüze kadar önemli değişikliklere uğramıştır. Günümüzde Güneydoğu Anadolu Bölgesi ülkemizde sanayi, el sanatları ve ticari önemini büyük ölçüde korumaktadır.

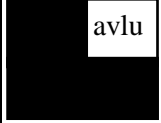
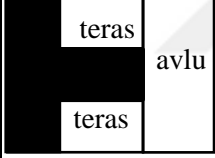
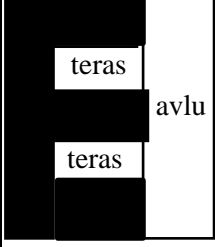

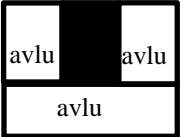
Geleneksel Türk sivil mimarisinde var olan Türk evi veya Osmanlı evi kavram ve kurgusunun önemi ve özellikleri başta İstanbul'da olmak üzere tüm Anadolu'ya yayılmıştır. Bu özellikler sivil mimarimizde plan kurgusu mekan organizasyonu açık ve yarı açık mekanlar ve cephe düzeni ile kendini ortaya koymaktadır.

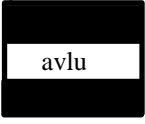
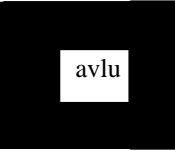
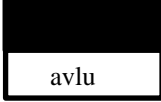
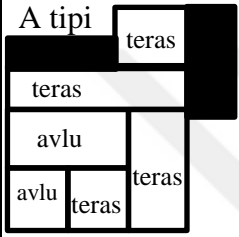
Ülkemizde coğrafi iklim bölgelerine bakıldığında Türk evi plan tipolojisi ve özellikleri aynen kendini gösterir. Bunun yanında bazı küçük detaylarda ayrılıklar gösterdiği görülür (mekan büyüklüğü veya mekan isimleri gibi). Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde evlerin birimlerine verilen isimlerde çeşitlilik vardır. Yerel dilde avluya Gaziantep'te 'hayat' denilirken Kilis'te havuş, Adıyaman'da ise 'havlu' olarak nitelendirilmektedir. Ayrıca eyvan Kilis'te 'livan' ismini alır. Diyarbakır'da revaklar, eyvan olarak adlandırılmaktadır. Açık mekan olan teraslar, Gaziantep ve Kilis'te genel olarak müştemilat damıdır ve 'yazlık' adını alır. Şanlıurfa'da teraslar da yazlık olarak isimlendirilmektedir.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaptığımız çalışmalar olarak; Gaziantep, Şanlıurfa Mardin, Kilis, Adıyaman illerinde iklime bağlı olarak açık ve yarı açık mekânların kullanımı ve mikro klima etkileri açısından önem kapsamaktadır.

Bölge konutları genelde benzer karakter göstermekle birlikte inceleme konumuz açısından bakıldığında açık ve yarı açık mekanlar değerlendirildiğinde en büyük ve geniş yarı açık mekanlar Mardin ve Şanlıurfa illerindeki geleneksel konutlarda görülür. Bu illerde açık mekanlardan avlu boyut, büyüklük ve sayı olarak da iki, üç avlulu örneklerle de rastlanabilir. (Tablo 8) sayı olarak en az yarı açık mekanlar Adıyaman ilinde rastlanır.

Tablo 6: Tipoloji Açısından Bölgedeki Avlu Konumu

Avlunun Konumu Avlu Bina 	Diyarbakır	Şanlıurfa	Mardin	Kilis	Gaziantep	Adıyaman
dış (L tipi) 	X		X	X	X	
dış (T tipi) 			X			
dış (E tipi) 			X			
dış (U tipi) 	X	X	X	X		
dış özel tip 						X

iç 	X	X	X	X	X	
orta 	X	X	X	X		
ön (I tipi) 	X		X		X	
A tipi 			X			

Ayrıca konut plan tipleri L tipi, T tipi U tipi plan şemaları yine avlu sayı ve konumuna bağlı olarak şekillenir. (Tablo 6) Genelde avlu dışta ve kenardadır. Sokaktan girilen ilk açık mekândır. Çok amaçlı olarak kullanılan bu mekan evin aynı zamanda en çok kullanılan mekânıdır. Konumu ve kurgusu dolayısıyla evin en serin ve en büyük mekânıdır.

Açık ve yarı açık mekânların büyüklüğü belli bir kurala bağlı olmayıp 30 m² ile 200 m² aralığında değişiklik gösterir. (Tablo 7) Bu durum evin büyüklüğü ile orantılıdır. Avlu sayısı 1, 2 ya da 3 adettir (Tablo 8) Genellikle avlu yönü mikro klima etki nedeniyle güneşe bakar. (Tablo 8) Avlu geometrisi ise kare, dikdörtgendir ve yamuktur. (Tablo 8) Bu kural arsa mülkiyetine bağlı olarak değişebilir.

Tablo 7: Bölgedeki avlu büyüklükleri

Büyüklik (Avlu-m ²)	Diyarbakır	Şanlıurfa	Mardin	Kilis	Gaziantep	Adıyaman
10-50	X	X	X	X	X	
50-100	X	X	X	X	X	
100-150	X	X	X	X	X	
150-200	X	X	X	X	X	
200-400	X	X	X	X	X	X
400-600	X	X	X			

Tablo 8: Bölge'deki Avlu Sayısı, Yönlenmesi ve Geometrik Biçimi

Avlu sayısı	Diyarbakır	Şanlıurfa	Mardin	Kilis	Gaziantep	Adıyaman
1	X	X	X	X	X	
2	X	X	X	X	X	
3		X (haremlik-selamlık-misafir ağırlama)				X
5		X				

Avlu yönlenmesi	Diyarbakır	Şanlıurfa	Mardin	Kilis	Gaziantep	Adıyaman
Kuzey	X	X		X	X	X
Güney	X	X	X	X	X	X
Kuzey-güney	X	X		X	X	
Doğu	X	X			X	X
Batı	X	X	X	X	X	X
Doğu-batı	X	X		X	X	

Avlu geometrik biçimi	Diyarbakır	Şanlıurfa	Mardin	Kilis	Gaziantep	Adıyaman
Kare	X	X	X	X	X	
Dikdörtgen	X	X	X	X	X	
U şeklinde						X
Yamuk	X	X	X	X	X	

Fonksiyon açısından irdelendiğinde açık mekanlar oturma, dinlenme, servis, oyun, sirkülasyon alanı, toplanma ve ayrıca sıcak yaz geceleri yatma amacıyla da kullanılır. (Tablo 9)

Tablo 9: Avludaki Eylemler

Avludaki eylemler	Diyarbakır	Şanlıurfa	Mardin	Kilis	Gaziantep	Adıyaman
Oturma	X	X	X	X	X	X
Dinlenme	X	X	X	X	X	X
Yatma	X	X		X	X	
Servis (kurutmalık, salça hazırlığı)	X	X	X	X	X	X
Toplantı- Sosyal Aktivite	X	X	X	X	X	X
Oyun Alanı	X	X	X	X	X	X
Sirkülasyon	X	X	X	X	X	X

Yine avlu duvar yüksekliği güvenlik ve mahremiyet dışında gölge ve serinlik amacıyla değişiklikler gösterir. Avlu duvarı ile bina yüksekliğine ilişkin 1/1, 1/2, 1/3 oranlarının yaygın olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. (Tablo 10)

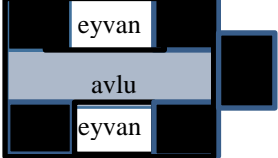
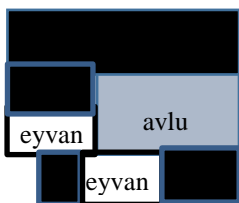
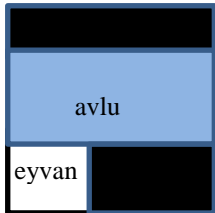
Tablo 10: Avlu duvar yüksekliği/ bina yüksekliği ilişkisi

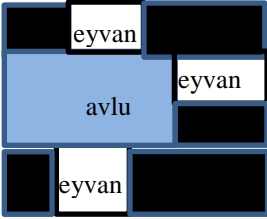
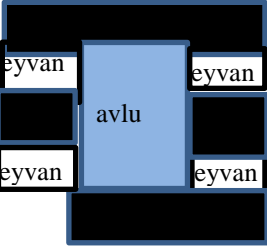
Avlu duvar yüksekliği/bina yüksekliği	Diyarbakır	Şanlıurfa	Mardin	Kilis	Gaziantep	Adıyaman
1/ 0,9		X				
1/1	X	X	X	X	X	
1/ 1,2	X					X
1/ 2	X			X	X	
1/3		X	X	X	X	
1/ 0,8		X				
1/ 1,5				X	X	
1/ 2,6					X	

Açık ve yarı açık mekan olarak avlunun en önemli ve en gösterişli mekânı eyvandır. Çoğu zaman avlunun ayrılmaz ikizidir. Avluda yaşamak, oturmak, misafir ağırlamak amacıyla yapılan bu mekan genellikle evin simetri merkezinde ve kuzey yönüne bakar. Bazı evlerde

kuzey ve güneyde simetrik olarak yer alır. Tek ya da iki adettir. Biri sıcak yaz aylarında diğeri soğuk havalarda kullanılır. Nadir olarak üç ve dört eyvanlı konut örneklerine de rastlanır. Eyvan konum olarak bölgede sıklıkla ortada yer alır. Karşılıklı örneklerine Şanlıurfa ve Mardin’de görülmüştür. Kenarda bulunan eyvanlar Diyarbakır, Şanlıurfa ve Mardin’dedir. (Tablo 11) Eyvan kare ve dikdörtgen olarak şekillenmiştir. Metrekare olarak da fazla olması, ayrıca birçok aktivitenin gerçekleştirilmesi mekanın önemli olduğunu göstermektedir. (Tablo 13, 14) Mardin geleneksel evlerinde eyvanlar sıklıkla üst katlarda topografya sebebi ve manzaraya (güneydeki Mezopotamya ovası) yönelme durumundan ötürü bununla birlikte rüzgarı konuta alma isteğiyle dışa açıktır. Bölgedeki diğer geleneksel evlerde (Şanlıurfa, Diyarbakır, Kilis geleneksel evleri gibi) eyvanların avluya yönlendirildiği görülmektedir.

Tablo 11: Bölgedeki eyvan konumu

Eyvan Konumu	Diyarbakır	Şanlıurfa	Mardin	Kilis	Gaziantep	Adıyaman
bina avlu eyvan 						
ortada (eyvan-oda-eyvan) 	X	X	X	X	X	
karşılıklı 		X	X			
kenarda ve dik 		X				
kenarda-yanda 	X	X	X			

<p>karşılıklı-orta</p> 		X				
<p>karşılıklı kenar-orta</p> 		X				

Tablo 12: Bölgedeki Geleneksel Evlerde Eyvan Yönlenmesi, Sayısı ve Geometrik Şekli

Eyvan yönlenmesi	Diyarbakır	Şanlıurfa	Mardin	Kilis	Gaziantep	Adıyaman
Kuzey	X	X(yaz eyvanı)		X	X	
Güney	X	X (kış eyvanı)	X		X	
Doğu	X	X	X			
Batı	X	X	X	X		
Kuzeybatı	X					

Eyvan sayısı	Diyarbakır	Şanlıurfa	Mardin	Kilis	Gaziantep	Adıyaman
1	X	X	X	X	X	
2	X	X	X	X	X	
3	X	X	X			
4		X	X			

Eyvan geometrik biçimi	Diyarbakır	Şanlıurfa	Mardin	Kilis	Gaziantep	Adıyaman
Kare	X	X	X	X	X	
Dikdörtgen	X	X	X	X	X	

Tablo 13: Bölgedeki Geleneksel Evlerde Eyvan Büyüklüğü

Büyüklük (eyvan-m ²)	Diyarbakır	Şanlıurfa	Mardin	Kilis	Gaziantep	Adıyaman
5-10	X	X	X	X	X	
10-50	X	X	X	X	X	
50-100	X	X	X			
100-150			X			
400-600			X			

Tablo 14: Bölgedeki Geleneksel Evlerdeki Eyvandaki Eylemler

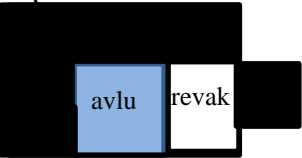
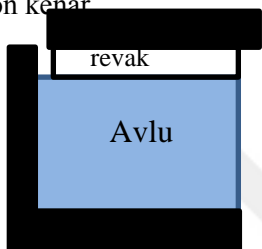
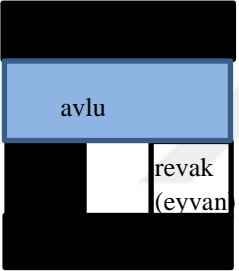
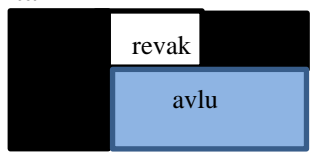
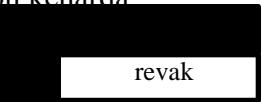

Eyvandaki eylemler	Diyarbakır	Şanlıurfa	Mardin	Kilis	Gaziantep	Adıyaman
Oturma	X	X	X	X	X	
Dinlenme	X	X	X	X	X	
Yatma		X		X		
Toplantı- Sosyal Aktivite	X	X	X	X		
Oyun Alanı	X			X		
sirkülasyon	X	X	X	X	X	

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki eyvanlar oturma, dinlenme, yatma, sosyal aktivitelerde toplanma, oyun alanı ve sirkülasyon amacıyla kullanılmaktadır. (Tablo 14)

Bölgede yarı açık mekan olarak karşımıza çıkan revak farklı konumda (Tablo 15), büyüklükte, yönde ve sayıdadır. (Tablo 16) Yazın sıcak günlerinde serinlemek amacıyla ve farklı aktivitelerle de kullanımı mevcuttur. (Tablo 16) Mardin'de araziye göre üst katta terası genişletmek amacıyla ve alt kattaki avluda daha fazla serin gölgeli alan elde etmek için yapıldığı görülmektedir.

Tablo 15: Bölgedeki Geleneksel Evlerdeki Revak Konumu

Revak Konumu Revak Avlu Bina 	Diyarbakır	Şanlıurfa	Mardin	Kilis	Gaziantep	Adıyaman
dış-kenar 		X				
ön kenar 		X				
dış (kenar) 	X (Diyarbakır'da revak, eyvan olarak adlandırılmaktadır.)					
orta 			X			
ön kenarda 			X			
ön 		X	X			

Tablo 16: Bölgedeki Geleneksel Evlerdeki Revak Büyüklüğü, Yönlenmesi ve Revaktaki Eylemler

Büyükük (revak -m ²)	Diyarbakır	Şanlıurfa	Mardin	Kilis	Gaziantep	Adıyaman
10-50	X	X	X			
50-100	X		X			
100-150			X			

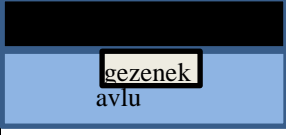
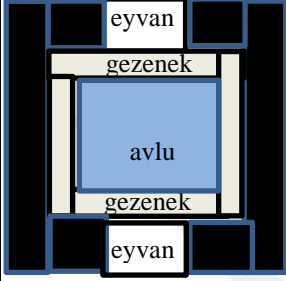

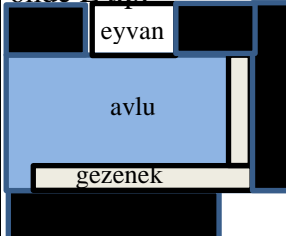
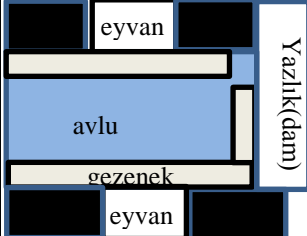
Revak yönlenmesi	Diyarbakır	Şanlıurfa	Mardin	Kilis	Gaziantep	Adıyaman
Kuzey	X	X				
Kuzeybatı		X				
Güney		X	X			
Doğu	X					
Batı	X					

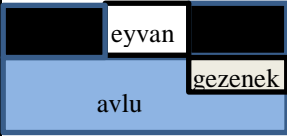
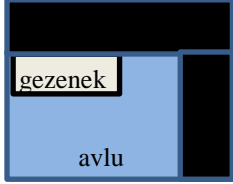
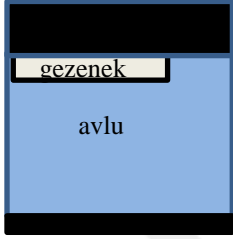

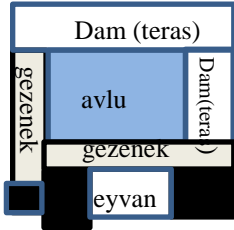

Revaktaki eylemler	Diyarbakır	Şanlıurfa	Mardin	Kilis	Gaziantep	Adıyaman
Oturma	X	X	X			
Dinlenme	X	X	X			
Toplantı- Sosyal Aktivite			X			
Sirkülasyon	X	X	X			

Sıcak Kuru iklimden dolayı mekanlardaki geçişi sağlayan gezenekler de açık bir mekandır. Yapıda farklı konumlarda bulunur. (Tablo 17) Avluya merdivenle bağlanır. Diyarbakır ve Şanlıurfa'da hem sayı hem de büyüklük bakımından daha fazladır. (Tablo 18, 19) Bölgede yaygın olan gezenek formu dikdörtgen şeklindedir. L tipi gezenekler, geleneksel evin üst katını dört taraftan çevreleyen gezenekler de mevcuttur. Şanlıurfa'da parselle bağlı olarak yamuk gezeneklere rastlanılmaktadır.

Tablo 17: Gezenek Konumu

Gezenek Konumu	Diyarbakır	Şanlıurfa	Mardin	Kilis	Gaziantep	Adıyaman
<p>Bina Gezenek Avlu </p> <p>orta</p> 				X	X	
<p>orta</p> 		X				
<p>orta</p> 	X	X			X	
<p>ön</p> 	X	X				
<p>önde I. tipi</p> 	X	X				
<p>ön</p> 		X				

kenar tip 1 		X				
kenar tip 2 				X		
kenar tip 3 						X
kenar tip 4 	X					
ön ve kenarda 		X				

Tablo 18: Gezenek Büyüklüğü

Büyüklük (gezenek-m ²)	Diyarbakır	Şanlıurfa	Mardin	Kilis	Gaziantep	Adıyaman
5-10	X	X		X	X	X
10-20	X	X			X	
20-50		X				
100-150	X	X				

Tablo 19: Gezenek Sayısı ve Yönlenmesi

Gezenek sayısı	Diyarbakır	Şanlıurfa	Mardin	Kilis	Gaziantep	Adıyaman
1	X	X			X	X
2	X	X		X	X	
3	X	X				
4		X				

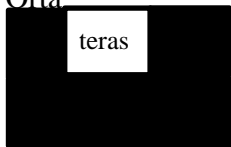
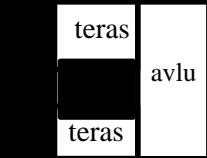
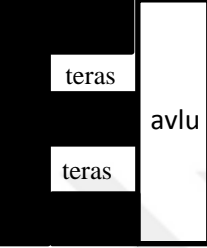

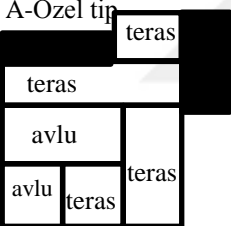

Gezenek yönlenmesi	Diyarbakır	Şanlıurfa	Mardin	Kilis	Gaziantep	Adıyaman
Kuzey	X	X		X	X	X
Güney	X	X		X	X	
Doğu	X	X				
Batı		X		X		

Bölgede sıcak kuru iklimden dolayı teraslar mevcuttur. Mardin’ de topografyanın sonucu farklı tipolojide teraslama yapılanma vardır. Avlu ve teras gibi açık mekanlar Mardin’de ebatlarına göre evlenme, nişan, taziye, gibi durumlarda insanların toplanmasına ayrıca yiyeceklerin hazırlanmasına olanak tanımaktadır. Şanlıurfa ve Gaziantep’te dam, yazlık- teras olarak isimlendirilir bu durum da terasın yazın kullanılan mekan olduğunu ifade etmektedir. Bölgede farklı konumlarda bulunur. (Tablo 20) Teras formu dikdörtgen, kare ve yamuk olarak karşımıza çıkmaktadır ve birçok eylem gerçekleştirilmektedir. (Tablo 21, 22)

Tablo 20: Teras Konumu

Teras Konumu Teras ☐ Bina ☒	Diyarbakır	Şanlıurfa Teras (dam- yazlık)	Mardin	Kilis	Gaziantep (Bölgede müştemilat damı, teras ve yazlık olarak isimlendiriliyor)	Adı- yaman
Dışta ☒ teras	X	X		X	X	

Orta 					X	
Dışta iki yanda 			X			
ortada 			X			
Önde 		X	X			
A-Özel tip 			X			

Tablo 21: Teras Büyüklüğü

Büyüklük (teras-m ²)	Diyarbakır	Şanlıurfa	Mardin	Kilis	Gaziantep	Adıyaman
10-50	X	X	X	X	X	
50-100	X	X	X			
100-150		X	X	X		
150-200		X				
200-400		X		X		
400-600		X	X			

Tablo 22: Teras Yönlenmesi ve Geometrik Biçimi ve Terastaki Eylemler

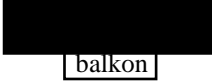

Teras yönlenmesi	Diyarbakır	Şanlıurfa	Mardin	Kilis	Gaziantep	Adıyaman
Kuzey	X	X		X		
Güney	X	X	X	X		
Kuzey-güney	X	X			X	
Doğu	X	X		X		
doğu-batı	X	X		X		

Teras geometrik biçimi	Diyarbakır	Şanlıurfa	Mardin	Kilis	Gaziantep	Adıyaman
Kare		X	X	X		
Dikdörtgen	X	X	X	X	X	
L şeklinde		X	X			
Yamuk		X	X	X		

Terastaki eylemler	Diyarbakır	Şanlıurfa	Mardin	Kilis	Gaziantep	Adıyaman
Oturma	X	X	X	X		
Dinlenme	X	X	X	X		
Yatma	X	X	X			
Servis (Yiyecek kurutma)	X	X	X	X	X	
Güvercin besleme		X				
Oyun Oynama			X			
Sirkülasyon	X	X	X			
Sosyal aktivite (doğum, ölüm, düğün, toplantı vb.)	X	X	X			

Açık mekan olan balkon da geleneksel evlerde nadiren de olsa görülmektedir. Dikdörtgen formda olup oturma, seyir ve sirkülasyon amaçlı olarak kullanıldığı görülmüştür. (Tablo 23)

Tablo 23: Balkon Konumu ve Balkon Büyüklüğü

Balkon Konumu	Diyarbakır	Şanlıurfa	Mardin	Kilis	Gaziantep	Adıyaman
balkon ☐ Bina ☒						
orta 			X	X	X	
avlu orta özel tip 					X	
Büyüklük (balkon-m ²)	Diyarbakır	Şanlıurfa	Mardin	Kilis	Gaziantep	Adıyaman
5-10			X	X	X	
10-50					X	

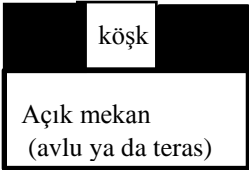
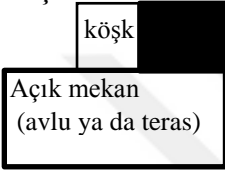
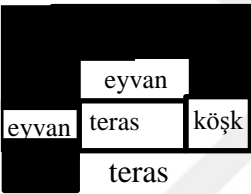
Bölgede çok nadir de olsa yarı açık mekan olarak küçük birim olan köşklere rastlanılmaktadır. Sirkülasyon amaçlı olup, oturma ve dinlenme için de kullanılmaktadır. (Tablo 24) Tek sayıdaki örneği bir birim kare büyüklüğü ve kareye yakın formuyla karşımıza çıkmaktadır. Farklı tipolojideki örneklerinin Mardin’ de olması topografyanın etkisiyle açıklanabilir. (Tablo 25)

Tablo 24: Köşkteki eylemler

Köşkteki eylemler	Diyarbakır	Şanlıurfa	Mardin	Kilis	Gaziantep	Adıyaman
Oturma			X		X	
Sirkülasyon			X		X	
Dinlenme			X		X	

Tablo 25: Köşk Konumu

Köşk Konumu köşk □ Bina ■	Diyarbakır	Şanlıurfa	Mardin	Kilis	Gaziantep	Adıyaman
ortada 			X			
Dışta 			X		X	
kenarda 			X (Eyvan + köşk)			

Düz damlı yapılanmanın olduğu bölgede sıcak kuru iklimden ötürü damda birçok aktivite yapılmaktadır. (Tablo 26)

Tablo 26: Damdaki eylemler

Damdaki eylemler	Diyarbakır	Şanlıurfa	Mardin	Kilis	Gaziantep	Adıyaman
Oturma	X	X	X	X	X	X
Dinlenme	X	X	X	X	X	X
Yatma	X	X	X	X	X	X
Toplantı- Sosyal Aktivite	X	X	X	X	X	X
Servis (Yiyecek kurutma, salça yapma)	X	X	X	X	X	X

Yöredeki iklimin özellikle yaz aylarında kavurucu sıcak olması aynı zamanda nem oranının da düşük olması şehir dokusunu, sokakları ve konutlarda plan kurgusu ve mekanlara kadar geleneksel konutta etkili olmuştur. Bölge iklimin sıcak ve kuru olması mimari plan kurgusunda açık ve yarı açık mekânların etkili olmasını sağlamıştır. Bu mekanlar yoğun kullanım sonucu gerek büyüklük gerekse sayılarının artmasına ve yaygın olarak kullanımına neden olmuştur.

Bölgedeki araştırmalarda açık ve yarı açık mekanlar; avlu, eyvan, revak, köşk, teras, dam, gezenek vb. isimlerle karşımıza çıkmaktadır. Açık ve yarı açık mekânların çeşit ve sayılarındaki farklılıklar yörede bu tür mekanlara olan talebin ve kullanımının çokluğunu göstermektedir. Ayrıca yöredeki incelemelerde açık ve yarı açık mekânların adı yerel farklılıklarla değişiklik gösterse de bu durum mekânların kullanımı ve mekan kurgusunu değiştirmez.

4.2. Sonuçlar ve Öneriler

Geçmiş kadar günümüzde de önemli bir bölge olan Güneydoğu Anadolu Bölgesi sahip olduğu zenginlikler açısından büyük bir öneme sahiptir. Bölgenin özellikle mimari değerler açısından yapılacak özgün araştırma ve tezlerle bu değerler tespit edilerek kayıt altına alınması gerek bölge ve gerek ülkemiz açısından büyük önem taşımaktadır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde geleneksel yaşam tarzı ve alışkanlıklar hala etkilidir. Bölgedeki modern yaşam kurallarına bağlı olarak değişen günümüz konut ve kentsel tasarımında hala geleneksel konut kullanımında alışkanlıkların izleri ve etkileri kendini göstermektedir. Yapılacak araştırmalarla uygun kullanım ve doğru yönlendirme ile mekan konforu açısından gerek mekan içlerinde ve gerekse açık mekanlardaki farklılıklarla ekonomiye katkıda bulunulabilir.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi geleneksel evlerinin plan organizasyonu, sıkışık yerleşme yapısının, yaşam şeklinin yansımalarının temeli olan kültürel yapının ve iklime uyma uğraşlarının sonucu olarak avlunun etrafında gelişir. Dar sokaklara sadece bazı evlerde görüldüğü, evlerin çoğunluğunun dışarıya kapalı içe dönük bir mekan özelliği bulunmaktadır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki kent dokusunun, sokak dokusunun, yapıların iklime göre biçimlendiği görülmektedir. Sokak dokusunun organik oluşu, yüksek avlu duvarlarıyla dar sokak yapısının bulunduğu sıcak kuru iklimin egemen olduğu bölgeye serin ve gölgeli alanların olmasına katkıda bulunduğu apaçık ortadadır. Konutlardaki avlularda mikro klima sağlanılarak sıcak yaz günlerinde daha konforlu mekanlar oluşmuştur. Kış mevsiminde iklimin olumsuz etkilerine karşın mekanlar uygun şekilde yönlendirilmiştir. Ayrıca bazı avlu duvarlarının birkaç metreden sonra yapılışı anlamına gelen berbahlarla avluda serinlik meydana getirilmiştir. Bununla birlikte avlularda, eyvanlarda ve revaklarda bulunan havuzlar

yazın yakıcı güneşine karşı serin bir ortam sağlamıştır. Kuzeye yönlendirilmiş yarı açık mekanlar olan eyvan ve revaklarla gün içinde sıcak rüzgarlara kapalı gölgeli alanlar oluşturulmuştur. Bazı eyvanlarda bulunan havalandırma nişlerinden kuzey rüzgarlarının bacadaki duvara çarpıp eyvanları serinletmesine katkıda bulunduğu tespit edilmiştir. Düz dam mimarisinin olduğu bölgede damda kurulan tahtlarda yazları yatılmaktadır. Toprak damlar yaz akşamlarında sıkça kullanılan mekanlar olmuştur. Bu durum bölgedeki sıcak kuru iklimin sonucudur.

Bölgede, eğimli arazideki geleneksel evler arazi eğimine göre şekillenmiştir. Konutlar manzarayı kapatmayıp, rüzgar etkisine engel olmamıştır. Bölgedeki diğer geleneksel evler de doğru yönlendirmeye güneş ve rüzgardan faydalanmaktadır. İncelenen geleneksel evlerin şekillenmesinde, yönlendirilmesinde iklim etkileriyle uyumlu hale getirildiği görülmüştür.

Açık ve yarı açık mekanlar kullanıcıların oluşturdukları mikro klima ortam sayesinde güneşten, soğuktan, sıcaktan, rüzgardan faydalanma ve korunmaya imkan verip yılın her mevsiminde konforlu yaşam alanları sağlanılmıştır ayrıca mahremiyet ve güvenliğe de olanak verilmiştir.

Geleneksel evlerin tasarımcıları, çağdaş mimarlığın dünyada çözüm aradığı hususlara iyi bir şekilde cevap vermiştir. Geleneksel evler esneklik, uyabilirlik ve amaçlılık bakımından günümüz şartlarına gayet iyi bir şekilde ipuçları verir. Geleneksel evler araya eyvan konularak konutun büyüebilmesine olanak tanımaktadır. Günümüz konutlarında esneklik adına hareketli duvarlar konulabilir. Geleneksel evlerde yönlere göre oda ebatı farklılaşmaktadır. Günümüz modern toplu konutlarında da odaların kullanımına göre farklılaşmalar gereklidir. Örneğin yazın kullanılacak mekanların tavan yükseklikleri daha yüksek olmalıdır. Ayrıca eyvan gibi yarı açık mekanlar odalar arasında bulunabilir. Eyvanın açık olan tarafına açılıp kapanabilen portatif sistemle de sıcaklık ve havalandırma, kontrollü bir şekilde sağlanabilir. Bununla birlikte havalandırma için rüzgar kontrolünde farklı yönlerdeki açıklıklar da farklı olmalıdır. Kışın kullanılacak mekanların açıklıklarının daha az, yazın kullanılacak mekanlardaki açıklıkların daha fazla olması aktif enerji kullanımından uzak tutmaya katkı sağlayacaktır. Tek olan parsellerin tevhide yapıлып bir bütün haline getirilerek konut sitesi yapıp, sıcak kuru iklimle uyumlu birbirini gölge edecek şekilde konumlanmalıdır. Ağaçlandırma ve havuzla ortam serinletilmelidir. Yarı açık alanlar oluşturacak elemanlar yer almalıdır. Eğimli çatılar daha fazla ısınacağından, düz damlı konutlar tercih edilmelidir. Eğimli arazinin olduğu alanlarda Mardin'deki gibi teraslmalı yapılar olmalıdır. İmar

yönetmeliğinde de topografya ile uyumlu olacak şekilde yapılanma zorunlu olmalıdır. Sıcak kuru iklimde uygun yönlendirme olan güney-doğu yönlendirme mevzuatta yer almalıdır.

Bu konuda yapılan bilimsel araştırma ve tezlerle elde edilen bulguların değerlendirilmesi büyük öneme sahiptir. İlgili taraflar işbirliği yaparak bir yandan belediyeler vasıtasıyla imar yönetmelikleri değerlendirilmelidir. Diğer yandan halk bilinçlendirilerek toplum ve kamusal derneklerle işbirliği yapılarak konunun önemi ortaya konmalı ve farkındalık sağlanmalıdır. Günümüzdeki yapılarda konfor şartlarının sağlanması için havalandırma ısıtma ve soğutma için enerji kaynaklarımız kullanılmaktadır. Bu durum ülke olarak enerjiye daha çok kaynak ayırmak anlamına gelmektedir. Geleneksel mimaride var olan ekolojik davranış hem kaynak kullanımı hem kültürel ve hem de ekonomik açıdan fayda sağlamaktadır. Karbondioksit salınımı enerji etken yapılar ve sürdürülebilir enerji kaynakları açısından büyük öneme sahip olan konu özenle araştırılmalı, geçmişimizden aldığımız bilgi birikimi ve tecrübelerle gelecek nesillere daha sağlıklı ve yaşanabilir bir dünya bırakmalıyız.

KAYNAKÇA

- Akın, T. (2001). *Doğal Çevre Etmenlerine Bağlı Olarak, Yerleşme ve Bina Ölçeğinde İklimle Dengeli Konut Tasarım Denetleme Modeli*, Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul.
- Akkoyunlu, Z. (1989). *Geleneksel Urfa Evlerinin Mimari Özellikleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Aksoy, R. (2009). *Güneydoğu Anadolu Bölgesi Diyarbakır, Mardin, Urfa, Batman Geleneksel Köy Evleri*, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Tarihi ve Kuramı Anabilim Dalı, İstanbul.
- Alioğlu, F. (1989). *Geleneksel Mardin Şehir Dokusu ve Evleri Üzerine Bir Deneme*, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul.
- Alioğlu, F. (1992). *Mardin Evleri, Anadolu'da Ev ve İnsan*, Emlak Bankası yayını, s.276-284, der. Sözen, M. ve Eruzun, C., İstanbul.
- Apak, N. (2004). *Geleneksel Türk Evi Planlamasında İklim Faktörü: Edirne Evleri ve Mardin Evleri İle İlgili Bir Karşılaştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Gebze.
- Atalay, İ. (1997). *Türkiye Coğrafyası*, Ege Üniversitesi yayınları, İstanbul.
- Berköz, E., Aygün Y., Kocaaslan, G., Yıldız, E., Ak, F., Küçükdoğu, M., Enarun, D., Ünver, R., Yener, K. A. ve Yıldız, D., (1995), *Enerji Etkin Konut ve Yerleşme Tasarımı*, TÜBİTAK Yayınları, İstanbul.
- Buldurur, M.A. (1983). *Kentsel Tasarımda Güneş Enerjisinden Optimum Yararlanma Konusunda Bir Araştırma ve İstanbul'da Çeşitli Uygulama Örnekleri*, Doktora Tezi, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Demir, A. (1973). *Güneş Işınımından Korunmak ve Yararlanmak Amacıyla Mimaride Alınan Tedbirler Üzerine Bir Araştırma*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, D.G.S.A, İstanbul.
- Ekim, E. (2012). *Türk Evinde Yaşam Alanı: Avlu*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, İstanbul.
- Erçin, Ç. (2005). *Mimarlıkta İklim Faktörü ve Bu Faktöre Bağlı Olarak Konut Alanlarında Fiziksel Yerleşme Yoğunluğunun Belirlenmesi İçin İlkeler*, Yüksek Lisans Tezi, Yakın Doğu Üniversitesi, Fen ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Lefkoşa.

Erdemir, E. (2014). *Sıcak-Kuru İklim Bölgelerinde Enerji Korunumu-Yerleşme Dokusu –Form Etkileşimi: Geleneksel Diyarbakır Evleri Örneği*, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul.

Erdoğan, E. (1996). *Anadolu Avlularının Özellik ve Düzenleme İlkeleri Üzerinde Karşılaştırmalı Bir Araştırma*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Ankara.

Erginbaş, D. (1953). “*Diyarbakır Evleri*” , İTÜ, İstanbul.

Erinç, S. (1957). *Tatbiki klimatoloji ve Türkiye'nin iklim şartları*. İstanbul, 1957, s. 91.

Erinç, S. (1969). *Klimatoloji ve Metotları* (Genişletilmiş ikinci baskı). İst. Üniversitesi, Coğrafya Enstitüsü, Yay. No. 35, İstanbul.

Gürel, S. (2010). *Geleneksel Konutların Biçimlenişinde İklim Ögesinin Etkinliği: Safranbolu Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul.

Gürler, Z. (1977). *İklim Yapı Tasarım İlişkilerinde Güneş Faktörü ve Antalya İli Uygulama Yöntemleri*, Doktora tezi, İDGSA Mimarlık F., İstanbul.

İncili, Ö.F., Akdemir, İ.O., (2016). *İklimin Konut Kültürü Üzerine Yansımaları: Tarihi Kilis Evleri Örneği*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt No:26, Sayı:2, Elazığ.

Kanalıcı, A. (2012). *Geleneksel Gaziantep Evleri Yapı Üretimi Analizi*, Yüksek Lisans Tezi, Yakın Doğu Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Lefkoşa.

Karaçizmeli, M. (2011). *Urfa İli Geleneksel Konut Yapılarının Malzeme Ve Plan Tipi Farklılıklarının İklimsel Performans Açısından Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul.

Kaya, K. (2012). *Geleneksel Mardin Evlerinin Tasarım ve Ergonomi İlişkisi Bağlamında İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yapı Eğitimi Anabilim Dalı, Elazığ.

Koca, Ö. (2006). *Sıcak Kuru Ve Sıcak Nemli İklim Bölgelerinde Enerji Etkin Yerleşme ve Bina Tasarım İlkelerinin Belirlenmesine Yönelik Yaklaşım*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- Manioğlu, G. (2007). *Geleneksel Mimaride İklimle Uyumlu Binalar: Mardin'de Bir Öğrenci Atölyesi*, Tesisat Mühendisliđi Kongre Bülteni, İzmir.
- Özbek, H. (2004). *Gelenekselden Türeyen Çağdaş Mardin Konut Yerleşimi*, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Rapoport, A. (1969). "*House Form and Culture*" Englewood Cliffs, N.J. Prentice-Hall.
- Salur, H. (2016). *Avlulu Yapılarda Termal Konfor Analizi: Kayseri Köşk Medrese Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı,, Fen Bilimleri Kayseri.
- Savaşçioğlu, R. (2008). *Tarihi Kilis Evleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Scudo, G. (1988). *Climatic Design in the Arab Courtyard House, Environmental Design: Journal of the Islamic Environmental Design Research Center*, Algeria.
- Sis., M. (1993). *Eski Diyarbakır Sur İçi Konutlarında İklimin Tasarıma Etkisi Üzerine Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Diyarbakır.
- Sözer, A. (1969). *Diyarbakır havzası*. Ankara, s. 26
- Şenocak, İ. (1990). *Şanlıurfa'da Geleneksel Mimarimiz*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- URL-1. (2016). Aralık 23, 2017 tarihinde Docplayer web sitesi: <http://docplayer.biz.tr/327621-Serhat-sensoy-1-mesut-demircan-1-yusuf-ulupinar-1-izzet-balta-1-1-devlet-meteoroloji-isleri-genel-mudurlugu-p-o-box-401-ankara-turkiye.html> adresinden alındı.
- URL-2. (2016). 2017 tarihinde Marmara Akademi web sitesi: <http://marmaraakademi.blogspot.com/2016/04/turkiyenin-cograf-bolgeleri-ve.html> adresinden alındı.
- Üçok, A. (2007). *Güneydoğu Anadolu Rehberi*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Gaziantep.
- Yayvan M., Deniz A. (2000). *Devlet Meteoroloji İşleri*, Ankara.
- Yüce, B. (2010). *Osmanlı Son Dönemi İle Erken Cumhuriyet Dönemi Arasında Gaziantep'te Mimari Dokunun Değişimi (1839-1950)*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul.

Zeren, L., Berköz, E., Küçükdoğu, M. ve diğerleri. (1987). *Türkiye'de yeni yerleşmeler ve binalarda enerji tasarrufu amacıyla bir mevzuat modeline ilişkin çalışma*. Çevre ve Şehircilik Uygulama-Araştırma Merkezi (UYGAR), İTÜ, İstanbul.

Zorer, G. (1992). *Yapılarda Isısal Tasarım İlkeleri*, YTÜ Mimarlık Fakültesi Baskı İşliği, İstanbul.

EKLER

Ek 1. Evliya Çelebi'nin "Seyahatname" Adlı Eserinde Bölgeye Ait Anlatımları

- **Diyarbakır İli Hakkında Anlattıklarından Bazıları Şunlardır:**

...“Evvela, **Habuşi Köyü menzili:** Diyarbakır Eyaleti'nde Harput Sancağı toprağında ve Harput gölü kenarında 300 haneli, bağlı ve bahçeli Ermeni köyüdür ve zeamettir...”

“...**Sarıkamış Köyü:** Diyarbakır toprağında (—) sancağı sınırında Kürt ve Ermeni köyüdür, bağlı ve bahçeli mamur zeamettir...”

...**Demirkapı Köyü menzili:** Diyarbakır toprağında (—) sancağı sınırında Kürt ve Ermeni köyüdür ve zeamettir...

Tirhi Köyü menzili: Diyarbakır hükmünde ve (—) sancağı sınırında bütün halkı Kürtlerdir, camii var zeamettir ve Şat kenarıdır.

Hani Kasabası' nın anlatılması: Yine Diyarbakır toprağında (—) sancağı hükmünde Şat Nehri kıyısında bağlı ve bahçeli mamur ve şenlikli kat kat güzel haneli hoş bir kasabadır.

Başhan menzili: Diyarbakır toprağında güzel bir handır.

Harap Şerbetin Kasabası menzili: Diyarbakır toprağında, gayet bayındır imiş. Hala 200 evli, bir camili, büyük bir hanlı ve birkaç küçük dükkânlı kasabacıktır. Eski bir tekkesi var.

Diyarbakır'ın Osmanlı sancakları bunlardır: Başta Harput, Argani, Siverek, Nısıbin [Nusaybin], Hasankeyf, Cemişgezek, Siirt, Mefarikin [Silvan], Akçakale (Nusaybin yakınında), Habur ve Sincar. Diyarbakır sancağı paşa tahtı sancağıdır.

Şehirdeki mahallelerin isimleri: Hepsi (—) adet şehir mahalleleridir. 47 mahallesi Müslümanlardır, yedi mahallesi Ermenilerdir, ama Rum, Fireng, Çingene ve (—) (—) mahalleleri yoktur. (—) (—) (—)Birincisi İçkale Mahallesi, Balıklı Mahallesi, Sarılı Mahallesi, Şeyh Mahallesi, Cami-i Kebir Mahallesi...

Ev su kuyularının tanımlanması: Bazı evlerde su kuyuları vardır. Ancak diğer bölgeler gibi su kuyuları çok değildir, yine de her evde su mahzenleri bulunur. Soğuk su mağaraları ve Fıskayası tarafında Yunus Nebi Mağaraları hadsiz hesapsızdır.

Şehrin arzı ve ikliminin tanımlanması: Bu Diyarbakır Şehri usturlab ilmi üzere Ali Kuşcu sözüne göre (—) (—) hakiki iklimdendir. Ve gündüzünün uzunluğu (—) saat ve (—) dakikadır. Gecesi de yine öyledir. Coğrafi durumu ile enlemi ( ) ( )

Yapılmasının talii (talih): Bu şehrin yapım talii, Bitlis Hanı Abdal Han'dan duyduğumuz üzere İran şahı Rüküddevle sözüne göre yıldız talii (—) (—)burcudur. Bundan dolayı bütün halkı şuh, şakrak, neşeli laubali canlardır.

Diyarbakır Şehri'nin hububatının anlatılması: Evvela, Diyarbakır içi bir taşlık yerdir. Ama nahiyelerinden yedi tür danedar buğday, arpa ve bakla gelir ki somarları on akçeye satılır. Zira geniş vilayeti bakımlı, ovaları güzel ve amber kokulu toprağı insanlar arasında rağbet görür, mezraaları bol, hayrat ve bereketleri çok bir bakımlı şehirdir.

Benzersiz Diyarbakır Şehri'nin gezinti yerlerinin anlatılması:... Diyarbakır' ın Şattularab kıyısında olan Reyhan Bağı ve şebekeli bostanının Rum, Arap ve Acem'de benzeri yoktur. İlkbahar mevsiminde Şattularab 'ın taşkınlığı geçip tatlı suyu durularak akmaya başladığında Diyarbakır halkının zengin ve yoksulları bütün çoluk çocuklarıyla Şat kıyısına göçüp nehir kıyısında atalarından ve babalarından verasetle intikal etmiş sınırlarında çadırlarını kurup bostanlarına kavun, karpuz ve çeşit çeşit sebzeler ve çiçekler ekip kar ederler.

Şattularab kıyısında bütün kulübelerinin duvarları, kapıları ve yüzeyleri tamamen reyhanla kaplıdır. Bütün reyhanın kökleri yine zeminde olup tüm yaprakları yeşil olup durmakta ve daima yerden tazelik bulup büyümededir. Bir evin duvarının reyhandan görünmek ihtimali yoktur. Ta bu derece sık reyhanlı reyhan kulübeleridir ki gece gündüz içinde oturan erkek ve kadınların dimağları reyhandan, diğer güllerden, sümbüllerden ve erguvanlardan kokulanır. Her bağı harem bağları da böyle reyhandan seyran kulübeleridir. Her kulübedeki havuz ve şadırvanlar Şat Nehri'ndendir.

Göksu Köyü menzili: Mamur Ermeni koyudur ve Diyarbakır nahiyelerindendir. Şat Nehri ile Dicle Nehri sayılan büyük bölge cezirede mamur köydür.

Zirzıvan Boğazı menzili: Bir korkunç, tehlikeli ve dar amansız bir boğazdır ki Allah saklasın yine Diyarbakır toprağındadır. Güney ve kible tarafı Mardin ve Sincar çölleri.

Siverek Sancağı (Şu an Şanlıurfa'ya bağlı bir ilçedir) Kalesi'nin Özellikleri: Diyarbakır eyaletinde sancakbeyi tahtıdır.150 akçe kazadır. Temiz toprak ile örtülü bağlı, bahçeli evleri, pek çok camileri, han ve hamamları, mektepleri ve süslü çarşı pazarı vardır...

- **Mardin İli Hakkında Anlattıklarından Bazıları Şunlardır:**

İbret verici Mardin Kalesinin şekli: Dicle Ceziresi içinde Şatt'a iki menzil yakınlıkta bir çölistanda göklere baş uzatmış bulutlu gökyüzü gibi dalgalı renkli yüksek bir kayanın üzerinde Kudret eliyle yapılmış bir kaledir. Mardin Kalesi'nden güneye doğru üç saatte çöller içinde,

Göllü Köyü menzili: Mardin hükmünde ve kazasında 500 haneli Ermeni ve Kürt köyüdür ve suları sarnıçtır. Bu mahalden Mardin Kalesi görünür.

Kızıltepe Köyü menzili: Mardin toprağıdır.

Kend-beli menzili: Mardin sınırı bu yüksek dağ üzerinde, bu belde son bulur.

- **Gaziantep İli Ve Nizip İlçesi Hakkında Anlattıklarından Bazıları Şunlardır:**

Evliya Çelebi Gaziantep ilinin iklimiyle ilgili olarak yazının yaz, kışının kış olduğunu söylemiş ve bu anlatımla ilde dört mevsimin olduğunu dile getirmiştir (Yüce, 2010)

Nizip: (---) toprağında Murad şehrinin batı tarafında çölistan içinde yüksek bir dağın eteğinde (---) haneli bağısız bahçesiz, cami, han ve hamamlı ve küçük çarşılı bakımlı kasabadır. Ve 150 akçe kadılıktır, daima Birecik' e katılıp nahiye olur.

Yapı kalıntıları ve Fırat Nehri'nden ayrılmış arkları toz toprak ile dolmuş ufak tefek bir kasabadır ki hala Ayıntab'a bir konaktır ve Ayıntab'ın kiblesi yönündedir.

- **Şanlıurfa İli Hakkında Anlattıklarından Bazıları Şunlardır:**

Urfa eyaleti toplam 6 sancaklıdır. Evvela,

Cemmase sancağı: Kible yönünde üç konak çölden Habur'a varır.

Deyr-i Rahbe sancağı: Kible yönüne düşer beş konak çölde Murat kenarındadır.

Beni Rebia sancağı: Kible yönünde Rakka Çölü'nde beş menzil yerdir.

Suruç sancağı: Batı tarafta Urfa'ya tam bir konak yerdir.

Harran sancağı: Urfa'nın kiblesinde çölde bir konaktır.

Rakka sancağı: Rakka, Urfa'dan 4 konak ileride çölde harap bir yerdir.

Urfa sancağı: Bütün nahiyeleri altı adet köylerdir. Suruç, Harran, Rakka, Samsat nahiyeleri..

Urfa varoşu yapılarının özellikleri: Bu şehrin fevkani kalesi ve tek katlı sur varoşunun içinde ve dışında toplam 2.600 kireç, toprak ve cibis (alçı) ile yüzleri sıvalı şenlikli ve bakımlı yapı, güzel hanelerdir.

Urfa'nın suyunun ve havasının anlatılması: Suyu ve havası gayetle orta karar olup yazı yazdır kışı kıştıtır. Kış vaktinde kar yağar; bahar vaktinde rahmet yağmurları yağar...

Urfa'nın ikliminin anlatılması: Gerçek dördüncü iklimde olup örfi iklimin on yedincisinde bulunmuştur. Usturlab ilmi nice kere yükseklik alınmıştır. O hesap üzere arz-ı beledi (---)(---) ve uzun gündüzü (---)(---)

Şanlıurfa İlinin Birecik İlçesi Hakkında Anlattıklarından Bazıları Şunlardır:

Aşağı varoş yapıları: Tamamı 900 adet toprak ile örtülü kayalar üzere yüzleri Fırat Nehri'ne bakar altlı üstlü evler var.

• Adıyaman İli Hakkında Anlattıklarından Bazıları Şunlardır:

Samsat (şu an Adıyaman'a bağlı bir ilçedir) Kasabası'nın özellikleri: Dicle Nehri ki Şattü'l- Arab' dır, Fırat ile Dicle ceziyesinde bir bakımlı camili, han ve hamamlı, küçük çarşılı ve (---) kadar toprak ile örtülü bakımlı haneli şirin kasabadır. Diyarbakır ile Harput arasında vaki olmuştur...

Gerger (şu an Adıyaman'a bağlı bir ilçedir) Özellikleri: Fırat Nehri'nin batı tarafında Malatya eyaleti toprağı subaşılığdır. Bir geniş düz yerde bağlı ve bahçeli, ...

Kahta (şu an Adıyaman'a bağlı bir ilçedir) kasabasının özellikleri: Kömür Dağı eteğinde, bağlı, bahçeli ve eski tarz hanelerdir. Bunun da bütün halkı Türkmen taifesidir.150 akçe şerif kazadır. Bu şehrin yakınındaki Kömür Dağı'nın ilerisi Malatya Aspozusu İrem Bağı'dır. Şehir Fırat Nehri'nden uzaktır. Pek çok camileri, hanları ve hamamı ve sultan çarşısı var bir bakımlı kasabadır.

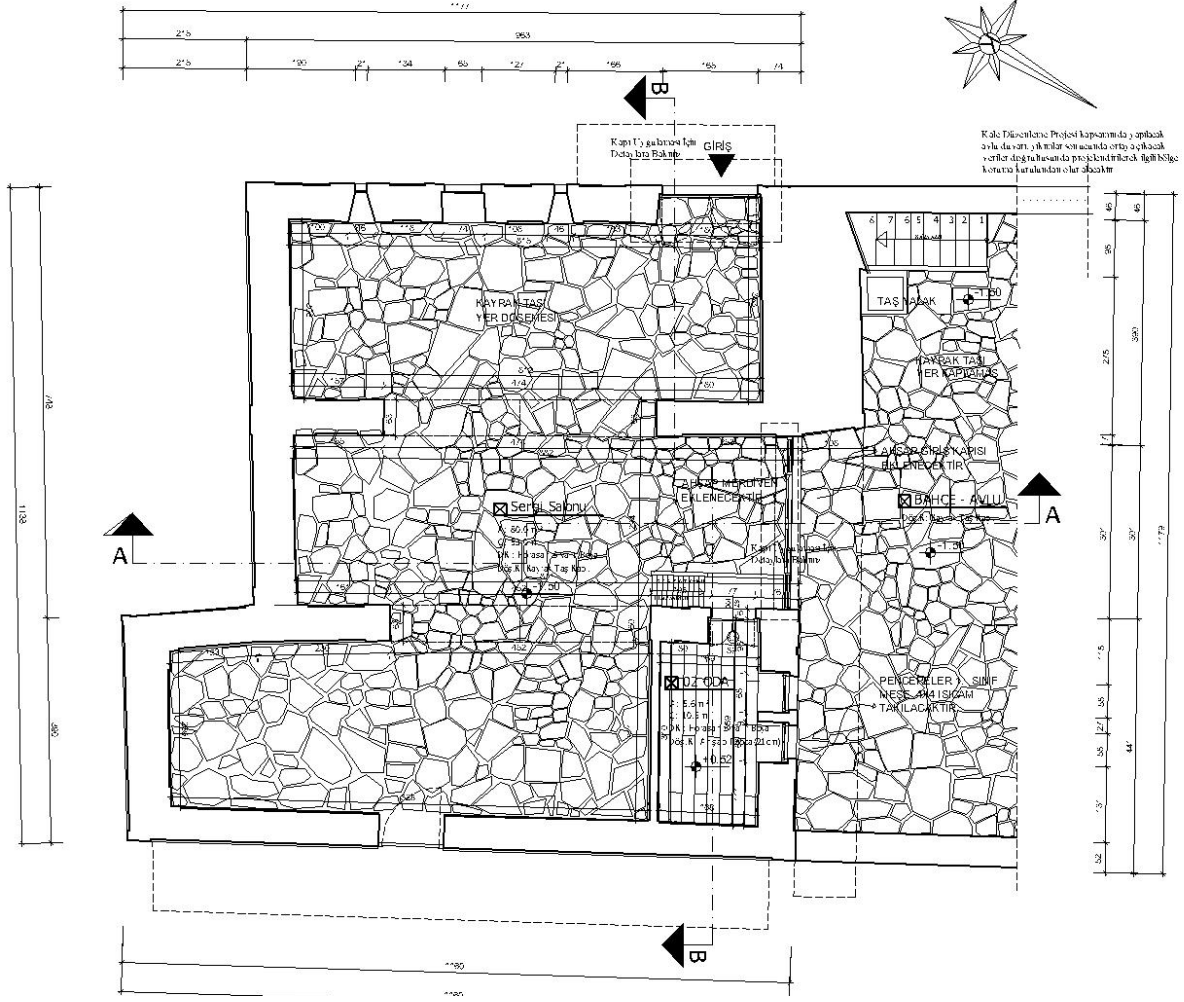
Hasin- i Mansur (Şimdiki adı Adıyaman) sağlam surunun özellikleri: İsimlendirilmesinin sebebi odur ki ilk yapıcısı Mansur b. Caune b. el Harisü'l- Amiri inşa etmiştir. "hasin" kale manasına olduğundan Hasin ismi Mansur'a izafetiyle Hasin-i Mansur derler, ama halkın dilinde meşhur galatı daha tercih edildiğinden Hısn-ı Mansur derler. Maraş toprağında subaşılıktır ve 150 akçe kadılıktır. Nahiyesi toplam 70 pare Türkmenlerin oturduğu bakımlı köylerdir. Kale içinde 40 adet hane, bir cami, cebehane ve yetecek kadar topları var ama aşağı yerleşim yeri bakımlı ve şenliklidir.

Şirin şehirdir. Bu şehir halkı Malatya'ya ve onlar bu Hızın-1 Mansur'a öğle vaktine dek varıp gelirler. Zira ikisinin arasında Kömür Dağı vardır. Güney tarafta Ayıntab iki menzildir. Maraş bir gergi menzildir.

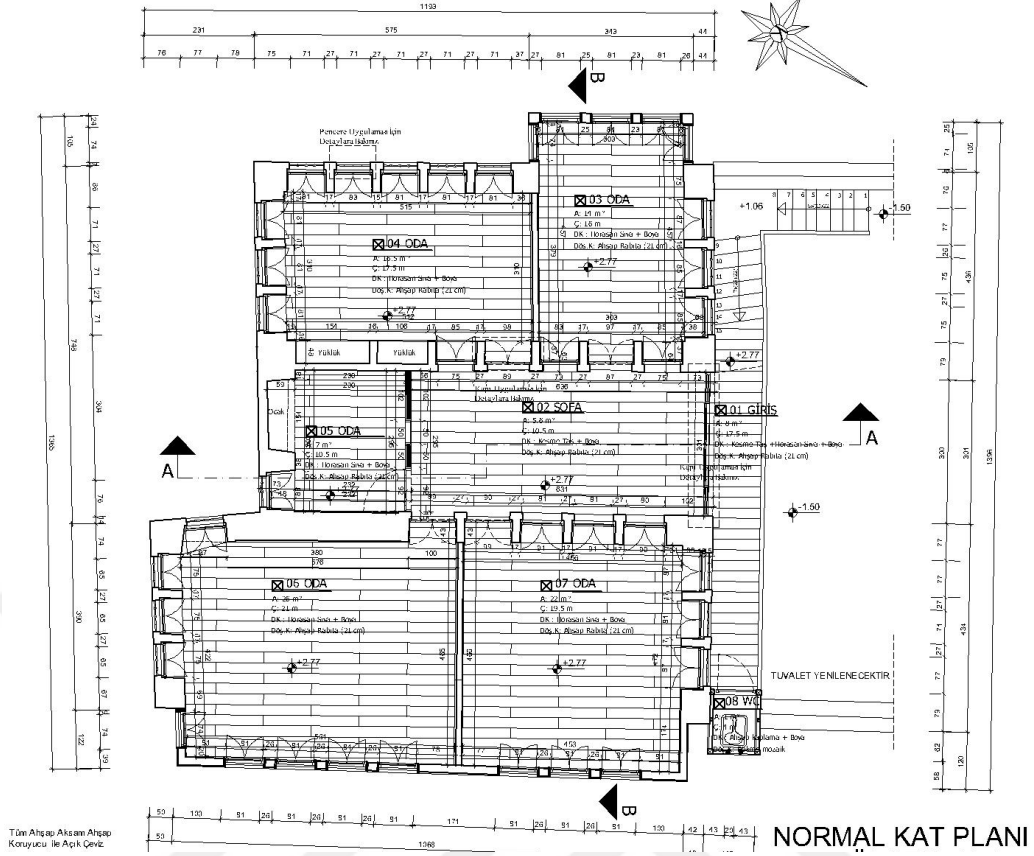
Osmanoğlu devletinde 10 adet Hasan (husn, hısn) isimli kale vardır. Evvela Erzurum'da Hasankalesi, Mahmudiye'de Hasani Kalesi, Şehrezol'da Hasan Mazlum Kalesi, Diyarbakır'da Hasan Keyf, Malatya'da Hasan Badrık, Maan Dağı'nda Hasanabad, Trablus-Şam'da Hüsün Kalesi ve bu Hısn-1 Mansur, meşhurları bunlardır.

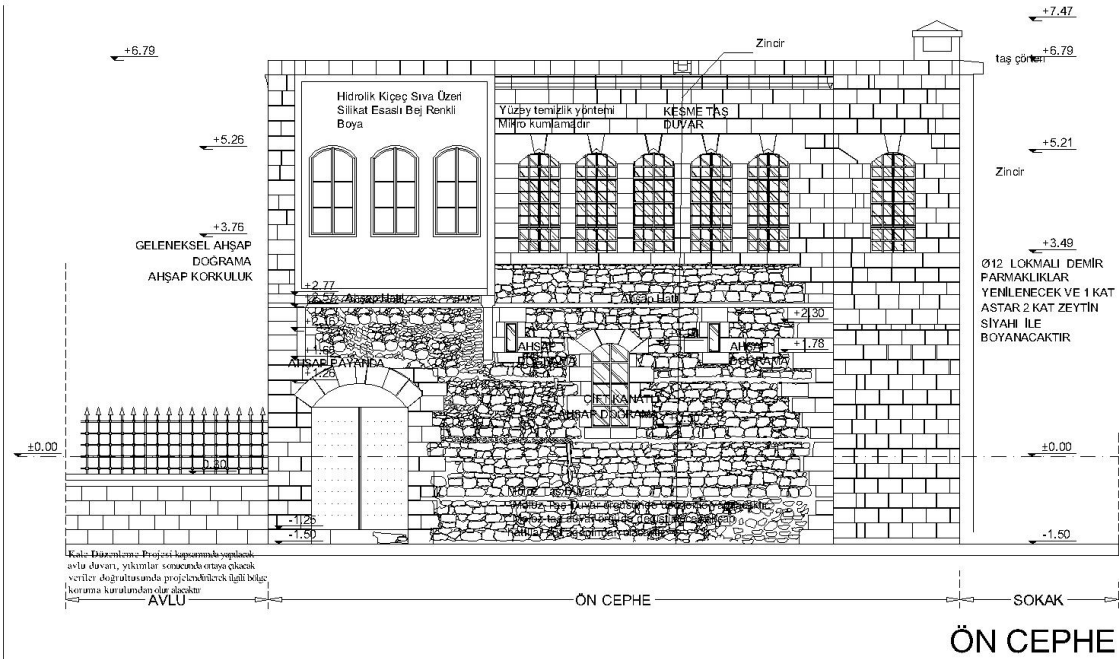
Ek 2. Adıyaman Geleneksel Evi (Değirmen Evi- Keleş Konağı) Restorasyon Projesi

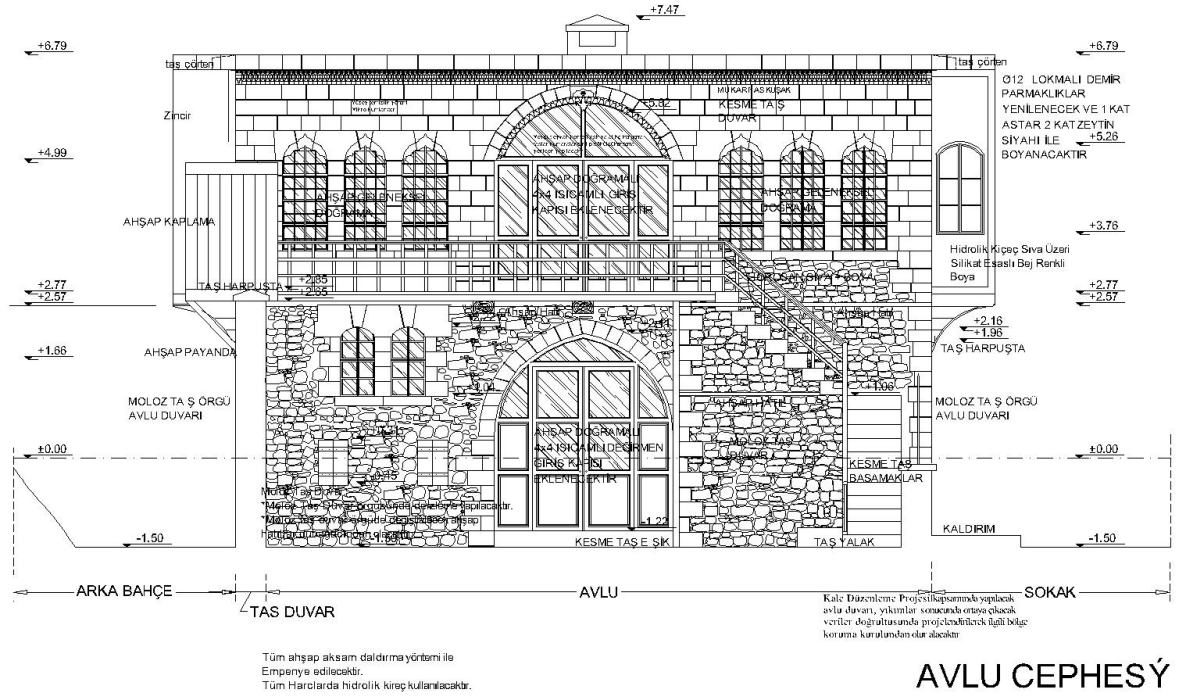
Şekil 193: Zemin kat planı (Adıyaman Belediyesi, 2012).

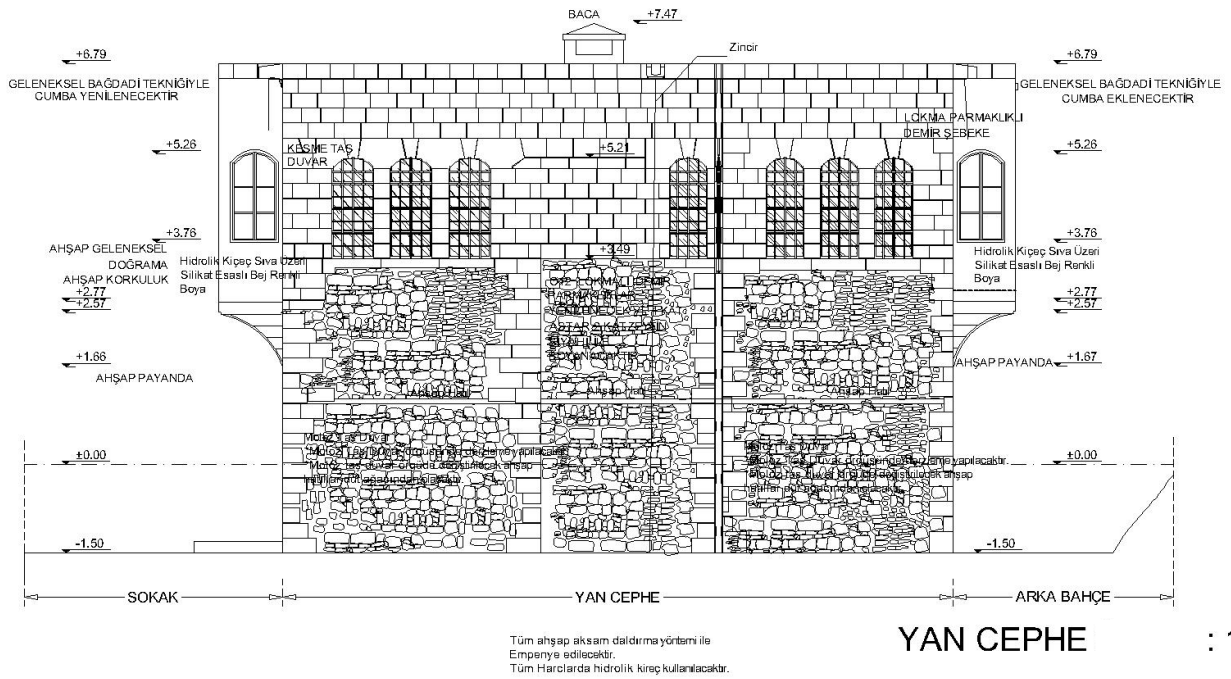
Şekil 194: Birinci kat planı (Adıyaman Belediyesi, 2012).

Şekil 195: Ön cephe (Adıyaman Belediyesi, 2012).

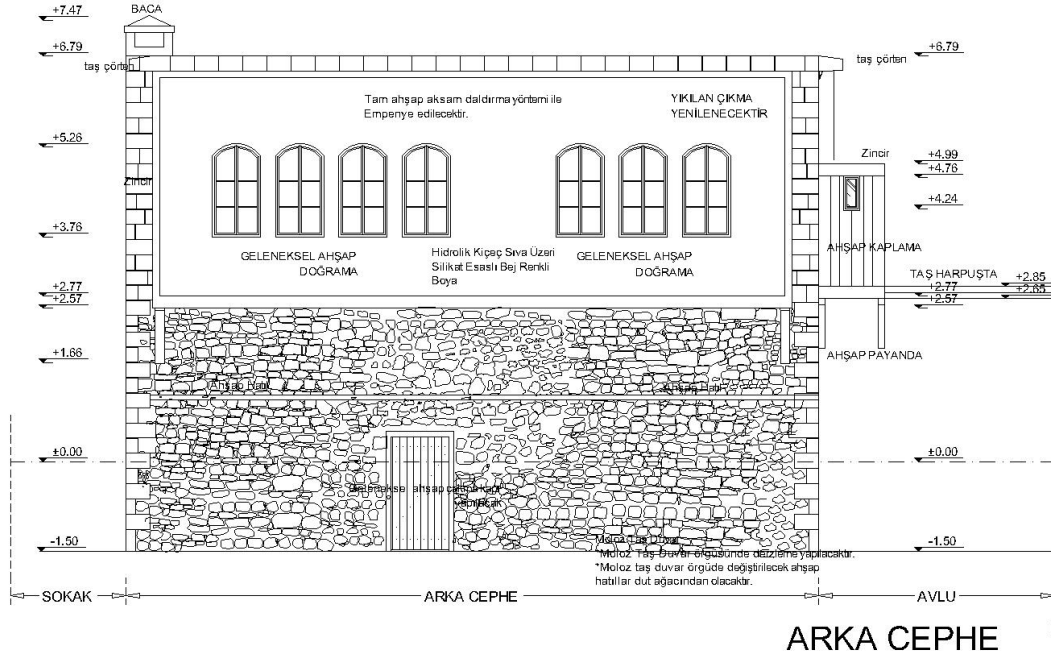

Şekil 196: Avlu cephesi (Adıyaman Belediyesi, 2012).

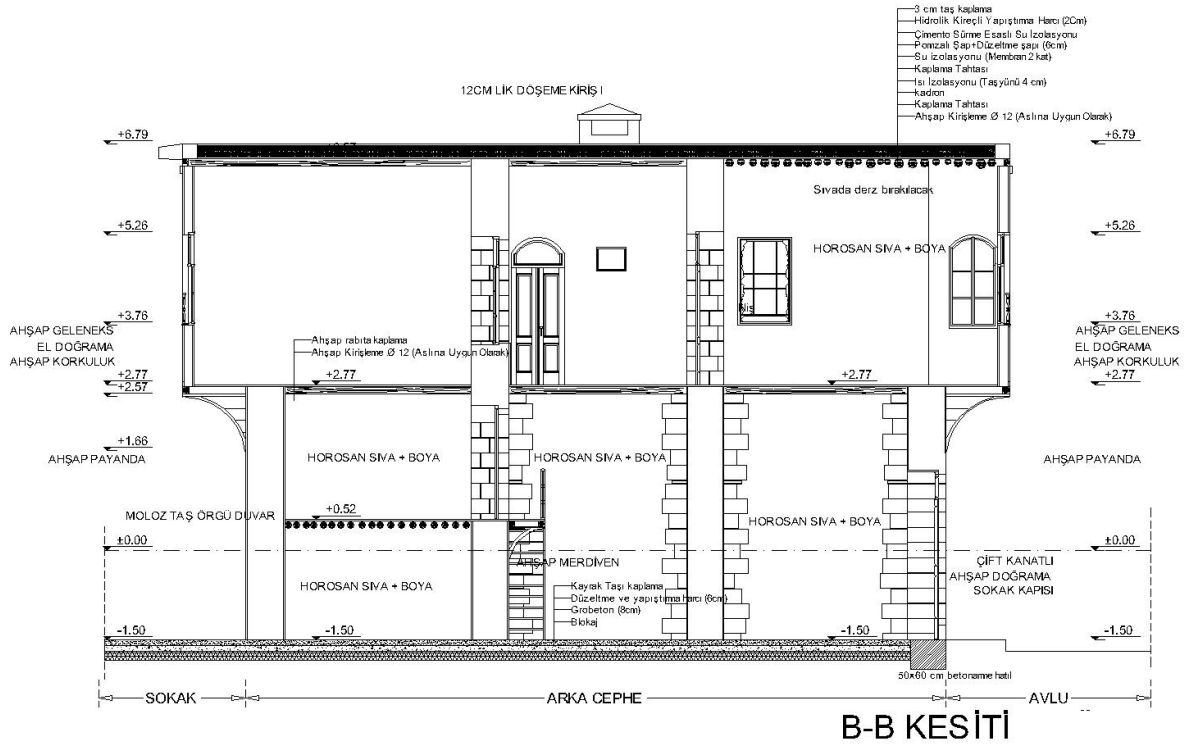
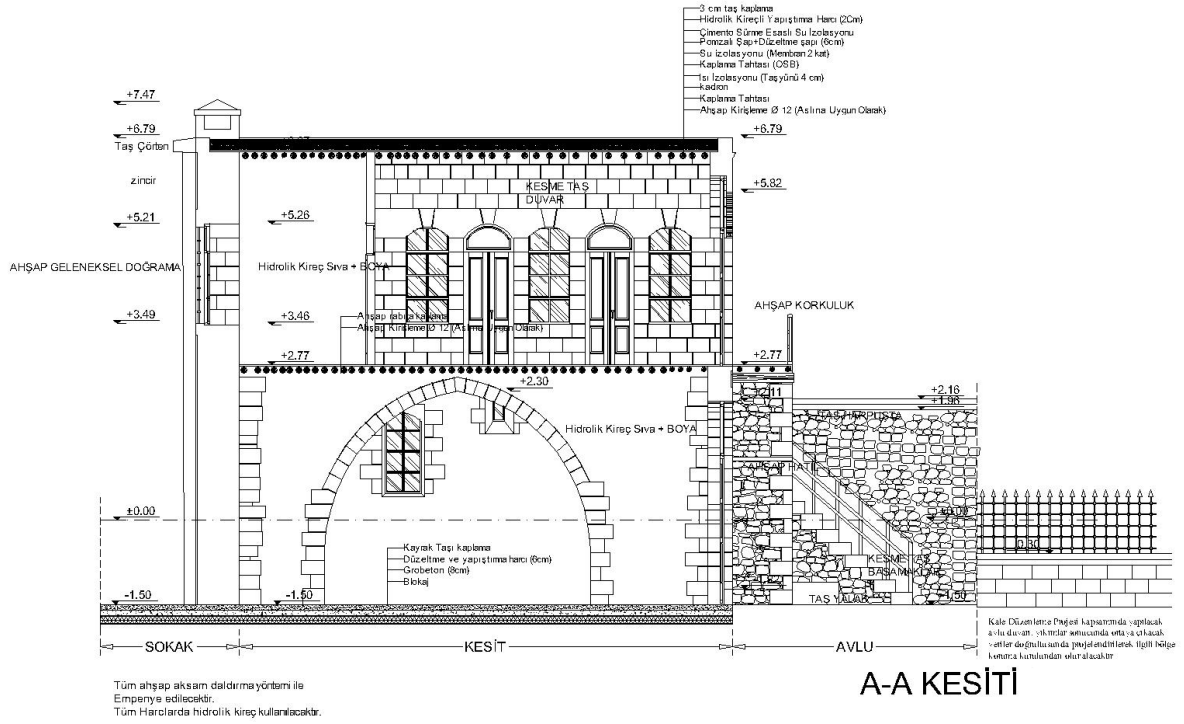

Şekil 197: Yan cephe (Adıyaman Belediyesi, 2012).

Şekil 198: Arka cephe (Adıyaman Belediyesi, 2012).

Şekil 199: Kesitler (Adıyaman Belediyesi, 2012)

Ek 3. Adıyaman Geleneksel Evi (Eski Değirmen Evi) Keleş Konağı Restorasyon Aşaması

Şekil 200: Adıyaman Geleneksel Evi (Eski Değirmen Evi) Keleş Konağı Restorasyon Aşaması (Adıyaman Belediyesi, 2012)

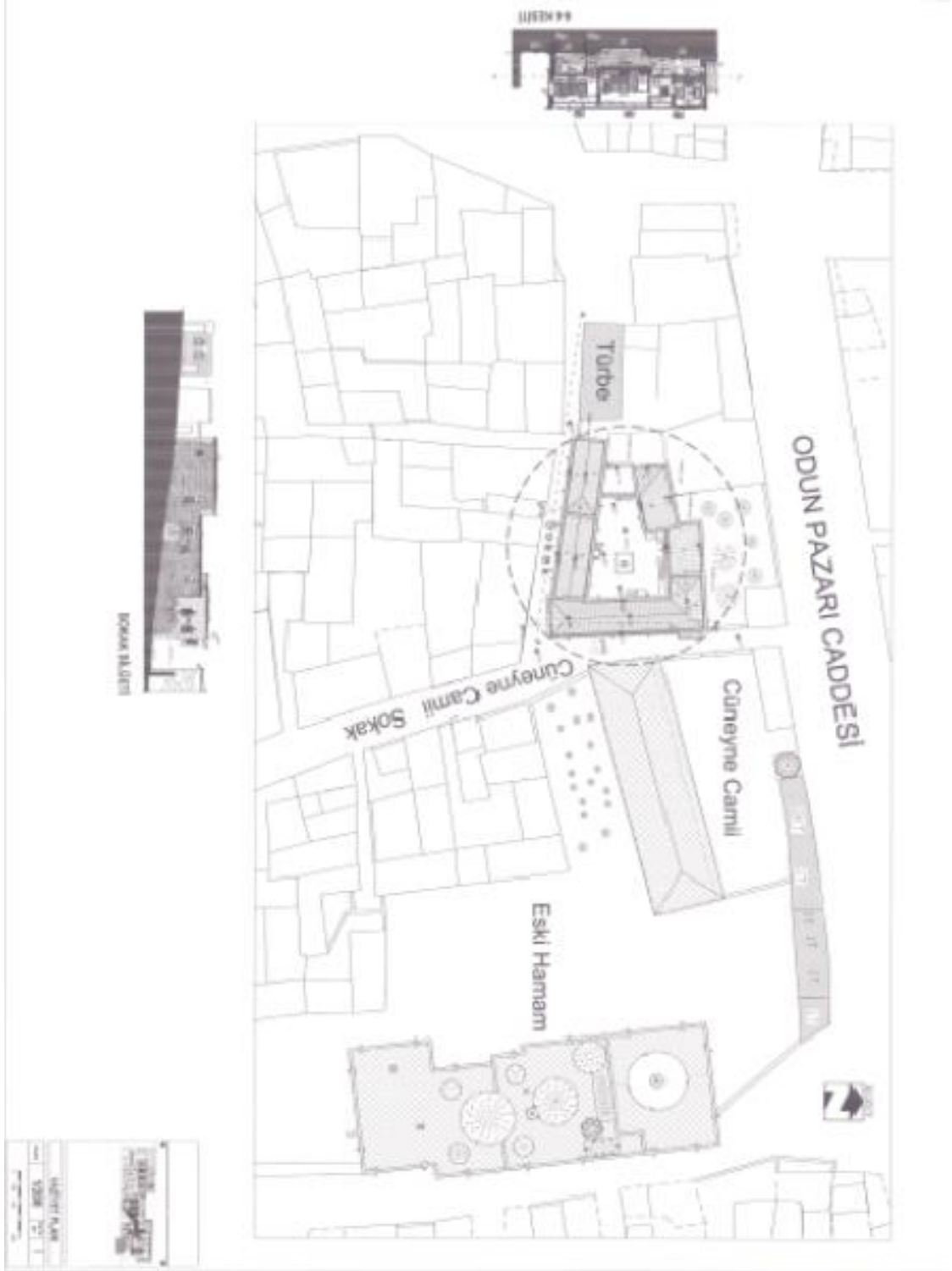
Ek 4. Adiyaman Geleneksel Evi (Eski Değirmen Evi) Keleş Konağı Restorasyon Sonrası İç Mekanları, 2018

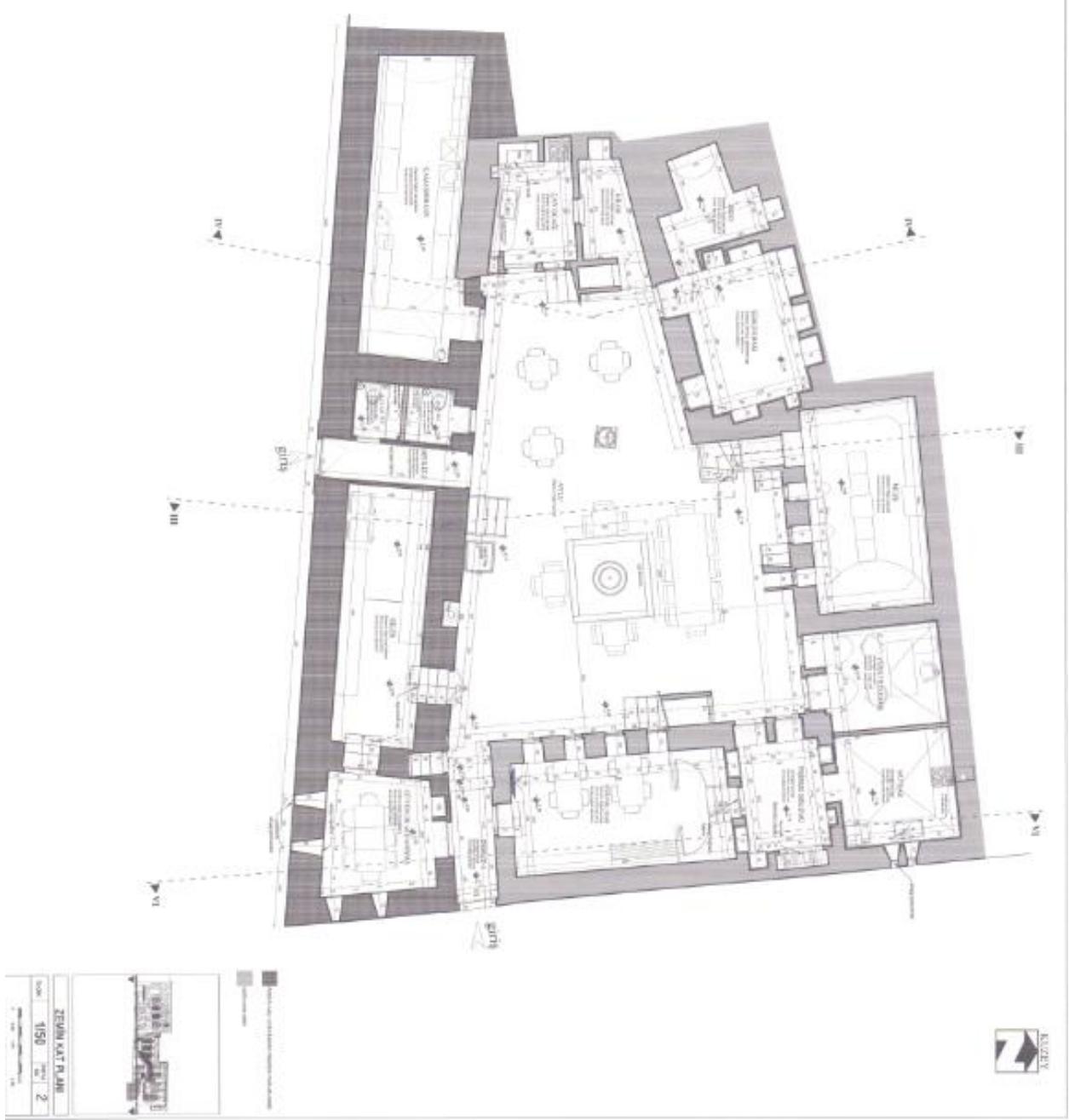

Ek 5. Kilis Belediye Konuk Evi Restorasyon Projesi (Kilis Belediyesi)

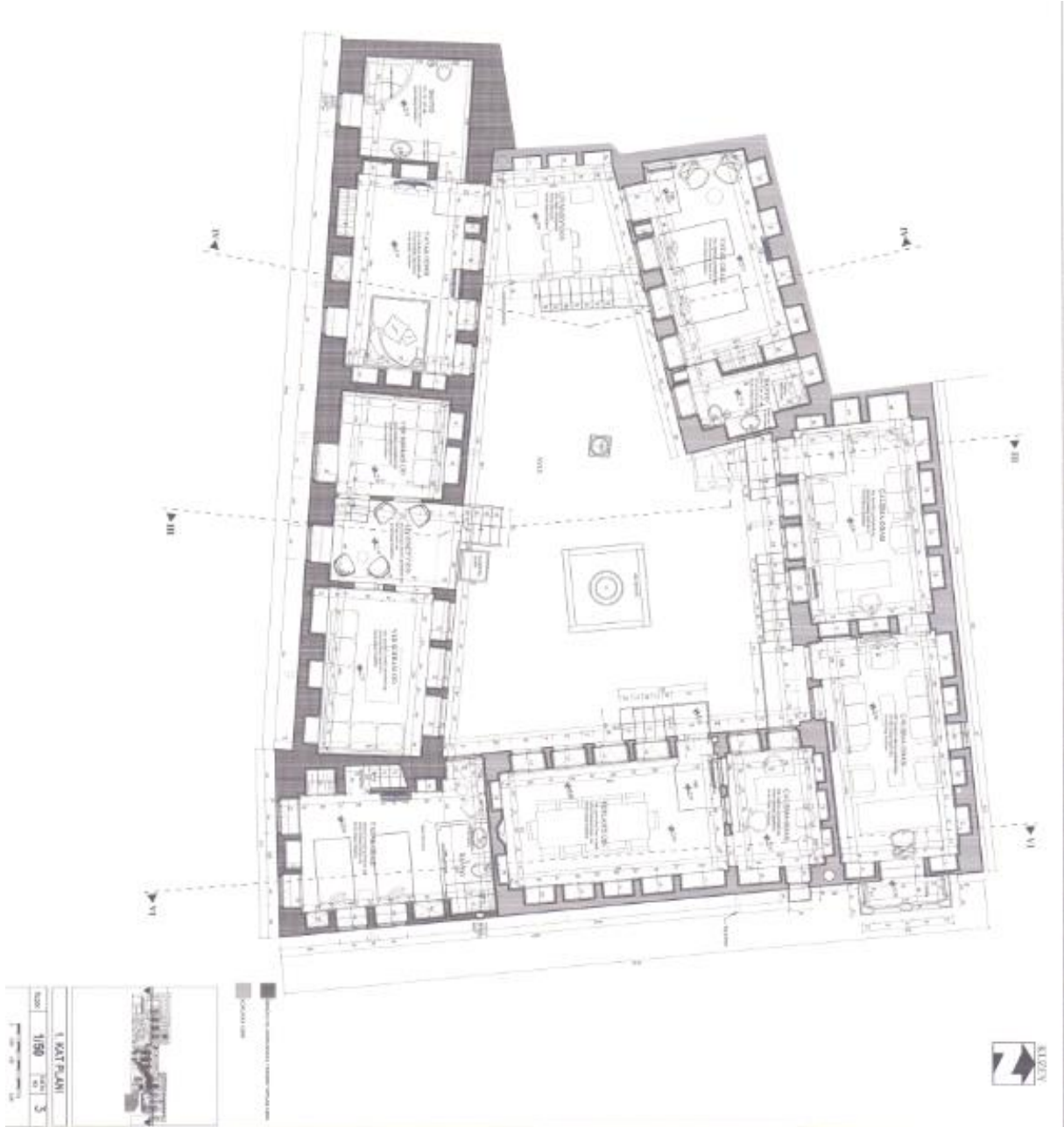

Şekil 201: Vaziyet planı (Kilis Belediyesi).

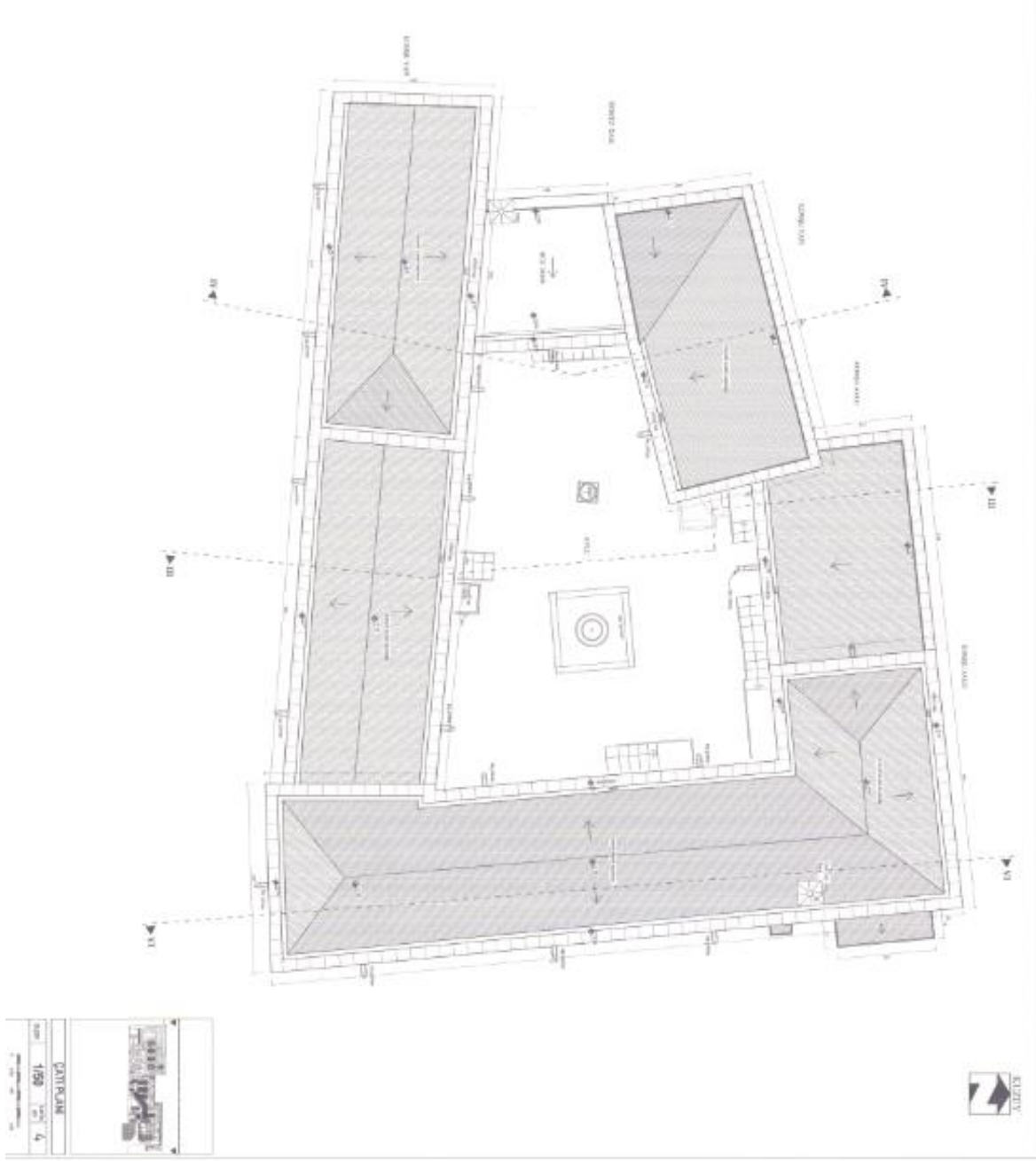

Şekil 202: Zemin kat planı (Kilis Belediyesi).

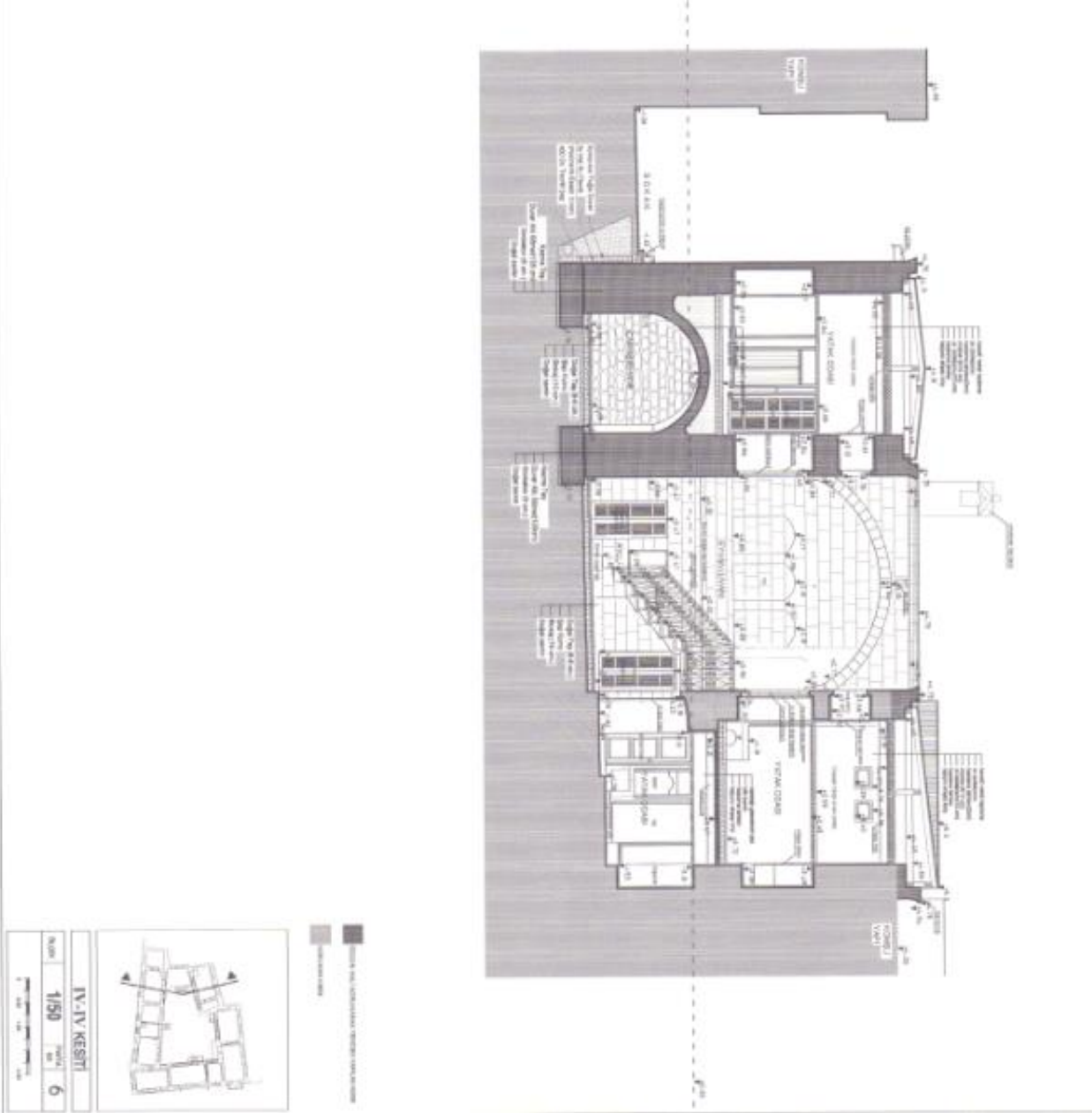

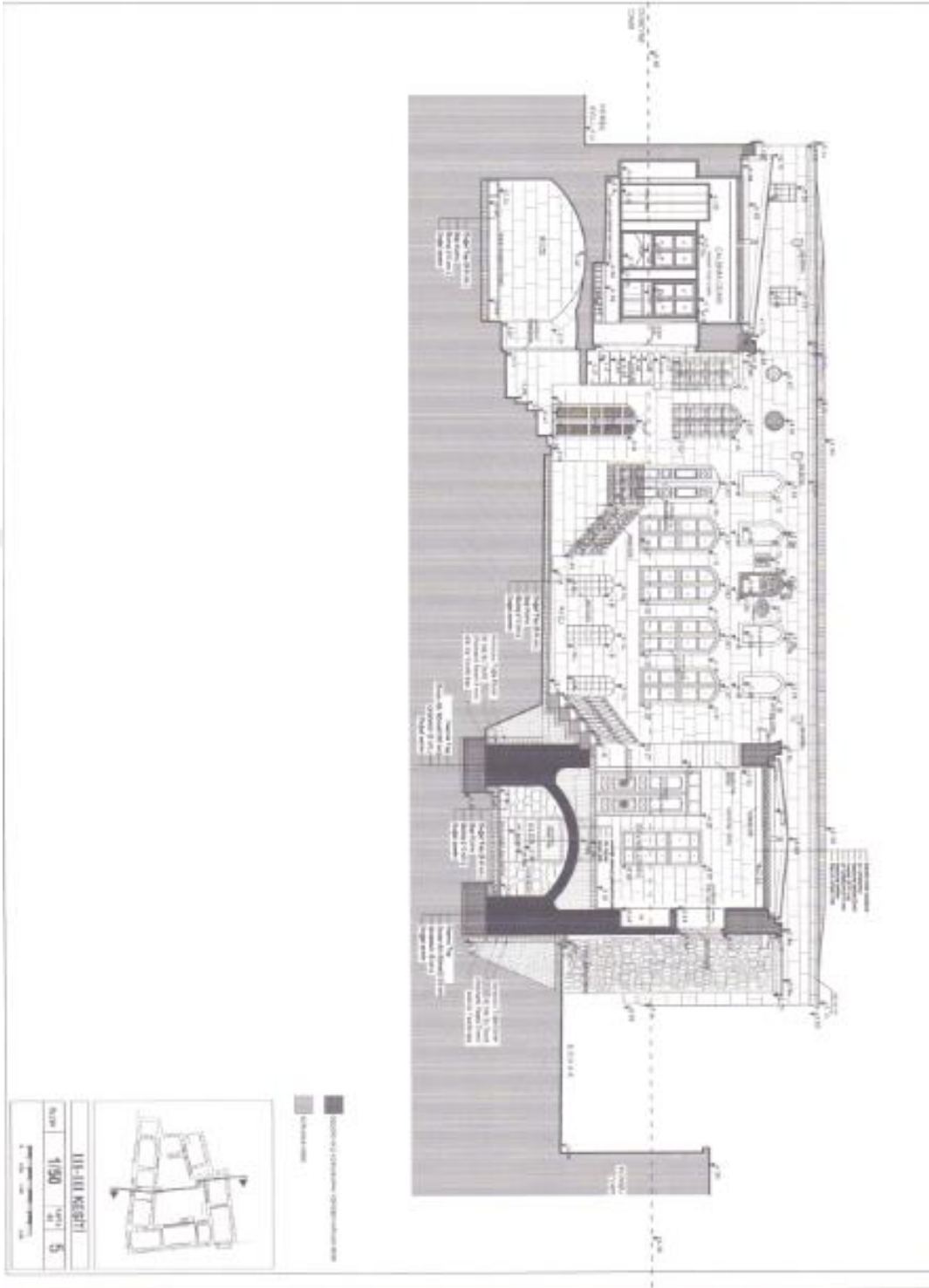
Şekil 203: Birinci kat planı (Kilis Belediyesi).

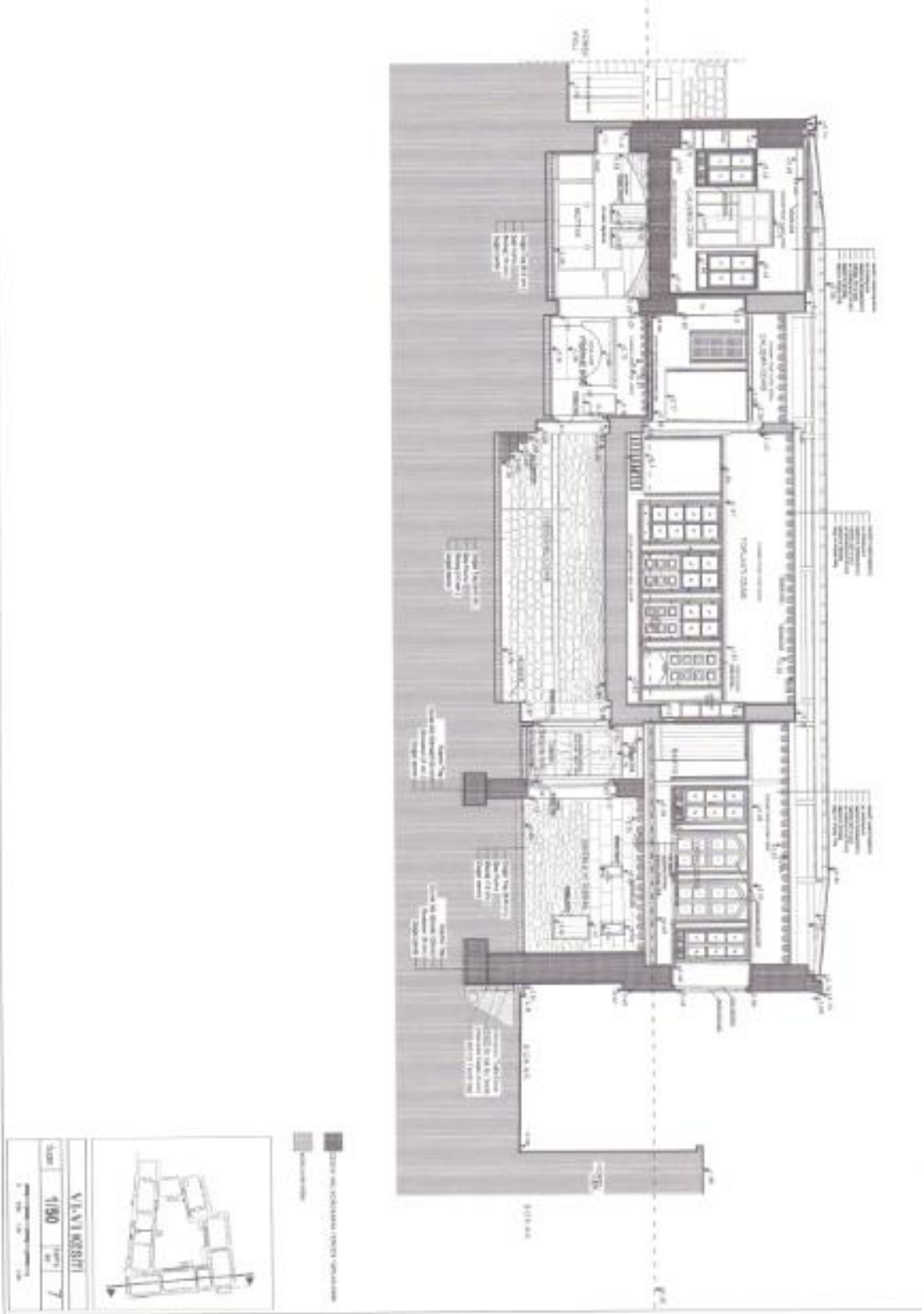
Şekil 204: Çatı planı (Kilis Belediyesi).

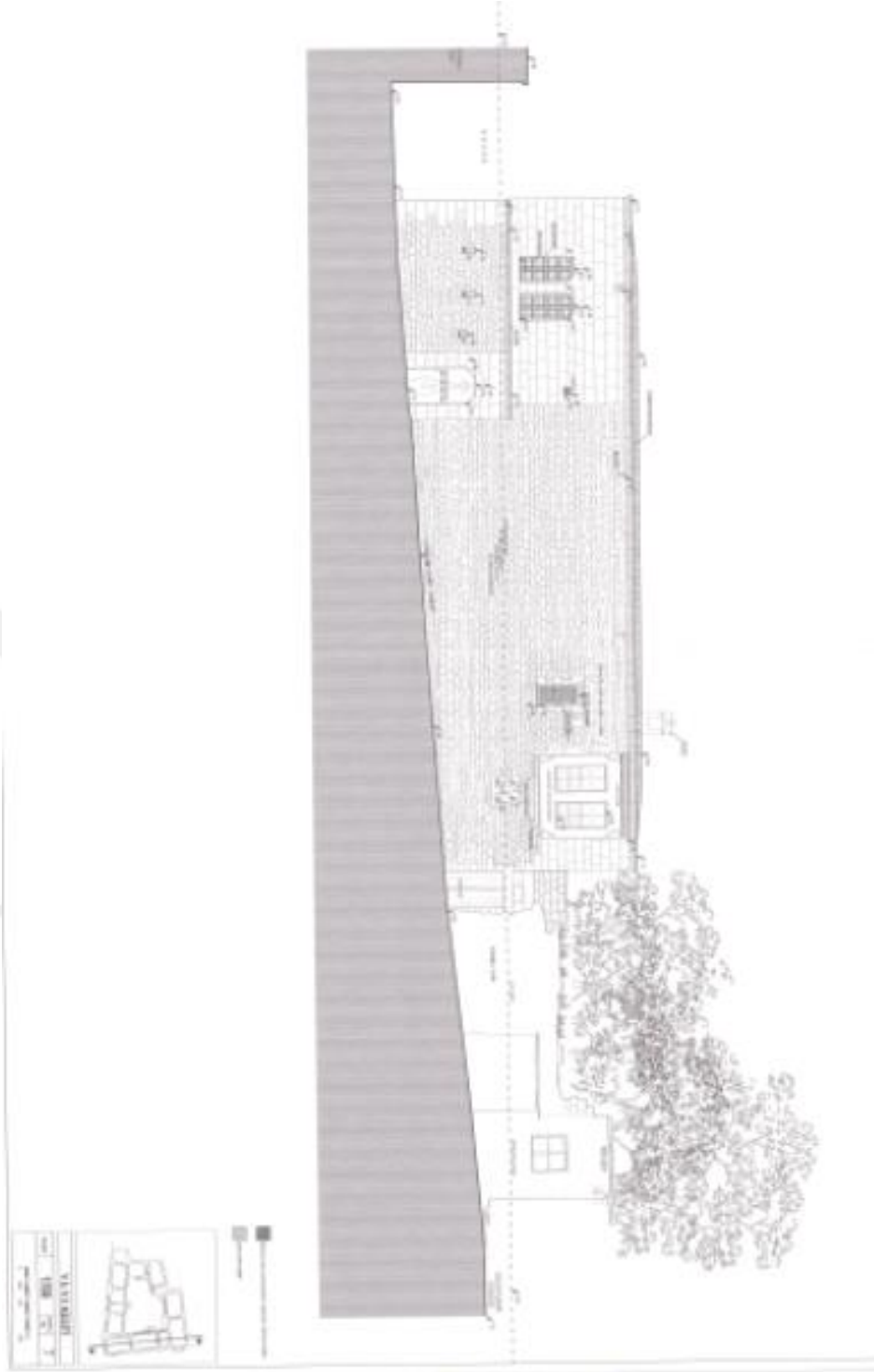
Şekil 205: IV-IV kesiti (Kilis Belediyesi).

Şekil 206: III-III kesiti (Kilis Belediyesi).

Şekil 207: VI-VI kesiti (Kilis Belediyesi).

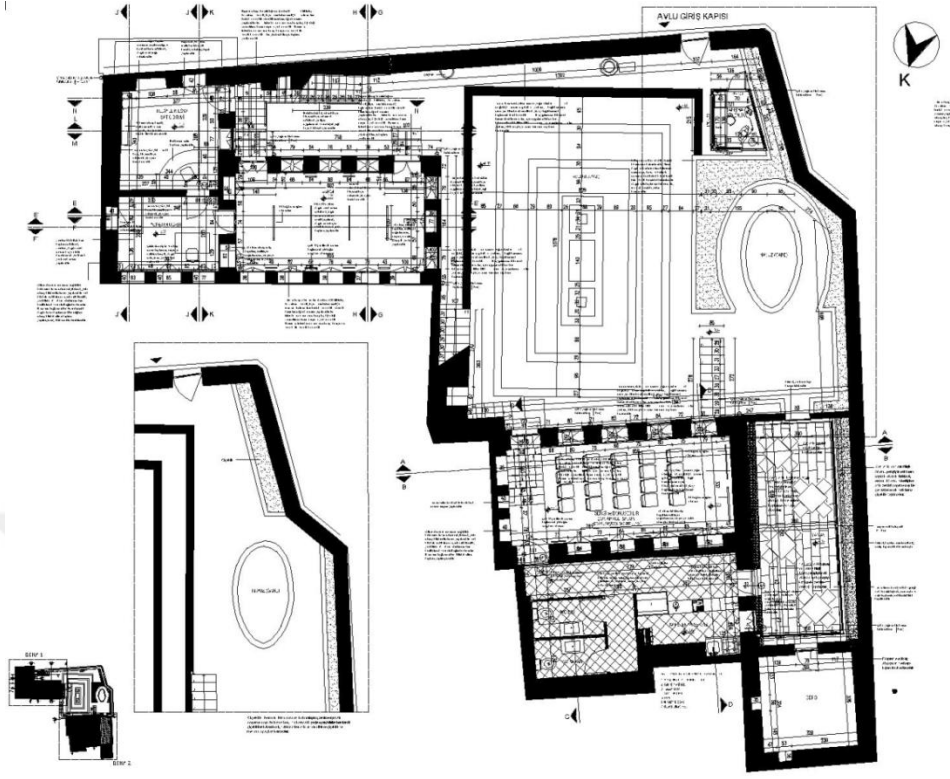

Şekil 208: VI-VI kesiti (Kilis Belediyesi).

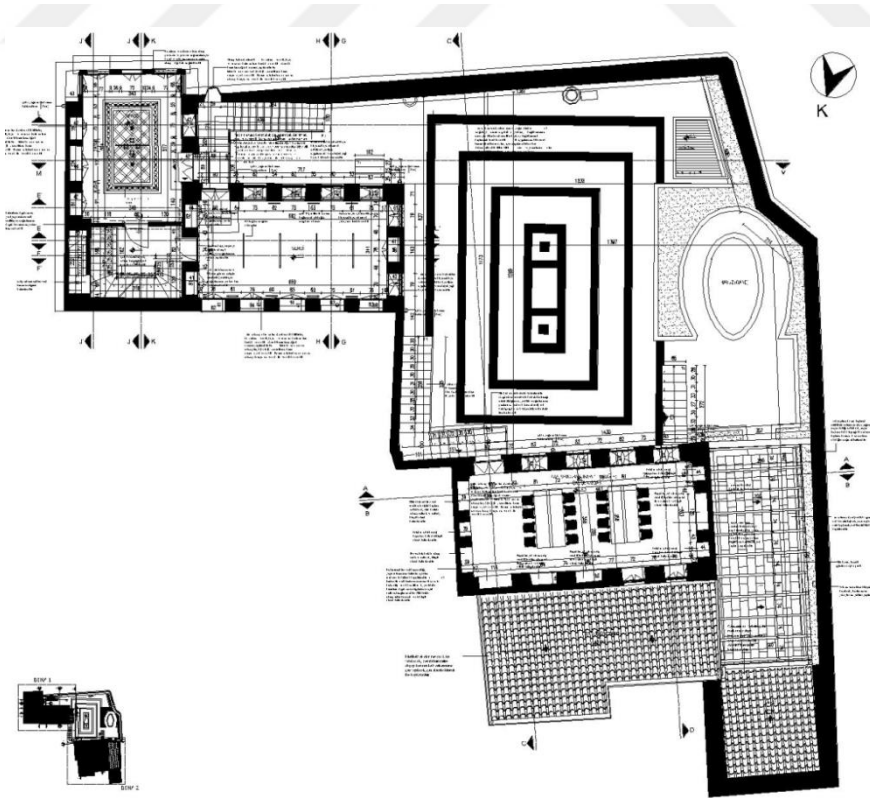
Ek 6. Kilis Geleneksel Evi-Belediye Konuk Evi Restorasyon Sonrası İç Mekanları

Ek 7. Gaziantep Atatürk Anı Müzesi (Gaziantep Geleneksel Evi-Konukoğlu Evi) Restorasyon Projesi

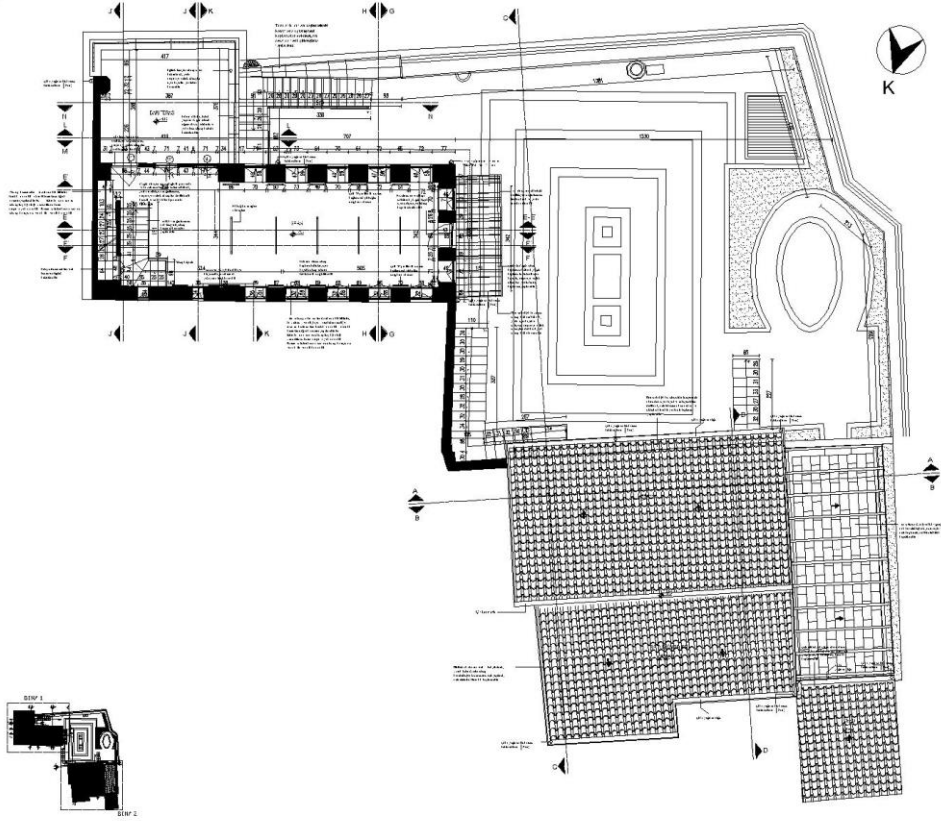
ZEMİN KAT PLANI

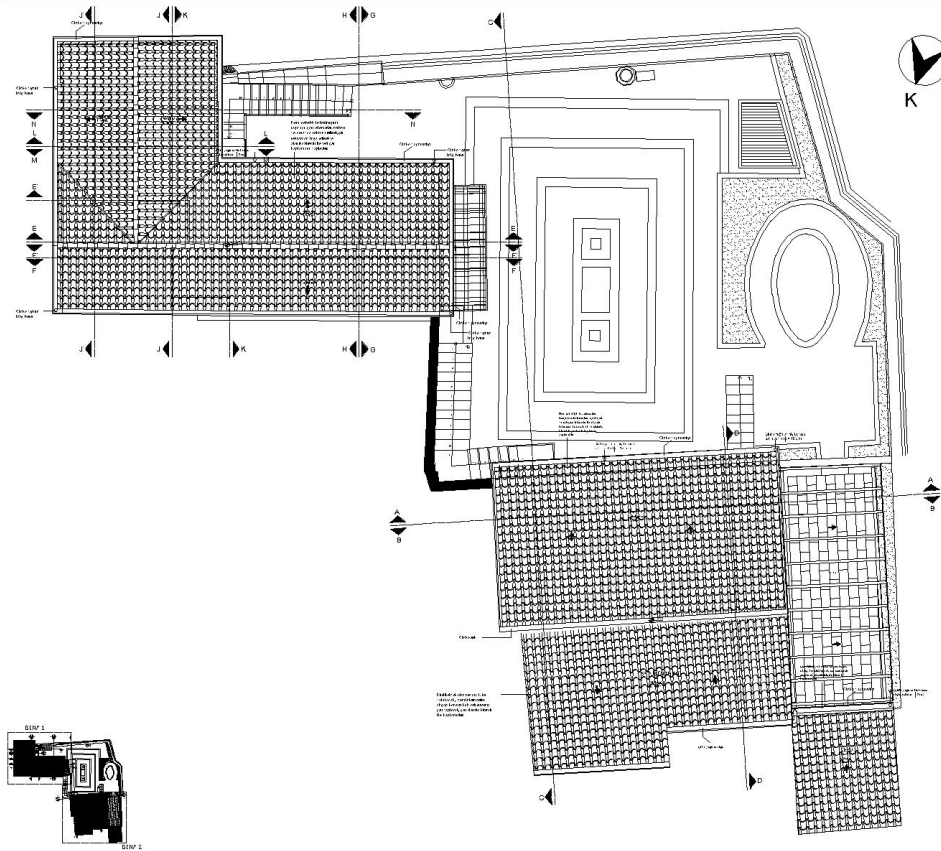
BİRİNCİ KAT PLANI

Şekil 209: Zemin kat ve birinci kat planı (KUDEB, 2010).

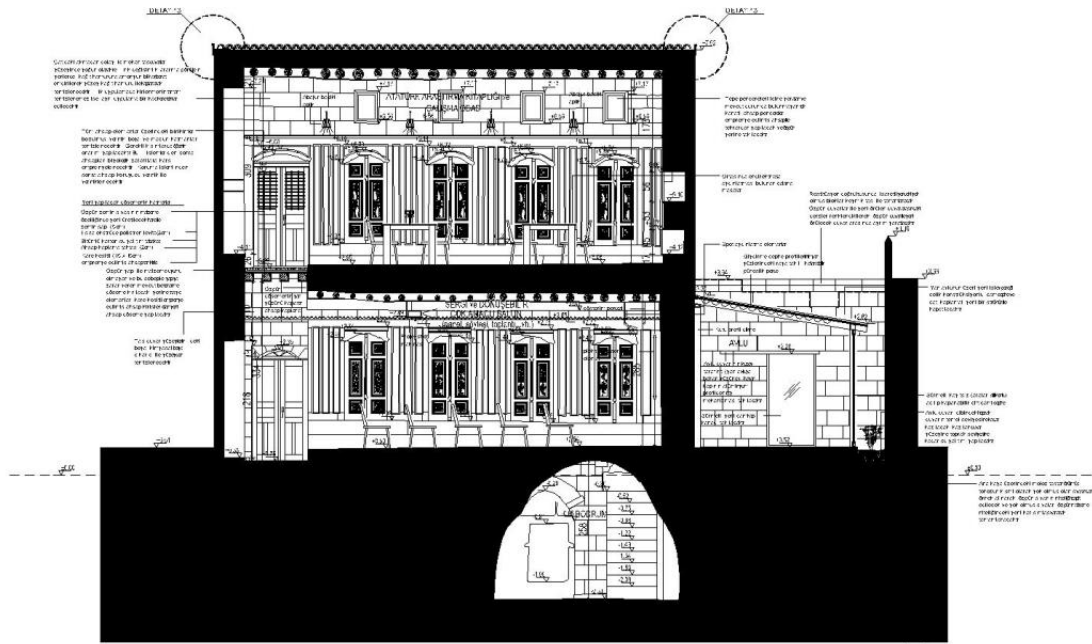

İKİNCİ KAT PLANI

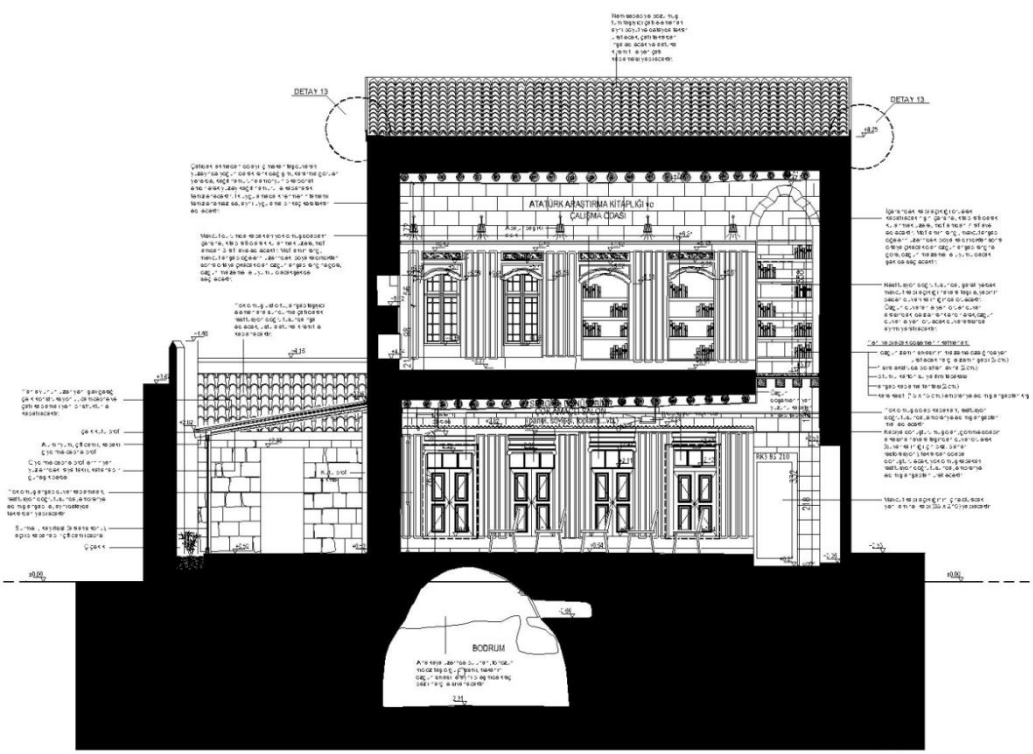
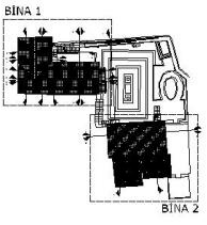

ÇATI PLANI

Şekil 210: İkinci kat ve çatı planı (KUDEB, 2010).

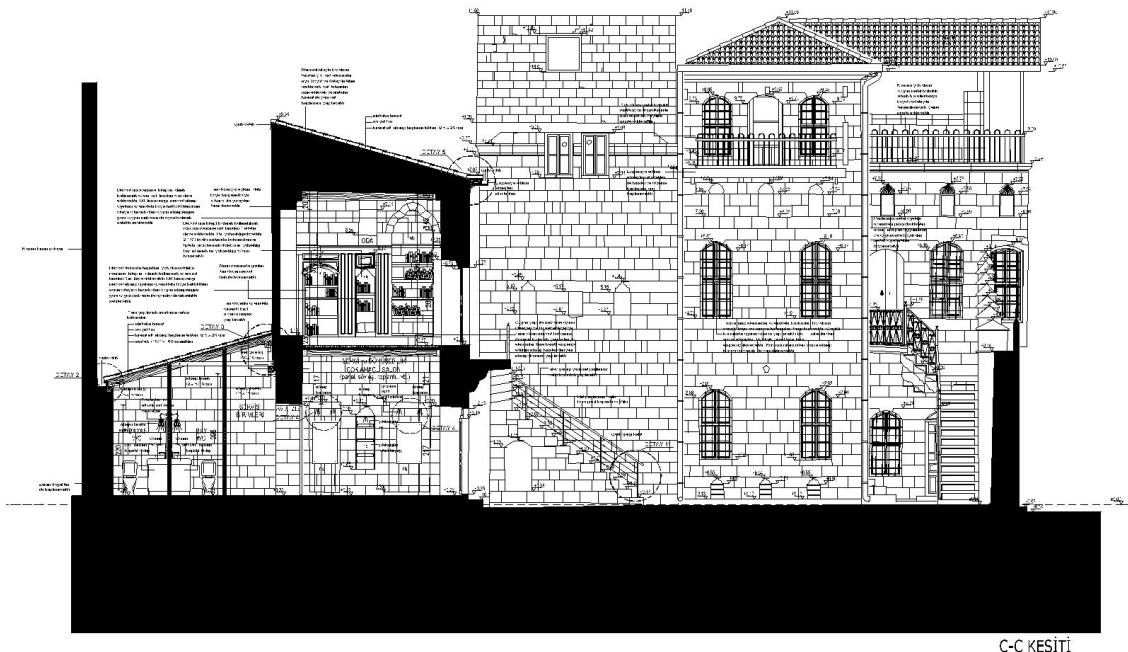

A-A KESİTİ

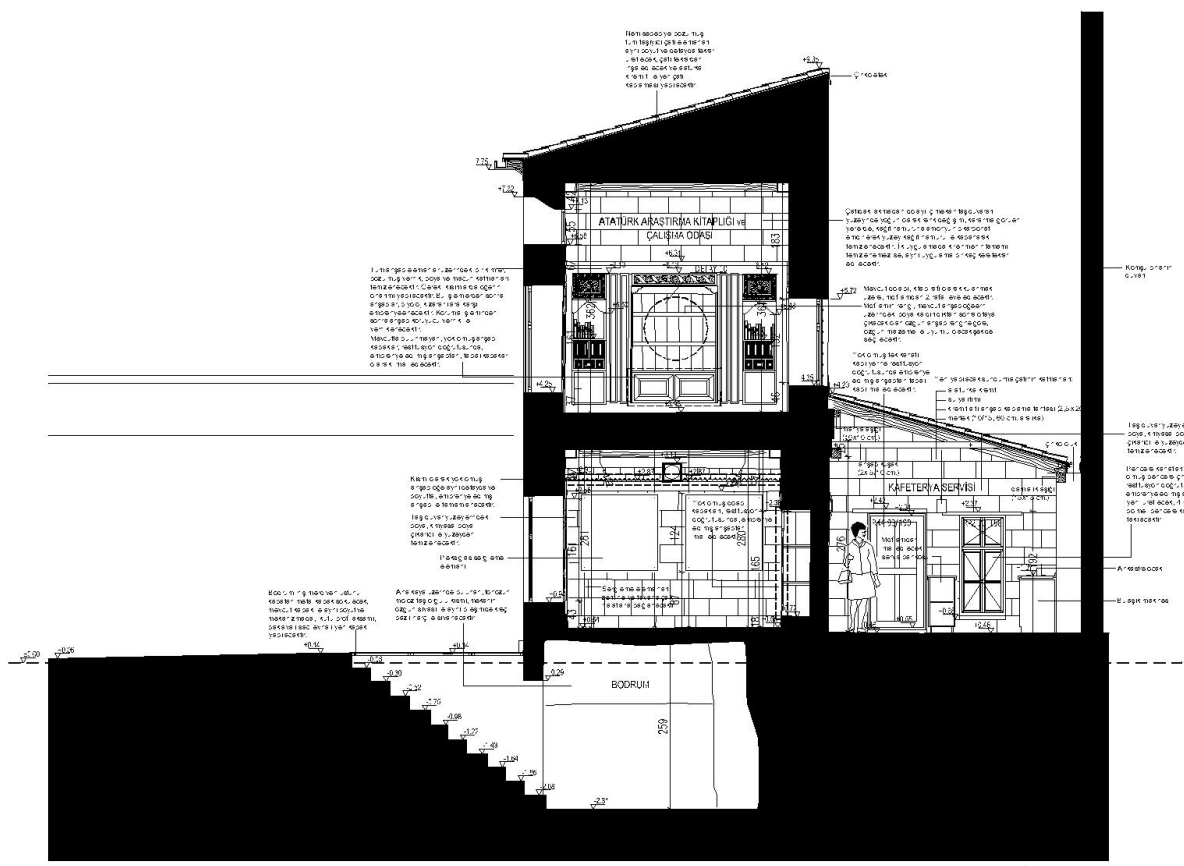

B-B KESİTİ

Şekil 211: A-A, B-B kesitleri (KUDEB, 2010).

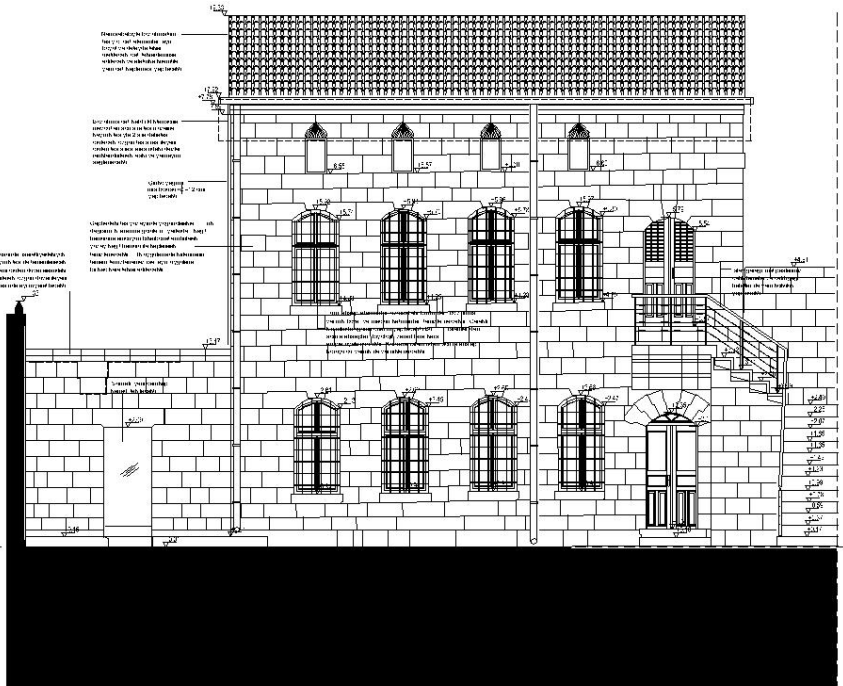
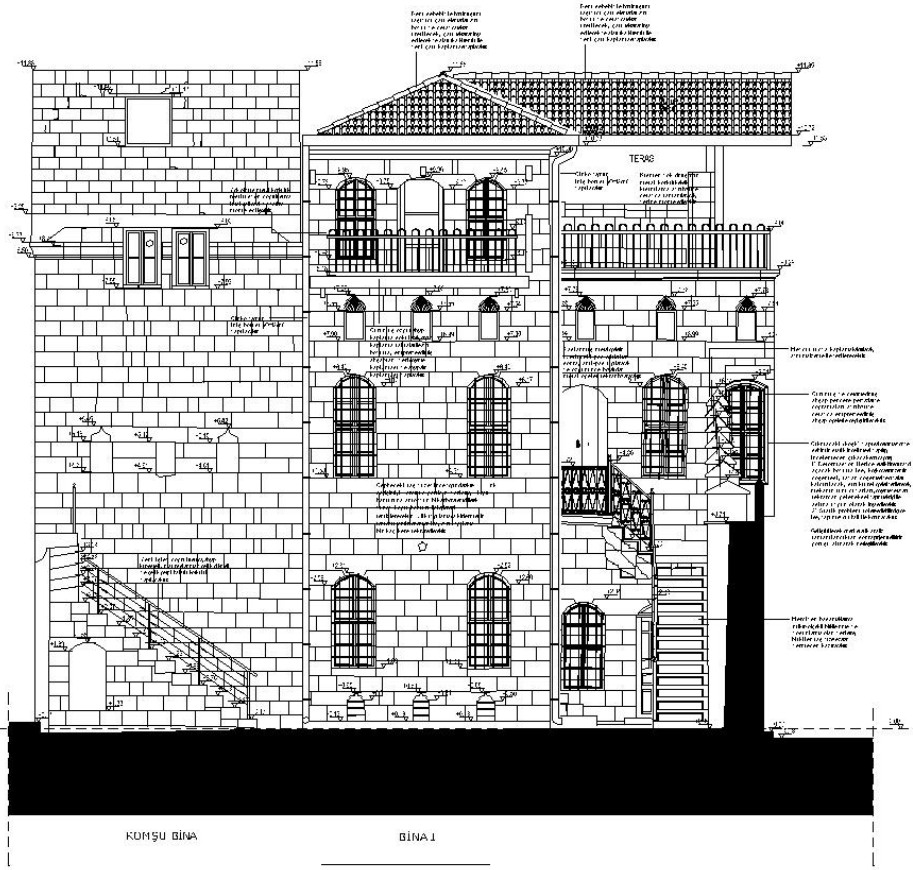

C-C KESİTİ

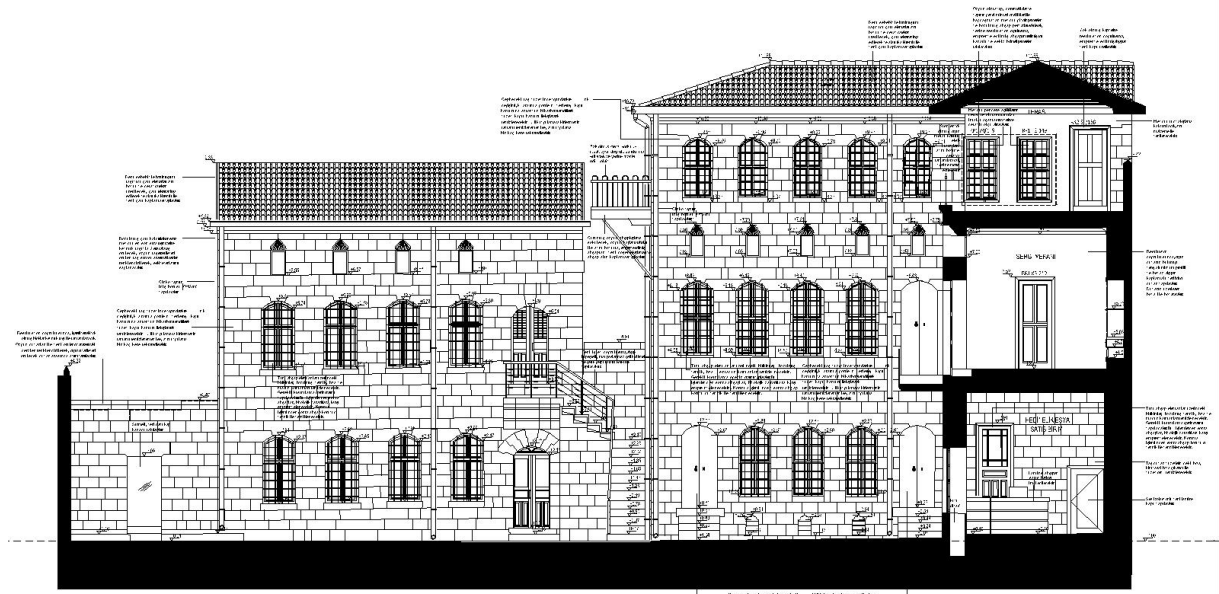

D-D KESİTİ

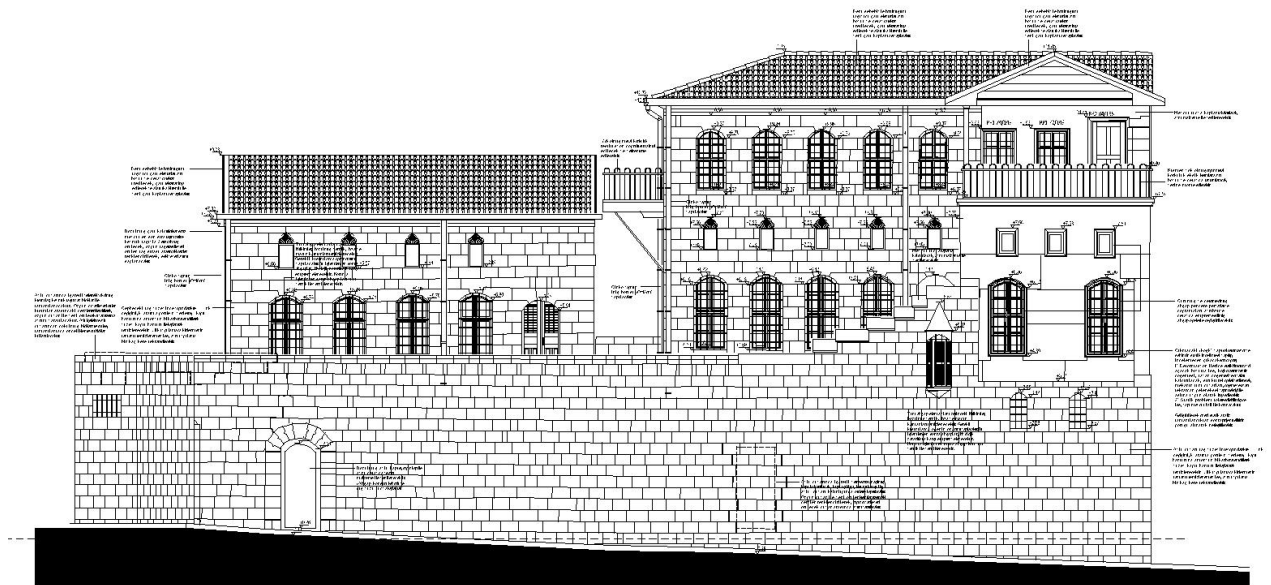
Şekil 212: C-C, D-D kesitleri (KUDEB, 2010).

Şekil 213: Cepheler (KUDEB, 2010).

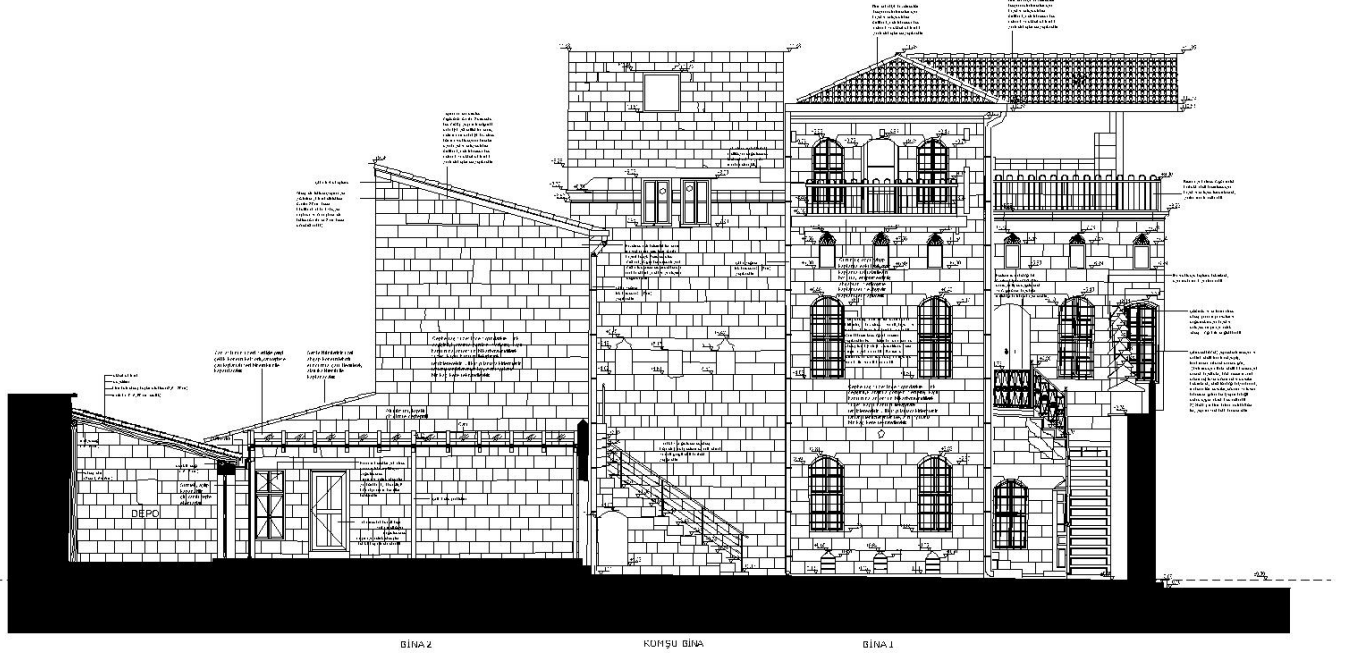

GÜNEY CEPHE

GÜNEY CEPHE (SOKAK GÖRÜNÜŞÜ)

Şekil 214: Cepheler (KUDEB, 2010).

BATI CEPHE (BİNA 1, KOMŞU YAPI, BİNA 2)

Şekil 215: Batı cephesi (KUDEB, 2010).